

Różnorodność
społeczna
senatorów
II Rzeczypospolitej
Polskiej

Różnorodność
społeczna
senatorów
II Rzeczypospolitej
Polskiej

SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

Jarosław Maciej Zawadzki

Różnorodność społeczna senatorów II Rzeczypospolitej Polskiej

Kancelaria Senatu
Warszawa 2024

Projekt okładki i opracowanie graficzne
Stefan Drewiczewski

Redakcja merytoryczna i korekta
Małgorzata Winkler-Pogoda

Na okładce:

Uczestnicy ingresu hachana karaimów Seraja Szapszała (białe nakrycie głowy): ówczesny wojewoda wileński, a późniejszy marszałek Senatu Władysław Raczkiewicz (najwyższy), wojewoda nowogródzki i późniejszy senator Zygmunt Beczkowicz (obok, w meloniku). Pierwszy od prawej: hazzan wileński Józef Łobanos, drugi: hazzan halicki Izaak Abrahamowicz, czwarty: hazzan trocki Szymon Firkowicz. W tle widać fragment karaimskiej świątyni – kinesy, Wilno, wrzesień 1928 r.
[Narodowe Archiwum Cyfrowe sygn. 1-R-996]

Na drugiej stronie okładki:

Senatorowie I kadencji z ugrupowań ludowych, socjalistycznych i przedstawiciele mniejszości siedzący z lewej strony sali obrad (wspólnej dla Sejmu i Senatu), 1922 r.
[Archiwum PAN, sygn. III-228, teczka 35, k. 112]

Na trzeciej stronie okładki:

Senatorowie I kadencji z ugrupowań narodowych siedzący z prawej strony sali obrad, 1922 r.
[Zakład Narodowy im. Ossolińskich]

Wydawca dołożył należytej staranności w celu odnalezienia dysponentów autorskich praw majątkowych do ilustracji opublikowanych w książce. Z uwagi na to, że nie udało się ustalić wszystkich dysponentów autorskich praw majątkowych, wydawca prosi ich o kontakt.

© Copyright by Kancelaria Senatu, 2024

ISBN 978-83-67476-20-1

Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji
Centrum Informacyjne Senatu
Dział Wydawniczy
www.senat.gov.pl

Spis treści

Wprowadzenie	7
Wybory parlamentarne	15
Senatorowie	47
Koegzystencja	77
Bogactwo różnorodności	87
Kobiety w Senacie	125
Trudne decyzje czasu wojny	137
Posłowie	153
Bibliografia	159
Indeks osób	160
Indeks nazw geograficznych	163
<i>Abstract/Résumé/Zusammenfassung/Resumen</i>	165

W SEJMIE WAŻY SIĘ

sprawa nadzwyczajnego znaczenia dla państwowości i przyszłości Polski—

SPRAWA SENATU.

Kraj nasz trawiony propagandą bolszewicką musi mieć czynnik prawodawczy wielkiego doświadczenia życiowego i rozwagi. Czynnikiem tym niezbędnym dla politycznej równowagi, pilnowania prawa i dbania o odbudowę we wszystkich państwach demokratycznych — jest senat.

Nasi nieprzejednani wrogowie z Berlina i Moskwy nie chcą dopuścić za wszelką cenę do uchwalenia w Polsce wzorowej konstytucji, zapewniającej naszemu państwu trwałość i moc, a lewica nasza za pomocą całej hałaśliwej ulicznej agitacji przeciwko senatowi chce zmusić terorem sejm do uchwały na szkodę Polski.

OBYWATELE SERCA POLSKI—WARSZAWY,
wyjdźcie więc wszyscy w niedzielę w południe
na ulice Stolicy, wszyscy, którzy chcecie ładu, poszanowania prawa i wolności obywatelskiej i zamanifestujcie dowodnie, że Polska jest narodowa, a nie wywrotowa, że chce wolności demokratycznej z konstytucją na wzór Anglii, Stanów Zjednoczonych i Francji, a nie rozkładu i chaosu na wzór ogłodzonej Rosji, **żądając od Sejmu uchwalenia Senatu.**

LIGA OBRONY OJCZYZNY.

Krakowskie-Przedmieście 7.

Wprowadzenie

Skład Sejmu Ustawodawczego wyłonionego w 1919 roku oraz składy obu izb polskiego parlamentu kolejnych kadencji zdecydowanie różniły się od sejmów doby staropolskiej. Wiek XX przyniósł wręcz rewolucyjne zmiany społeczne, co znalazło odzwierciedlenie także w parlamencie. W Sejmie i Senacie II Rzeczypospolitej Polskiej zasiadały osoby, które różniły się pochodzeniem społecznym, wykształceniem, wyznaniem czy też pod względem etnicznym i narodowościowym. W Polsce w 1919 roku kobiety po raz pierwszy mogły skorzystać z czynnego i biernego prawa wyborczego, dzięki czemu w wyborach parlamentarnych w 1922 roku mogły uzyskać mandat poselski lub senatorski.

Wśród posłów i senatorów II RP kilku miało doświadczenie pracy w parlamentach państw zaborczych: Prus, Rosji i Austro-Węgier. Przykładem może być Jakub Bojko (1857–1943), rolnik i nauczyciel samouk, lider ruchu ludowego w Małopolsce, który był posłem do galicyjskiego Sejmu Krajowego we Lwowie, a także (przez 21 lat) do Rady Państwa w Wiedniu. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości pełnił funkcję wicemarszałka Sejmu Ustawodawczego, a następnie wicemarszałka Senatu I i III kadencji. W rosyjskiej Dumie dwukrotnie zasiadał Jan Stecki (1871–1954), ziemianin z Lubelszczyzny, który swoją działalność zaczynał w Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, a w odrodzonej Polsce został jednym z liderów Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego. Wybitny senator – Wojciech Korfanty (1873–1939) – był posłem do pruskiego Landtagu i dwukrotnie posłem do Reichstagu, gdzie występował w obronie spraw polskich.

Ulotka polityczna
W Sejmie waży się
sprawa nadzwyczajnego
znaczenia dla państwowości
i przyszłości Polski – sprawa
Senatu, 1921 r.

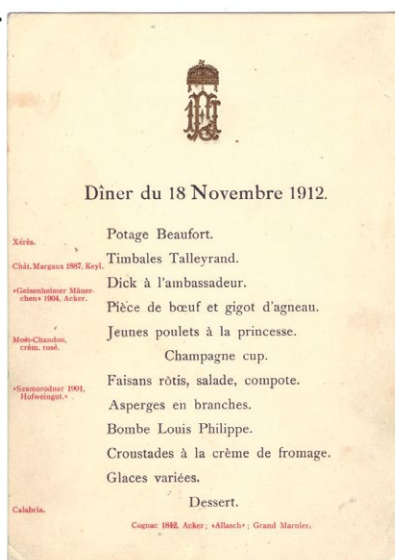

Mapa ziem polskich
z podobiznami polskich
parlamentarzystów
w parlamentach państw
zaborczych: Austro-Węgier,
Prus i Rosji, 1908 r.

Przepustka do pałacu Zimowego z okresu, gdy późniejszy senator Jan Stecki był posłem do rosyjskiej Dumy, Petersburg, 1906 r.

Biblioteka Uniwersytecka KUL, spuścizna senatora Jana Steckiego, sygn. 551, poz. 4

Menu uroczystego obiadu wydanego 18 listopada 1912 r. na dworze cesarskim w Wiedniu, w którym uczestniczył późniejszy senator Stanisław Biały (piastował wówczas mandat posła do austriackiej Rady Państwa). Menu jest ozdobione złotymi inicjałami cesarza Franciszka Józefa. Na lewym i dolnym marginesie wymieniono serwowane wykwintne trunki wraz z rocznikami. Spis dań otwiera zupa Beaufort, a dalej są wymienione m.in. kawałek wołowiny, udziec jagnięcy, kurczak po królewsku, pieczone bażanty, szparagi, paszteciki i lody.

Późniejszy senator Wojciech Wiącek (w środku) z synem w otoczeniu włościan, członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, ok. 1910 r. Piastował wówczas mandat posła do Rady Państwa w Wiedniu.

*A dziś, gdy bronić musimy
języka naszego ojczystego
przed jego tępicielami,
obyczajów naszych narodowych
przed ich prześladowcami,
interesów ludu polskiego
przed jego wyzyskiwaczami,
pamiętajmy przede wszystkim,
że Polak tylko Polaka obroni,
że tylko ten, dla którego
świętym jest
nasz cały dorobek narodowy,
a takim może być tylko
z krwi i kości Polak,
na nasze zaufanie zasługuje! **

* Wojciech Korfanty, *Precz z Centrum!*, z. 1, Berlin 1901, s. 7–8.

Wojciech Korfanty,
poseł do Parlamentu niemieckiego, pierwszy
członek Koła polskiego z Górnego Śląska.

Kartka pocztowa z podobizną późniejszego senatora Wojciecha Korfanteo, gdy był posłem do Reichstagu w Berlinie, 1905 r.

USTAWA Z DNIA 17 MARCA 1921 ROKU
K O N S T Y T U C J A
R Z E C Z Y P O S P O L I T E J
P O L S K I E J

W IMIĘ BOGA WSZECHMOGĄCEGO
MY, NAROD POLSKI,
dziękując OPATRZNOŚCI za
wyzwolenie nas z półtorawiekowej
niemoli, wspominając z wdzięcznością męstwo i
wytrwałość ofiarnej walki pokoleń, które najlep-
sze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez
przerwy poświęcały, nawiązując do świetnej tra-
dycji wiekopomnej Konstytucji 3-go Maja - dobro
całej zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny
mając na oku, a pragnąc Jej być niepodległą
potęgą i bezpieczeństwem oraz ład społeczny
utwierdzić na wieki i na wieki zasadach prawa i
wolności pragnąc zarazem zapewnić rozwój
wbystkich Jej sił moralnych i materialnych dla
dobra całej odradzającej się ludzkości, wbystkim
obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy
pobranowanie, należne prawa i szczególną opiekę
Państwa zabezpieczyć - tę oto Ustawę Konsty-
tucyjną, na Sejmie Ustawodawczym Rzeczy-
pospolitej Polskiej uchwalamy
i stanowiąmy

DR JÓZEF BUZEK

ORDYNACJA WYBORCZA DO SEJMU I SENATU

WARSZAWA — LWÓW — MCN
KSIĄŻNICA POLSKA TOW. NAUCZYCIELI SZKÓŁ

Studium analizujące
ordynację wyborczą
do obu izb polskiego
parlamentu w 1922 r.,
autorstwa jednego
z późniejszych
senatorów — Józefa
Buzka

GŁOSUJCIE TYLKO NA BIBLJOFILÓW I MIŁOŚNIKÓW KSIĄŻEK KANDYDATÓW DO SEJMU I SENATU

Z L I S T Y

1

DR. ADAM KRZYŻANOWSKI członek Tow. Miłośników Książki w Krakowie, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor „Pauperyzacji Polski” i Przewodniczący Komitetu Redakcyjnego „Przewodnika Bibliograficznego nr. 13” i t. d., i t. d.
INŻ. KAROL ROLLE członek Tow. Miłośników Książki w Krakowie, Prezydent miasta Krakowa, namilętny zbieracz książek i t. d. i t. d.

2

ZYGMUNT KLEMENSIEWICZ członek Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie, Dyrektor Okręgowej Kasy Chorych w Krakowie, filatelista i zapalony kolekcjoner książek w pięknych oprawach i t. d., i t. d.

3

DR. MICHAŁ JANIŁ członek Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie, Inspektor szkolny m. Krakowa, niezmordowany autor wielu wybitnych dzieł, między innymi monografii o „Księdzu Hugonie Kołłątaja”, i t. d., i t. d.

24

DR. TADEUSZ BIELECKI członek Tow. Miłośn. Książki w Krakowie, pierwszy sekretarz Romana Dmowskiego (autora „Myśli nowoczesnego Polaka”), badacz dzieł literatury XVIII wieku, autor wielu dzieł i t. d., i t. d.
PROF. WINCENTY SIKORA członek T. M. K. w Krakowie, b. kurator, pionier oświaty ludowej, porywający mówca i t. d., i t. d.

ODDAJĄC GŁOSY

NA TYCH KANDYDATÓW ZAPEWNIACIE

KULTURZE POLSKIEJ, * POLSKIEJ KSIĄŻCE
POLSKIM BIBLJOTEKOM, * POLSKIEMU CZYTELNIKOWI
I POLSKIEJ NAUCE: ŚWIETNY ROZKWIŁ I POTĘGĘ.

BIBLJOFILIE KRAKOWSCY

Wybory parlamentarne

Kampania wyborcza do Senatu; widoczne m.in. plakaty wyborcze kandydata Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (BBWR) Karola Rollego, Kraków, listopad 1930 r.

Wydarzenia I wojny światowej stworzyły Polakom szansę do walki zbrojnej i dyplomatycznej o odzyskanie niepodległości. Odrodzone państwo polskie stało się faktem w listopadzie 1918 roku. Niepodległość Polski potwierdzono postanowieniami traktatu wersalskiego. Choć granice państwa nie były jeszcze ostatecznie ustalone, to w ciągu 10 tygodni zorganizowano i przeprowadzono wybory parlamentarne (26 stycznia 1919 r.) i wkrótce prace rozpoczęła konstytuantą w postaci Sejmu Ustawodawczego (10 lutego 1919 r.). W ten sposób nawiązano do długich dziejów polskiego parlamentaryzmu sięgających XV wieku i trwających do upadku Rzeczypospolitej Obojga Narodów w 1795 roku.

Na mocy Konstytucji marcowej z 1921 roku, w listopadzie 1922 roku, przeprowadzono wybory do obu izb parlamentu. Pierwszą kadencję Senatu zainaugurowano 28 listopada 1922 roku w obecności Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego w sali, w której od tej pory izba obradowała naprzemiennie z Sejmem. Otwierając to posiedzenie, marszałek senior Bolesław Limanowski (1835–1935) podkreślił, że *spełniły się najgorętsze nasze życzenia: mamy niepodległość narodową i polityczną, mamy Rzeczpospolitą demokratyczną, a uchwalona przez Sejm Ustawodawczy Konstytucja nie odbiera już praw obywatelskich za jawne i otwarte wyznawanie swych zasad**.

Wkrótce zebrało się Zgromadzenie Narodowe i po burzliwych obradach wybrano pierwszego prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Został nim Gabriel Narutowicz. W tym samym czasie trwały rozmowy na temat wyznaczenia pre-

* Senat RP I kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 1. posiedzenia Senatu, 28.11.1922, łam 4.

miera i sformowania rządu. Namiętny dyskurs polityczny toczył się nie tylko w Sejmie i Senacie, ale także na łamach wielu gazet. Zwolennicy poszczególnych partii agresywnie manifestowali swoje przekonania na ulicach. Wielkim wstrząsem politycznym było zabicie nowo wybranego prezydenta. Drugim prezydentem został Stanisław Wojciechowski.

Wybory do Senatu: I kadencji (1922–1927), II (1928–1930) i III (1930–1935) odbyły się na mocy Konstytucji marcowej z 1921 roku, a dwóch kolejnych: IV (1935–1938) i V (1938–1939) – według zapisów Konstytucji kwietniowej z 1935 roku. W trzech pierwszych kadencjach w izbie zasiadało po 111 senatorów, a w dwóch następnych – po 96.

Konstytucja marcowa przewidywała powszechne wybory do Senatu i Sejmu. Natomiast kwietniowa ograniczyła prawo wybierania kandydatów do Senatu. Przysługiwało ono wyborcom spełniającym określone wymogi, na przykład mającym wyższe wykształcenie lub stopień oficerski czy sprawującym funkcję publiczną pochodzącą z wyboru, na przykład w samorządzie terytorialnym. Powstałe w ten sposób kolegia elektorskie decydowały o obsadzie 64 mandatów w izbie wyższej. Pozostałe 32 mandaty były w gestii prezydenta.* To on często powierzał mandat senatora kobietom, przedstawicielom mniejszości narodowych i etnicznych lub osobom o szczególnych zasługach dla kraju.

* Jerzy Pietrzak, *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Tradycja i współczesność XV–XXI w.*, Warszawa 2010, s. 164.

**We czwartek dnia
9-go listopada**

**W SALI T-WA
MUZYCZNEGO**

**o godzinie 8-ej
wieczorem**

wygłosi

p. JOACHIM BARTOSZEWICZ,

b. członek Pol. Kom. Narod. w Paryżu

referat p. t.:

POLSKA POLITYKA ZAGRANICZNA

**KARTY WEJŚCIA WYDAJE
Administracja „Głosu Lubelskiego”**

**KARTY WEJŚCIA WYDAJE
Sekr. Zw. Lud. Nar. Krak. - Przedm. 36.**

CHRZEŚC. ZWIĄZEK JEDNOŚCI NARODOWEJ.

Czytajcie „GŁOS LUBELSKI”.

Drukarnia „Głosu Lubelskiego” Kościuszki 10.

WYBORY do SENATU

W myśl art. **56** Ustawy z dnia **28** lipca **1922** r. Okręgowa Komisja Wyborcza m. st. Warszawy podaje do wiadomości publicznej następujące ostatecznie ustalone listy kandydatur do Senatu:

Lista № 2

Polskiej Partji Socjalistycznej.
 ...za to zgłosiła przystąpienie do listy państwowej /
 ...chromocnikiem tej listy jest Stefan Szulc, zast.
 Edward Elbląski.

1. Lianowski Bolesław, *literat.-historyk*, lat 87, Warszawa, Krucia 25.
2. Czarzkowski Bolesław, *twórcy Magistra* w m. Wąsław, lat 49, Warszawa, Kruchmalna 49.
3. Marlich Tadeusz, *urzędnik przyw.*, lat 42, Warszawa, Natolińska 8, m. 1.
4. Kowalski Kazimierz, *grawer*, lat 49, Warszawa, Kruchmalna 50, m. 27.
5. Malyneń Józef, *lekarz*, lat 48, Warszawa, *ul. Włocławska* 10.
6. Śmieciakowski Łukasz, *nauk.*, lat 46, Warszawa, Okopowa 30, m. 16.
7. Michalski Antoni, *pracownik spółdzielni Sw. Ducha*, lat 46, Warszawa, Fikorska 31, m. 15.

Lista państwowa № 2

1. Liliawowski Bolesław, lat 87, literal-history.
2. Wierzbowa, Kraczk 25.
3. Pomer Stanisław, lat 52, profesor, Warszawa, Chmielna 80.
4. Baginski Stanisław, lat 42, poeci, Wilno.
5. Jakobs Januszkę 4.
6. A. Misiolek, Łowicz lat 43, malarz, Kępczyński.

ta państwowa № 5

1. Smolci Łudwik, lekarz, lat 47, Sosnowiec, robotnicza, barak Pawlaka, obecnie wicemistrz w Piotrkowie.
2. Orzechowski Kazimierz, technik, lat 41, Warszawa, Grzybowska 58.
3. Watuszynski Adolf Jerry, literat, lat 54, Warszawa, Nowosielska.
4. Dąbka Wład, kierowca lat 47, Kraków, Podgórze, Rakowiecka 78.
5. Krupa Adam, lekarz metal, lat 42, Warszawa, Chmielna 92.
6. Hempel Jan, literat, lat 45, Warszawa, Nowy Świat 8.

Lista № 7.
owej Partji Robotniczej

1. Jankowski Jan, intymier, lat 40, Warszawa, Scenrygla 1.

2. Rutkiewicz Remigiusz, urzędnik kolejowy, lat 44, Brwinów, Wiltsonowa.

3. Trębinski Paweł, dożarz, lat 56, Warszawa, Młynarska 4.

4. Gmowski Bolesław, bluzar, lat 53, Warszawa, Czerniakowska 136.

Lista państwowa № 7

(do kłose) rólnozmio przyłączenie listy okregowej Nr 7)

1. Jankowski Jan, inzynier, lat 40, Warszawa, strzecha 1.
2. Lisiecki Wawrzyniec, poseł na Sejm, robotnik, lat 47, Inowroclaw, Studzienna 10.
3. Kulczycki Lwudwik, urzédnik państw, lat 56, Warszawa, Moza 22-18.
4. Postolski Ignacy, poseł na Sejm, monter, elektrotechnik, lat 56, Wloclawek, Fabryczna 2.
5. Stychowski Julian, adwokat-natarzaz, lat 46, Grodziska, Muckiewicz 1/2.
6. Kuderski Bruno, adwokat, lat 46, Myslowice, Paczyńska 22.

Lista № 5

Komunistycznego Związku Proletariatu Miast i Wsi

1. Grochalski Kazimierz, technik, ul. 41, Warszawa, Grybowska 58.
2. Krupa Adam, inżynier, ul. 47, Warszawa, Chmielna 92.

Lista № 8.

**Chrześcijańskiego Związku Jedności
Narodowej.**

(Lista ta zgłosiła przycięcie do listy państwowej Nr 8)
(pełnomocnikiem tej listy jest **Bolesław Zajaczkowski**,
zastępca **Marcelli Kotkowskiej**).

1. **Koskowski Bolesław**, publicysta, lat 52, War-
szawa, Al. Niepodległości 52, tel. 8.

Lista państwowa № 8

1. Trąpczynski Wojciech, lat 62, marszałek Sejmiku, Warszawa, Sejm.
2. Skirmunt Konstanty, lat 56, b. minister spr. zagr., Warszawa, Kredytowa 5.
3. ka. Teodorowicz Józef, lat 58, archibakup, Warszawa, Młodoła 16.
4. Kisiński Marjan, lat 54, prezes Centr. T-wa

Lista № 12
Polskiego Centrum

(Lista ta zgłosiła przysłanicie do listy państwowej Nr 12.
(pctnomocnikiem tej listy jest Stefan Wójcicki, za-
stępca Stanisław Sokołowski).

Lista № 14

Centrum Mieszczańskiego

Lista państwowa N

(do której zgłoszono przylaczenie listy c
1. Hasbach Erwin, poseł, lat 41
głowiak, pów. Toruń, Pomorze.
2. Serebrennikow Mikołaj m
Warszawa, Mazowiecka 43.

Lista państwowa № 14

(do kłosej) zgłoszono przyłączenie listy okręgowej. Nr 1

Lista państwowa № 12

1. Skuski Leopold, lat 44, inżynier, poseł na Sejm Ustawodawczy, b. Prezydent Ministrów, b. Minister Spraw Wewnętrznych, Warszawa, Błogosławia 10.

Lista № 10

Unji Narodowo-Państwowej
(Lista ta zgłosiła przyłączenie do listy państwowej № 10
pełnomocnictwem tej listy jest **Michał Wyrzutek**.)

zastępcą Włodzimierz Wiakowski

2. **Koniec Henryk**, asowat, prezes wydz. Gw.
Kom. Kodyfik. Recyzyp., Polsk., lat 60, Warszawa
Kredytowa 5.
2. **Janicki Stanisław**, rolnik, b. minister, lat 49
Wrocław, Krak.-Przedm. 67.
3. **Iwanowski Jerzy**, inżynier, b. minister, lat 44
Warszawa, Plac Napoleona 4.
4. **Toloczko Ludwik**, inżynier, b. minister, lat 62
Warszawa, Śniadeckich 9.

Lista państwowa № 1

1. Bukowiecki Stanisław, prezes Gener. Prokuratury, lat 54, Warszawa, Żółwia 22.
2. Dr. Jaworski Władysław Leopold, prof. uniwersytecki, lat 58, Wrocław, Włókna 2.

Lista № 16.

Bloku Mniejszości Narodowych
Rzeczypospolitej Polskiej.

Lista №
wskiego Demokrat
Ludowego.

1. Hirszhorn Samuel, poseł
Warszawa, Żelazna 29.

Dawidaowa Józef-Hersz.
Al. Jerozolimska 43.

3. Strabak Cernach, doktor
W. Półnacka w.
4. Marykant Szaja, obrotnik
Biełski Podziast, ul. 3-go Maja 5.
5. Globus Eljasz, lekarz, lat
ska 32.
6. Kaczenienbogen Izrael, pe
Lublin, Lubartowska 24.
7. Kowarski Herc, lekarz, l
towa 4.
8. Burgin Mojsej, artysta-m
szawa, Nowolipie 14.

Druk i lit. p. 1. „Jan Cetty”
w Warszawie, Kapucyńska 7

Przewodniczący Okręgowej Komisji Wyborczej Okręgu M. St. W.
Wacław BORKOWSKI.

WYBORY DO SENATU

Okręgowa Komisja Wyborcza № 14 na zasadzie art. 12 Ord. Wyb. do Senatu z dn. 28 lipca 1922 r. (Dz. Ust. № 66, poz. 591) ogłasza poniżej podane i ustalone przez Komisję listy kandydatów do Senatu z Województwa Łódzkiego oraz państwowe listy Senackie, do których złożono w Wojewódzkim Okręgu Wyborczym listy zgłoszyły swoje przyłączenie.

Lista Nr. 1 „Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem” 1. PIŁSUDSKI JAN, lat 55, Wiceprezydent Sejmiku, Warszawa, ul. Krzyżowa 70. 2. SZYMANSKI TOMASZ, lat 46, Notariusz, m. Turak, ul. Dolska 14. 3. IWANOWSKI JERZY, lat 52, inżynier, Warszawa, ul. Ślesieckich 3. 4. ROSTWOROWSKI WOJCIECH, lat 53, redaktor, Warszawa, Socha Kępa, ul. Okrutna 1. 5. RUTKOWSKI STEFAN, lat 53, rolnik, Jezierzka, gm. Wierzbów, pow. Turek. 6. ROGOWICZ JAN, lat 49, Prezes Zjed. Stani Średn., Warszawa, Kredytowa 16. 7. DR. GROHMAN ALFRED, lat 56, Komendant Ochoty, Str. Poterki, Łódź, Tyła 16. 8. JUNOSZA-SZANIAWSKI TADEUSZ, lat 44, karpież, Żelazna-Wola, Żelazniska 16. 9. RUDNICKI EDWARD, lat 53, adwokat, Piotrków Tryb., ul. Żelazna 4. 10. DR. LIDMANOWSKI KONSTANTY, lat 63, lekarz, Żagórz, pow. Sępólno. 11. ŚWIERKOWSKI BOLESŁAW, lat 50, rolnik, wsi Katerzynów-Nowy, gm. Uligów, pow. Brzezina. 12. PANASZEK MICHAŁ, lat 40, rolnik, wsi Mokroń, gm. Mokroń, p. Wierzbica. 13. JAN ŚWIRSKI TADEUSZ, lat 46, rolnik, młk. Mikorzy, gm. Świrów, pow. Kozł. poczta Stęch. 14. WOLCZYŃSKI JOSEF, lat 50, dyrektor fabryk, Łódź, ul. 11 Listopada 15. 15. LIPIŃSKI FRANCISZEK, lat 47, Kpt. w st. sp., Łódź, ul. Nowotwiecza 45.	Lista Nr. 2. „Polska Partja Socjalistyczna Dawna Frakcja Rewolucyjna” 1. ZAKRZEWSKA LEONTYNA, lat 45, nauczycielka, Warszawa, Krasińskiego 31. 2. KUBICKI JAN, lat 52, tkacz, Łódź, ul. Łokatorska 9. 3. NOWAKOWSKI IGNAZY, lat 56, chemik, Żagórz, ul. Leśna 7. 4. CZERWINSKI WALENTY, lat 42, ławnik miejski, Łęczyca, Okrutna 6. 5. MILLER MIECZYSLAW, lat 50, biurolista, Łódź, ul. Rygińska 37. 6. ENIADY FRANCISZEK, lat 57, tkacz, Łódź, ul. Rokietnica 30. 7. WAGOWSKI WŁADYSŁAW, lat 53, tkacz, Łódź, ul. Maryńska 51. 8. GRELSKI TOMASZ, lat 49, prac. umysłowy, Dąbie, ul. Mostowa 1.	Lista Nr. 7. „Związek Obrony Prawa i Wolności Ludu Stronnictwo Centrolew: Polska Partja Socjalistyczna, Polska Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”, Stronnictwo Chłopskie, Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” i Narodowa Partja Robotnicza” 1. DR. KOPCINSKI STEFAN, ur. 3. III 1878 r., nauczyciel-ciepłotowicz, Warszawa, ul. Wileńska 4-6/3 (Gmach Sejmu). 2. JANUSZEWski WACŁAW, ur. 4. I 1880, inżynier, Pressa Uniwersytetu Łódzkiego, Warszawa, Czarneckiego 70. 3. DANIELEWICZ JOSEF, ur. 6. XII 1880 r., tkacz, Łódź, ul. Kłowiek 10. 4. RUDNICKI APOLINARI, ur. 23. VII 1887 r., dyrektor fabryk, Warszawa, Filitowa 65. 5. GŁAWEDA WINCENTY, lat 56, rolnik, wsi Magdaleny, gm. Włodzisław, pow. Łódź. 6. NOWICKI WITOLD, ur. 5. V 1887 r., rolnik, wsi Pienięż, gm. Ciesząrz, pow. Włocław. 7. LUBOWSKI TEODOR, ur. 13. IV 1887 r., biurolista, Pabianice, Ślesieckich 15. 8. NIKIEL KAZIMIERZ, lat 41, rolnik, wsi Ręczyca, gm. Żagórz, pow. Sieradz. 9. KOFARSKI KAROL, ur. 23. XII 1877 r., tkacz, Tomaszów Mazow., ul. Kołomyj 2. 10. MIROWSKI WOJCIECH, ur. 12. 4. 1880 r., rolnik, wsi i miast Pruszków, pow. Łódź. 11. KOWALSKI FRANCISZEK, ur. 2. XII 1878 r., tramwajarz, Łódź, ul. Magistralna 24. 12. SEIDLER OSKAR, ur. 4. II 1880 r., tkacz, Łódź, ul. Leśna 26. 13. GROMYCKA KLEMENTYNA, 16. XI 1884 r., biurolista, Łódź, Al. Kościuszki 26. 14. KOFMAN JAN, ur. 8. VIII 1879 r., tkacz, Łódź, ul. Świerzyńska 85. 15. STASZKIEWICZ ANTONI, ur. 22. III 1880 r., przedsięb., Łódź, ul. Rygińska 35. 16. BACHMAN KAROL, ur. 1889 r., biurolista, Aleksandrów pod Łódź, Kościelna.	Lista Nr. 12. „Niemiecki Blok Wyborczy” 1. SPICKERMANN JOSEF, lat 60, przemysłowiec, Łódź, Różna 11. 2. ROSENBLATT JERZY, lat 58, lekarz, Łódź, Piotrkowska 35. 3. UTTA AUGUST, lat 43, nauczyciel, Łódź, Włocławskich 117. 4. RUSS BENJAMIN, lat 43, kupiec, Łódź, Ślesieckich 25. 5. KRAUSE JAN, lat 66, rolnik, wsi Andrzejów, gm. Górków, p. Brzezina. 6. JOEL ELIASZ, lat 52, ławnik, Łódź, Kilińska 40. 7. WEGNER LEOPOLD-FRIDRYCH, lat 50, rolnik, Antonów-Stoki, gm. Nowosolna, pow. Łódź. 8. LANGE KLARA, lat 60, przyr. męz., Łódź, Piotrkowska 145.	Lista Nr. 19. „Katołicki Blok Ludowy” 1. HARSZCZAK ANTONI, lat 52, ławnik Magistratu, m. Łódź, ul. Tłacza 226. 2. FOKCINSKI WIKTOR, lat 53, wybrany urzędnik samorządowy, Łódź, ul. 11-go Listopada 78. 3. PAWŁAK MICHAŁ, lat 60, rzemieślnik, Łódź, ul. Przędzalniana 36. 4. KŁACZYŃSKI FRANCISZEK, lat 63, kupiec, Łęczyca, ul. Pieniężna 1. 5. TULEJSKI JOSEF, lat 58, kolarz, P. K. P., Piotrków Trybunalski, ul. Narutowicza 18. 6. HANDTKE LUCJAN, lat 47, kupiec, Kalisz, Nowy Świat 18. 7. KRASINSKI ANTONI, lat 61, rolnik, Rekinia, gm. Brz., wsi Dział, pow. Łódź.	Lista „Jednostko Robotnicza” 1. STROŻEWSKA ESTER, Warszawa, Wypólna 79. 2. MILLER GUSTAW, wsi Prędko, gm. Górnio. 4. FURMANSKI MAŁA, Pabianice, Mostkowskich 1. 5. RICH GUSTAW, Sierakowski 73.
Lista Nr. 18. „Ogólna-Zydowska Narodowy Blok Gospodarczy do Sejmu i Senatu” 1. SZERESZOWSKI RAFAŁ, lat 60, bankier, Warszawa, Jasná 6. 2. SZENBURG SZYMON, lat 55, przemysłowiec, Warszawa, Skorupki 7. 3. GŁOCHER SZUL, lat 57, rzemieślnik, Warszawa, Nowotwiecza 40. 4. BIALER SALOMON, lat 60, przemysłowiec, Łódź, Mostkowskich 1.	Lista Nr. 20. „Polska Partja Socjalistyczna Lewica” 1. DANECKI STANISŁAW, lat 44, tkacz, Łódź, Włocławskich 24. 2. KAMIEŃSKI LEON, lat 44, tkacz, Opatów, Traugott 397. 3. WARDŁA ANTONI, lat 43, murarz, Ruda-Pabianicka, Opatów 35. 4. SZUMICKI JOSEF, lat 43, robotnik, Łódź, Nowa 37. 5. KAMIEŃSKI JOSEF, lat 52, handlowiec, Żagórz, 1-go Maja 15. 6. MIARZYŃSKI PAWEŁ, lat 67, robotnik, Pabianice, Nowy Świat 7. 7. NIEMCEK TEODOR, lat 47, tkacz, Żelów, Ślesieckich 10. 8. OLJANIEK MAKSYMILIAN, lat 44, robotnik, Łódź, Lubuska 12. 9. KUBIAK PIOTR, lat 47, przedsięb., Łódź, ul. Dąbrowska 43. 10. JAROSZEWSKI FRANCISZEK, lat 40, robotnik, Łódź-Choby, Dobra 7. 11. WOJNIAK MICHAŁ, lat 52, robotnik, Łódź, Poprzeczna 16.	Lista Nr. 1. „Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem” 1. PIŁSUDSKI JOSEF, lat 43, Rada Polak, Warszawa — Bielecka. 2. SŁAWEK WALENTY, lat 53, podpułkownik dyplomowany z stażu wojennego, Warszawa, Szopka 1. 3. ZALECKI AUGUST, lat 43, Minister Sprawy Zagranicznych, Warszawa, Plac Młodości 4. 4. DR. JANIA-POLCZYŃSKI LEON, lat 44, Minister Rolnictwa, Warszawa, Ślesieckich 15. 5. BACIKIEWICZ WŁADYSŁAW, lat 45, urzędnik wileński, Włocław. 6. KIELAR STANISŁAW, lat 45, rolnik, Chęcin, gm. Włocław. 7. DR. NIKOLAJEWICZ EMIL, lat 54, lekarz, Kraków, Krakowska 11. 8. NIKOLAJEWICZ KAROL, lat 71, prezes Związku Polaków, Łódź, ul. Rygińska 35. 9. FERTY LUDWIK JOSEF, lat 64, przemysłowiec, Warszawa, Kredytowa 24. 10. MENDELSON URSZULA, lat 51, kierownik wydziału, Warszawa, Polna 64. 11. SŁAWEK WALENTY, lat 53, podpułkownik dyplomowany z stażu wojennego, Warszawa, Szopka 1. 12. ZALECKI AUGUST, lat 43, Minister Sprawy Zagranicznych, Warszawa, Plac Młodości 4. 13. JANIA-POLCZYŃSKI LEON, lat 44, Minister Rolnictwa, Warszawa, Ślesieckich 15. 14. BACIKIEWICZ WŁADYSŁAW, lat 45, urzędnik wileński, Włocław. 15. KIELAR STANISŁAW, lat 45, rolnik, Chęcin, gm. Włocław. 16. NIKOLAJEWICZ EMIL, lat 54, lekarz, Kraków, Krakowska 11. 17. NIKOLAJEWICZ KAROL, lat 71, prezes Związku Polaków, Łódź, ul. Rygińska 35. 18. FERTY LUDWIK JOSEF, lat 64, przemysłowiec, Warszawa, Kredytowa 24.	Lista Nr. 2. „Polska Partja Socjalistyczna, dawna Frakcja Rewolucyjna” 1. PRUSKOWA ZOFIA, lat 54, inżynier, Warszawa, Al. 3. 2. TYLER ANDRZEJ, lat 64, nauczyciel, Warszawa, Kilińska 1. 3. ZAKRZEWSKA LEONTYNA, lat 45, nauczycielka, Warszawa, Krasińskiego 31. 4. LAGOWSKI FRANCISZEK, lat 53, urzędnik, Warszawa, Tychomirska 15. 5. KOSIŃSKI KAZIMIERZ, lat 51, tkacz, Miła, Magdalen. 6. TYCHOWSKI WŁADYSŁAW, lat 51, nauczyciel, Warszawa, Chłopska 41. 7. SEMIATKOWSKI LUKASZ, lat 54, tkacz, Warszawa, Okopowa 11. 8. KOWALSKI KAZIMIERZ, lat 54, prac. umysłowy, Warszawa, Krakowska 26. 9. ZIELINSKI BOHDAN, lat 46, nauczyciel, Łódź, ul. 11-go Listopada 12. 10. STEJZENIEWSKA WŁADYSŁAWA, lat 46, urzędniczka, Sierp, Półka 26. 11. MALINOWSKI WŁADYSŁAW, lat 44, rolnik, Radom, Leśna 16. 12. HANDELSMAN JOSEF, lat 45, prezbiter, Rzeszów. 13. FIDUSINSKI JOSEF, lat 44, dyplom., Warszawa, Główna 12. 14. SMOLESKI MAKSYMILIAN, lat 46, rolnik, miast, Warszawa, Sienka 82. 15. PRUTYLA JOSEF, lat 46, g. m. Białystok, Polska 5. 16. JERGO EFARAB, lat 48, amir., Włocławek, Główna 71. 17. LUBA Czesław, lat 40, biurolista, Warszawa, Socha Kępa 10.	Lista Nr. 3. „Związek Obrony Prawa i Wolności Ludu Stronnictwo Centrolew: Polska Partja Socjalistyczna, Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”, Stronnictwo Chłopskie, Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” i Narodowa Partja Robotnicza” 1. DR. LIMANOWSKI BOLESŁAW, lat 45, lekarz, Warszawa, Włocławskich 11. 2. WOLNICKI JAN, lat 45, nauczyciel, Warszawa, Włocławskich 11. 3. WOLNICKI JAN, lat 45, nauczyciel, Warszawa, Włocławskich 11. 4. OSECKI STANISŁAW, lat 45, ekonomista, Warszawa, Rydykowska 2. 5. ANTCZAK ANTONI, lat 40, dyplom., Warszawa, Włocławskich 11. 6. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 7. KOSIŃSKI STANISŁAW, lat 44, polbitwa, Warszawa, Kilińska. 8. KOSIŃSKI KAROL, lat 58, nauczyciel, Warszawa, Włocławskich 11. 9. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 10. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 11. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 12. KOSIŃSKI STANISŁAW, lat 44, polbitwa, Warszawa, Kilińska. 13. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 14. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 15. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 16. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 17. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 18. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 19. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 20. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 21. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 22. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 23. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 24. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 25. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 26. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 27. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 28. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 29. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 30. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 31. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 32. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 33. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 34. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 35. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 36. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 37. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 38. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 39. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 40. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 41. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 42. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 43. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 44. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 45. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 46. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 47. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 48. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 49. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 50. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 51. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 52. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 53. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 54. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 55. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 56. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 57. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 58. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 59. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 60. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 61. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 62. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 63. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 64. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 65. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 66. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 67. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 68. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 69. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 70. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 71. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 72. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 73. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 74. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 75. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 76. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 77. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 78. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 79. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 80. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 81. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 82. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 83. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 84. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 85. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 86. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 87. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 88. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 89. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 90. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 91. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 92. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 93. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 94. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 95. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 96. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 97. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 98. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 99. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 100. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11.	Lista Nr. 12. „Niemiecki Blok Wyborczy” 1. HARSZCZAK ANTONI, lat 52, ławnik Magistratu, m. Łódź, ul. Tłacza 226. 2. FOKCINSKI WIKTOR, lat 53, wybrany urzędnik samorządowy, Łódź, ul. 11-go Listopada 78. 3. PAWŁAK MICHAŁ, lat 60, rzemieślnik, Łódź, ul. Przędzalniana 36. 4. KŁACZYŃSKI FRANCISZEK, lat 63, kupiec, Łęczyca, ul. Pieniężna 1. 5. TULEJSKI JOSEF, lat 58, kolarz, P. K. P., Piotrków Trybunalski, ul. Narutowicza 18. 6. HANDTKE LUCJAN, lat 47, kupiec, Kalisz, Nowy Świat 18. 7. KRASINSKI ANTONI, lat 61, rolnik, Rekinia, gm. Brz., wsi Dział, pow. Łódź.

Odpowiednie listy Państwowe Kandydatów do Senatu, ogłoszone w „Monitorze Polskim” Nr. 241 z dnia 17 października 1930 r., są następujące:

LISTA PAŃSTWOWA Nr. 1. „Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem” 1. PIŁSUDSKI JOSEF, lat 43, Rada Polak, Warszawa — Bielecka. 2. SŁAWEK WALENTY, lat 53, podpułkownik dyplomowany z stażu wojennego, Warszawa, Szopka 1. 3. ZALECKI AUGUST, lat 43, Minister Sprawy Zagranicznych, Warszawa, Plac Młodości 4. 4. DR. JANIA-POLCZYŃSKI LEON, lat 44, Minister Rolnictwa, Warszawa, Ślesieckich 15. 5. BACIKIEWICZ WŁADYSŁAW, lat 45, urzędnik wileński, Włocław. 6. KIELAR STANISŁAW, lat 45, rolnik, Chęcin, gm. Włocław. 7. DR. NIKOLAJEWICZ EMIL, lat 54, lekarz, Kraków, Krakowska 11. 8. NIKOLAJEWICZ KAROL, lat 71, prezes Związku Polaków, Łódź, ul. Rygińska 35. 9. FERTY LUDWIK JOSEF, lat 64, przemysłowiec, Warszawa, Kredytowa 24. 10. MENDELSON URSZULA, lat 51, kierownik wydziału, Warszawa, Polna 64. 11. SŁAWEK WALENTY, lat 53, podpułkownik dyplomowany z stażu wojennego, Warszawa, Szopka 1. 12. ZALECKI AUGUST, lat 43, Minister Sprawy Zagranicznych, Warszawa, Plac Młodości 4. 13. JANIA-POLCZYŃSKI LEON, lat 44, Minister Rolnictwa, Warszawa, Ślesieckich 15. 14. BACIKIEWICZ WŁADYSŁAW, lat 45, urzędnik wileński, Włocław. 15. KIELAR STANISŁAW, lat 45, rolnik, Chęcin, gm. Włocław. 16. NIKOLAJEWICZ EMIL, lat 54, lekarz, Kraków, Krakowska 11. 17. NIKOLAJEWICZ KAROL, lat 71, prezes Związku Polaków, Łódź, ul. Rygińska 35. 18. FERTY LUDWIK JOSEF, lat 64, przemysłowiec, Warszawa, Kredytowa 24.	LISTA PAŃSTWOWA Nr. 2. „Polska Partja Socjalistyczna, dawna Frakcja Rewolucyjna” 1. PRUSKOWA ZOFIA, lat 54, inżynier, Warszawa, Al. 3. 2. TYLER ANDRZEJ, lat 64, nauczyciel, Warszawa, Kilińska 1. 3. ZAKRZEWSKA LEONTYNA, lat 45, nauczycielka, Warszawa, Krasińskiego 31. 4. LAGOWSKI FRANCISZEK, lat 53, urzędnik, Warszawa, Tychomirska 15. 5. KOSIŃSKI KAZIMIERZ, lat 51, tkacz, Miła, Magdalen. 6. TYCHOWSKI WŁADYSŁAW, lat 51, nauczyciel, Warszawa, Chłopska 41. 7. SEMIATKOWSKI LUKASZ, lat 54, tkacz, Warszawa, Okopowa 11. 8. KOWALSKI KAZIMIERZ, lat 54, prac. umysłowy, Warszawa, Krakowska 26. 9. ZIELINSKI BOHDAN, lat 46, nauczyciel, Łódź, ul. 11-go Listopada 12. 10. STEJZENIEWSKA WŁADYSŁAWA, lat 46, urzędniczka, Sierp, Półka 26. 11. MALINOWSKI WŁADYSŁAW, lat 44, rolnik, Radom, Leśna 16. 12. HANDELSMAN JOSEF, lat 45, prezbiter, Rzeszów. 13. FIDUSINSKI JOSEF, lat 44, dyplom., Warszawa, Główna 12. 14. SMOLESKI MAKSYMILIAN, lat 46, rolnik, miast, Warszawa, Sienka 82. 15. PRUTYLA JOSEF, lat 46, g. m. Białystok, Polska 5. 16. JERGO EFARAB, lat 48, amir., Włocławek, Główna 71. 17. LUBA Czesław, lat 40, biurolista, Warszawa, Socha Kępa 10.	LISTA PAŃSTWOWA Nr. 4. „Lista Narodowa” 1. GLABINSKI STANISŁAW, lat 60, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 2. BARTOSZEWICZ JOACHIM, lat 43, polityk, Warszawa, Brzeźna 13. 3. SZERESZOWSKI RAFAŁ, lat 60, bankier, Warszawa, Jasná 6. 4. SZENBURG SZYMON, lat 55, przemysłowiec, Warszawa, Skorupki 7. 5. GŁOCHER SZUL, lat 57, rzemieślnik, Warszawa, Nowotwiecza 40. 6. BIALER SALOMON, lat 60, przemysłowiec, Łódź, Mostkowskich 1. 7. KOSIŃSKI KAROL, lat 58, nauczyciel, Warszawa, Włocławskich 11. 8. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 9. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 10. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 11. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 12. KOSIŃSKI STANISŁAW, lat 44, polbitwa, Warszawa, Kilińska. 13. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 14. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 15. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 16. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 17. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 18. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 19. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 20. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 21. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 22. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 23. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 24. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 25. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 26. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 27. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 28. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 29. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 30. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 31. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 32. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 33. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 34. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 35. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 36. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 37. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11. 38. WASILEWSKI BOHDAN, lat 40, prezbiter, Warszawa, Włocławskich 11.
--	--	--

BÓG

i Ojczyzna

ŁAD

i porządek

WYBÓR

**Robotnicy i wszy
chcecie poprawy byt**

Kobiety Polki, chcecie całko

Narodowcy polscy, chcecie ładu i porzą

Chcecie silnej narodowej armji? Chcecie

Chcecie rozwoju handlu i przemysłu i unarodowie

Chcecie równowagi budżetu? Chcecie

Chcecie obrony wiary ojców na

Chcecie oświaty wśród ludu i rozwoju szkolnictwa polsk

a nie chcecie, by Polską rządili żydzi? Nie chcecie milionami płacić za

to musicie wybrać do sejmu i senatu takich ludzi, których do
pracować nie dla siebie i nie dla partji, a dla Polski, że ująwszy
nareszcie stała się państwem praworządne

OTO SĄ

WOJCIECH KORFANTY, obrońca
Marszałek TRAMPCZYŃSKI, obro
Jenerał JOZEF HALLER, zbawca
Pr. ST. GŁĄBIŃSKI, obrońca jedn
Pr. ST. GRABSKI, obrońca kresów
ROMAN DMOWSKI, twórca Zjedn
Ks. LUTOSŁAWSKI, obrońca Wia
B. minister skarbu MICHAŁSKI, ob
B. minister spr. zagr. SKIRMUNT,
Komisarz m. Gdańska PLUCIŃSKI
Pos. RUDNICKI, obrońca rzemios
GABRIELA BALICKA, obrończyni
i t. d.

Oni wszyscy są na liście Chrześcijań
to jest na liście

Narodowcy, chcecie ich mieć
głosujcie razem z nami i

PROG!

Wszyscy pracownicy,
o swego i swej rodziny?

Wierzę w równouprawnienia?
Porządku? Chcecie praworządnego sejmu?
Obrony rękodzieła i rzemiosła polskiego?
Obrony miast? Chcecie stabilizacji marki polskiej?
Poprawy finansów—poprawy pieniądza polskiego?
Obrony Kościoła i Kościoła Katolickiego?
Chcecie narodowych silnych rządów w Polsce?—
Chcecie chleba? Nie chcecie nowej wojny, a chcecie zgody z sąsiadami? —

Wierzę, że i nadal będą
w swe ręce ster władzy, wyprowadzą Polskę z nierządu, by
m i konstytucyjnym.—A znacie tych ludzi?

ONI:

Wierzę, że i nadal będą
a ludu pracującego
obrońca ładu i porządku
Warszawy
Jedności narodowej
w
wspierającej Polski
Kościoła i Kościoła Katolickiego
obrońca marki polskiej
—gwarancja zgody z sąsiadami
Gdańsku
i kobiet

Wierzę, że i nadal będą
skiego Związku Jedności Narodowej,
nie № 8.

Wierzę, że i nadal będą
w przyszłym sejmie i senacie—
z nimi, głosujcie na listę № 8

W jedności-

sława

W bogactwie
Narodu

potęga-
Państwa-

CHRZEŚCIJAŃSKI ZWIĄZEK JEDNOŚCI NARODOWEJ

KAŻDY
OBYWATEL
który skończył lat 30
ma obowiązek głosować
DO SENATU
NA
ÓSEMKE

KTO KOCHA BOGA, OJCZYZNĘ I LUD POLSKI, TEN GŁOSOWAĆ BĘDZIE
w dniu 5 i 12 listopada na listę

Polskiego Stronnictwa Ludowego

No 1

Za Zarząd Główny P. S. L.

Wincenty Witos, Jakób Bojko, Jan Dąbski,
Jan Dębski, Maciej Rataj.

Rzuć dnia 5 i 12 listopada ziarno pod lepszą wolę Polski i Ludu polskiego!

GŁOSUJCIE NA JEDYNKĘ!!!

Pd 1935 r. ograniczono liczbę osób mających prawo głosowania w wyborach do Senatu. Jednym z kryteriów dających taką możliwość było ukończenie uczelni znajdującej się w specjalnym wykazie.

Pisarz senator Wacław Sieroszewski wraz z żoną głosują w czasie wyborów parlamentarnych, listopad 1930 r.

WYKAZ

ZAKŁADÓW NAUKOWYCH, KTÓRYCH DYPLOMY DAJĄ PRAWA WYBORCZE DO SENATU

Szkoły wyższe

I. Akademiكية

1. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
2. " Stefana Batorego w Wilnie
3. " Jana Kazimierza we Lwowie
4. " Józefa Piłsudskiego w Warszawie
5. " Poznański
6. Politechnika Lwowska
7. " Warszawska
8. Szkoła Główna Gospodar. Wieisk. w Warszawie
9. Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie
10. " Górnicza w Krakowie
11. " Sztuk Pięknych w Krakowie
12. " " w Warszawie
13. " Stomatologiczna w " "
14. Szkoła Główna Hłanwa w " "
15. Katolicki Uniwersytet Lubelski
16. Wolna Wszechnica w Warszawie
17. " Oddział w Łodzi

II. Wyższe bez praw akademickich:

1. Wyższa Szkoła Handlu Zagranicznego we Lwowie
2. Wyższe Studium Handlowe w Krakowie
3. Wyższa Szkoła Handlowa w Poznaniu
4. " Dziennikarska w Warszawie
5. Szkoła Nauk Politycznych w Wilnie
6. " "
7. Instytut Nauk Judaistycznych

I. Szkoły Podchorążych, kształcące na Oficerów zawodowych:

1. Szkoła Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazow.
2. " " Kawalerji w Grudziądzu
3. " " Artylerji w Toruniu
4. " " dla Podoficerów w Bydgoszczy
5. " " Superów w Warszawie
6. " " Łączności w Żegżu
7. " " Lotnictwa w Dęblinie
8. " " (grupy Pilotów i Obserwat.)
9. " " (sekcji łączności w Bydgoszczy)
10. " " Sanitarnych w Warszawie
11. " " Marynarki Wojennej w Toruniu

II. Szkoły Podchorążych, kształcące na Oficerów rezerwy:

1. Baon Szkoły Podchorążych Rezerwy w Zambrowie
2. Kursy Dytajino dla szeregowych z cenzusem
3. Szkoła Podchorąż. Rezerwy Kawalerji w Grudziądzu
4. " " " Artylerji we Włod. Wol.
5. " " " Saperów w Modlinie
6. " " " Łączności w Żegżu
7. " " " Lotnictwa w Dęblinie
8. " " " Sanitarnych w Warszawie
9. Kurs Podchorąż. Rez. Marynarki Wojennej w Toruniu

Szkoły akademickie i wyższe ukończone przed 1.XI.1918 r.

a) Polska:

1. Akademia Rolnicza w Dublanach
2. Kursy Przemysł.-Rolnicze w Warszawie (1911—1916)
3. Wyższa Szkoła Rolnicza " " (1916—1918)
4. " " Handlowa w Warszawie
5. Wyższe Kursy Handlowe im. Aug. Zielińskiego

b) Wolne Miasto Gdańsk:

Politechnika w Gdańsku

c) Austria i kraje sukcesyjne:

- Uniwersytet w Czerniowcach
- " " Gracu
 - " " Insbucku
 - " " Pradze (czeski i niemiecki)
 - " " Wiedniu
- Politechnika w Bernie (czeska i niemiecka)
- " " Gracu
 - " " Pradze (czeska i niemiecka)
 - " " Wiedniu

- Akademia Weterynaryjna w Wiedniu
- " " Ziemianska
 - " " Górnicza w Leoben
 - " " w Przybramie
 - " " Eksploatacyjna w Wiedniu
 - " " Konsularna " "
 - " " dla Sztuk Plastycznych w Wiedniu
- Samodzielny wydział teologiczny w Olomuńcu, Solon-grodzie i Wiedniu
- Zakład naukowy teologii izraelskiej w Wiedniu

d) Niemcy:

- Uniwersytet w Berlinie
- " " Bonn
 - " " Erlangen
 - " " Frankfurcie nad Menem
 - " " Fryburgu w Badenji
 - " " Gießen
 - " " Göttingen
 - " " Gryfii
 - " " Halle
 - " " Heidelbergu
 - " " Jenie
 - " " Kilonji
 - " " Kolonii
 - " " Królewc
 - " " Lipsku
 - " " Marburgu
 - " " Monachium
 - " " Monasterze
 - " " Rostoku
 - " " Strasburgu
 - " " Tybindze
 - " " Wrocławiu
 - " " Würzburgu
- Akademia Wojskowo-Lekarska w Berlinie
- " " Weterynaryjna w Berlinie
 - " " w Hanowerze
 - " " w Monachium
 - " " w Stuttgarcie
- Politechnika w Altwiedingharnie
- " " w Berlinie
 - " " w Brunszwiku
 - " " w Darmstadtzie
 - " " w Dreźnie
 - " " w Hanowerze
 - " " w Karlsruhe
 - " " w Monachium
 - " " w Stuttgarcie
 - " " w Wrocławiu

- Akademia Rolnicza w Berlinie
- " " w Bonn
 - " " w Poppelsdorf
 - " " w Hohenheim
 - " " w Weihenstephan
- Akademia Leśnicza w Eberswaldzie
- " " w Eisenach
 - " " w Hann-Münden
 - " " w Thrandt
- Akademia Górnicza w Berlinie
- " " w Claustal
 - " " w Freiburgu w Saksonji
- Akademia Handlowa w Berlinie
- " " w Kilonji
 - " " w Lipsku
 - " " w Mannheim
 - " " w Monachium
 - " " Sztuk Pięknych w Berlinie
 - " " w Dreźnie
 - " " w Düsseldorfie
 - " " w Karlsruhe
 - " " w Kassel
 - " " w Królewc
 - " " w Monachium
 - " " w Stuttgarcie

e) Rosja:

- Uniwersytet w Charkowie
- " " w Dorpacie
 - " " w Helsingforsie
 - " " w Kazaniu
 - " " w Kijowie
 - " " w Moskwie
 - " " w Odesie
 - " " w Saratowie
 - " " w Petersburgu
 - " " w Tomsku
 - " " w Warszawie
- Wyższe kursy Żeńskie w Moskwie
- " " w Petersburgu

- Wojenna Akademia Prawnicza w Petersburgu
- Cesarska Szkoła Prawna w Petersburgu
- Liceum Aleksandrowskie w Petersburgu
- Żeński Instytut Medyczny w Petersburgu
- Instytut historyczno-filozoficzny w Petersburgu
- " " w Nieżynie

- Lazarski Instytut Języków Wschodnich w Moskwie
- Instytut Orientalny we Władywostoku
- Żeński Instytut Pedagogiczny w Petersburgu
- Politechnika w Helsingforsie

- " " w Kijowie
- " " w Nowo-Czarkasku
- " " w Rydze
- " " w Warszawie

- Instytut Technologiczny w Charkowie
- " " w Petersburgu
 - " " w Tomsku

- Moskiewski Instytut Inżynierów Drogowych i Wodnych
- Instytut Inżynierów Drogowych i Wodnych w Petersburgu

- Wyższa Szkoła Techniczna w Moskwie
- Instytut Politechniczny w Petersburgu
- Instytut Inżynierów Cywilnych w Petersburgu
- Instytut Elektrotechniczny w Petersburgu

- Żeńskie Kursy Politechniczne w Petersburgu
- Konstantynowski Instytut Mierniczy w Moskwie
- Instytut Weterynaryjny w Charkowie
- " " w Dorpacie
 - " " w Kazaniu
 - " " w Warszawie

- Instytut Leśny i Rolniczy w Moskwie
- " " w Puławach

- Instytut Leśny w Petersburgu
- Wyższa Szkoła Górnicza w Ekaterynosławiu
- Akademia Sztuk Pięknych w Petersburgu

- Akademia Duchowna rzym.-kat. w Petersburgu
- Akademie Duchowne (prawosławne) w Kazaniu, Kijowie, Moskwie i Petersburgu

f) Belgia:

- Uniwersytet państwowy w Gandawie
- " " w Algorze
 - " " w Besancon
 - " " w Bordeaux
 - " " w Caen
 - " " w Clermont
 - " " w Dijon
 - " " w Grenoble
 - " " w Lille
 - " " w Lyon
 - " " w Montpellier
 - " " w Nancy
 - " " w Paryżu
 - " " w Poitiers
 - " " w Rennes
 - " " w Strasburgu
 - " " w Tuluzie

- Ecole Normale Supérieure w Paryżu
- " " Pratique des Hautes Etudes à la Sorbonne w Paryżu
 - " " Nationale des Chartes w Paryżu
 - " " Speciale de Langues Orientales Vivantes w Paryżu
 - " " Nationale des Ponts et Chaussées w Paryżu
 - " " Nationale Supérieure des Mines w Paryżu
 - " " Politechnique w Paryżu
 - " " Supérieure d'Electricite w Paryżu
 - " " Centrale des Arts et Manufactures w Paryżu
 - " " Centrale Lyonnaise w Lionie
 - " " Nationale des Mines w St. Etienne
 - " " Speciale d'Architecture w Paryżu
 - " " Municipale de Physique et de Chimie Industrielle w Paryżu

- Instytut Narodowy Agonomiki w Paryżu
- Ecole Nationale des Eaux et Forets w Nancy
- " " des Hautes Etudes Commerciales w Paryżu
 - " " Coloniale w Paryżu
 - " " Nationale des Beaux-Arts w Paryżu

- Instytut Katolicki w Paryżu
- Wydział Teologii Protestantkiej w Paryżu

h) Szwajcaria:

- Uniwersytet w Bazylei
- " " w Bernie
 - " " w Fryburgu
 - " " w Genewie
 - " " w Lozannie
 - " " w Neuchâtel
 - " " w Zurychu
- Politechnika w Zurychu

i) Włochy:

- Uniwersytet w Bolonii
- " " w Katanii
 - " " w Genui
 - " " w Messynie
 - " " w Neapolu
 - " " w Padwie
 - " " w Palermo
 - " " w Pawii
 - " " w Pizie
 - " " w Rzymie
 - " " w Turynie
- Uniwersytet Gregorjański w Rzymie
- Papieski Instytut Biblijny w Rzymie
- Politechnika w Mediolanie
- " " w Turynie
 - " " w Neapolu
- Akademia Weterynaryjna w Mediolanie
- " " w Turynie
 - " " w Neapolu

j) Anglia:

- Uniwersytet w Birmingham
- " " w Bristolu
 - " " w Cambridge
 - " " w Leeds
 - " " w Londynie
 - " " w Oksfordzie
 - " " w Edynburgu
 - " " w Glasgowie
 - " " w Dublinie

k) Stany Zjednoczone Ameryki Północnej:

- University of California (Berkeley)
- Leland Stanford Junior University
- University of Colorado
- Yale University (New Haven)
- University of Chicago
- North-western University (Chicago)
- University of Michigan (Ann Arbor)
- John Hopkins University (Baltimore)
- Harvard University (Cambridge)
- State University of Iowa (Iowa City)
- Columbia University (New York)
- University of Pennsylvania (Philadelphia)
- University of Pittsburgh
- Princeton University
- Soston University
- Cornell University (Ithaca N. Y.)
- New York University
- University of Illinois (Urbana)

Włochy:

- Wyższy Instytut Handlowy w Tryjście
- Akademia Teologiczna w Turynie

Rosja:

- Korpus Morski w Petersburgu
- Wojskowa Szkoła Inżynierska w Petersburgu
- Wyższy Instytut Handlowy w Moskwie
- Morska Szkoła Inżynierska w Kronstadiu
- Akademia Morska w Petersburgu
- Akademia generalnego sztabu
- Wyższy Instytut Handlowy w Kijowie

Polska:

- Wyższe Kursy Leśne w Warszawie

Austria:

- Politechnika w Budapeszcie

Niemcy:

- Akademia Rolnicza — Proskau

Belgia:

- Collegium Americanum w Lewanum

c) po roku 1918

- Absolwenci wszystkich szkół zagranicznych wyższych muszą dysponować swoimi nostryfikacjami w Polsce.

Szkoły zawodowe

Szkoły typu licealnego Handlowe

- Liceum Handlowe Żeńskie SS. Zmarłychwstania
- Pańskiego w Częstochowie
- Instytut Administracyjno-Gospodarczy „Kuratorji Szkoły Ekonomiczno-Handlowej” w Krakowie
- Koedukacyjne Liceum Handlowe „Towarzystwa Liceum Handlowego” we Lwowie
- Liceum Handlowe „Towarzystwa Liceum Handlowego” w Przemyśle
- 2-klasowe Liceum Handlowe Świderskiego w Stryju
- Koedukacyjne Liceum Handlowe Izby Przemysłowo-Handlowej w Bydgoszczy
- 2-letnia Wyższa Szkoła Handlowa Macierzy Szkolnej w Gdańsku
- Trzyletnie Koedukacyjne Liceum Handlowe Izby Przemysłowo-Handlowej w Gdyni
- Koedukacyjne Liceum Handlowe Izby Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu
- Instytut Studiów Handlowych i Orientalistycznych
- Liceum Handlowe Męskie Zgromadzenia Kupców m. st. Warszawy w Warszawie
- Prywatne 2-letnie Liceum Handlowe Męskie im. Komisji Edukacji Narodowej Aleksandra Koźmickiego w Warszawie
- Państwowe Liceum Handlowe Żeńskie przy Państwowej Szkole Handlowej Żeńskiej w Warszawie
- Liceum Handlowe Żeńskie Julji z Jankowskich Stutkowskiej w Warszawie
- Prywatne 2-letnie Liceum Handlowe Żeńskie Heleny Henrykowej Chankowskiej w Warszawie
- Prywatne 2-letnie Liceum Handlowe Żeńskie Stowarzyszenia Szerzenia Wykształcenia Zawodowego im. Kanowiczów i Zeligowskich w Warszawie
- Prywatne Koedukacyjne Liceum Spółdzielczo-Handlowe Towarzystwa Osiaty Spółdzielczo-Handlowej w Warszawie

- 2-letnie Kursy Handlowe Żeńskie Teodory Raczkowskiej (poziom licealny)
- Instytut Nauk Handlowo-Gospodarczych Polskiego Towarzystwa Krzewienia Wiedzy Handlowej i Ekonomicznej w Wilnie
- Liceum Handlowe Żeńskie Stanisławy Pietraskiewiczówny w Wilnie
- 2-klasowe Koedukacyjne Miejskie Gimnazjum Handlowe (typ licealny) w Chorzowie
- Państwowa Szkoła Zawodowa — Seminarjum Gospodarstwa Domowego w Krakowie
- Seminarjum Gospodarcze Zgromadzenia SS. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Jawcu Miejska Szkoła Przemysłowo-Handlowa — dział sanitarno-dietetyczny w Inowrocławiu
- Państwowe Seminarjum Nauczycielek Gospodarstwa w Warszawie
- Seminarjum Nauczycielek Gospodarstwa SS. Urszulanek w Rybniku

Zlikwidowane Szkoły typu licealnego w okresie ostatnich 2-ech lat

- Liceum Handlowe Męskie Zgromadzenia Kupców w Będzinie
- Instytut Handlu Morskiego i Techniki Portowej w Gdyni
- Liceum Żeńskie H. Kirsta w Warszawie
- Szkoła Pracowniczo-Społecznych P. M. S. w Warszawie
- Trzyletnie Kursy Handl. Żeńskie Siemiradzkiej " "

Rolnicze:

- Państwowa Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszyźnie
- Główna Szkoła Gospodarcza (żeńskie) w Snopkowie pod Lwowem
- Państwowa Szkoła Ogrodnictwa w Poznaniu
- Wyższa Szkoła Ogrodnictwa przy Państ. Wszechnicy Polskiej (zlikwidowana w 1924 r.) w Warszawie
- Akademia Rolnicza w Bydgoszczy (zlikw.)

Przemysłowe:

- Państwowa Wyższa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda (dawniej nazwa bez słowa „Wyższa”, a wydz. mechaniczny nosił nazwę wydz. budowy maszyn) w Warszawie
- Państwowa Szkoła Budowlana
- Państwowa Szkoła Miernicza
- Państw. Szk. Techn. Lotnicza i Samochodowa
- Państw. Średnia Szkoła Techn. Kolejowa
- Państwowa Szkoła Chemiczno-Przemysłowa (dawniej „Szkoła Chemiczno-Przemysłowa przy Państ. Szkoł. Bud. i Elekt. im. H. Wawelberga i S. Rotwanda”)
- Uprządko była 2-letnią w Warszawie
- Państwowa Szkoła Techniczno-Przemysłowa w Łodzi
- Liceum Przemysłowo-Techniczne Żeńskie T-wa Szkół Pracy w Warszawie
- Żeńska Szkoła Architektury im. Stanisława Noakowskiego. (Świadectwa wydawane są zarówno po 3-letnim jak i po 2-letnim kursie nauki) w Warszawie
- Państwowa Szkoła Przemysłowa im. St. Szaszyca (powstała po przekształceniu 4-letnich wydziałów, opartych na podbudowie szkoły powszechnej) w Krakowie
- Państwowa Wyższa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki. (Dawniej nazwa bez słowa „wyższa”)
- Uprządko bez słów „i Elektrotechniki” w Poznaniu
- Państwowa Szkoła Techniczna im. Marszałka J. Piłsudskiego w Wilnie
- Państwowa Szkoła Teletechniczna (dawniej 2½ letnia) w Warszawie
- Państwowa Szkoła Morska (dawniej w Tczewie, uprządko nie miała w nazwie słowa „Państwowa”, należy do Ministerstwa Przem. i Handlu) w Gdyni

Szkoły dla duchowieństwa

Katolickie.

Naukowe Zakłady teologiczne:

1. w Przemyśle dla obrz. lac.
2. " Stanisławowie dla obrz. gr.-kat.
3. " Tarnowie
4. " Krakowie — Księgi Misjonarzy
5. " Lublinie — Ojcow Jezuitów

Seminarja duchowne diecezjalne więtsze:

1. w Gnieźnie
2. " Janowie Podlaskim
3. " Kieleckich
4. " w Łowicze gr.-kat.
5. w Lublinie
6. " Łomży
7. " Łucku
8. " Pielpinie
9. " Piśku
10. " Poznaniu
11. " Sandomierzu
12. " Warszawie
13. w Włocławku
14. w Płocku
15. " Łodzi.

Instytuty Papieskie w Rzymie.

- Ateneum Seminarjum Rzymskiego
- " " Papieskie de Propaganda Fide
 - " " Papieski Instytut Międzynarodowy Angielicum
 - " " Akademicki św. Anzelm
 - " " Muzyki Kościelnej
 - " " Archeologii Chrześcijańskiej
- Instytut św. Antoniego

Szkoły kształcenia nauczycieli typu wyższego i licealnego.

- Pedagogium w Warszawie, Krakowie i Lublinie
- Instytut Nauczycielski w Warszawie
- Instytut Pedagogiki Specjalnej w Warszawie
- Instytut Robot. Ręcznych w Warszawie
- Wyższe Kursy Nauczycielskie
- oraz
- były Instytut Pedagogiczny
- i Państwowe Kursy Nauczycielskie

Szkoły artystyczne.

1. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Warszawie
2. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Poznaniu
3. Śląskie Konserwatorium Muzyczne w Katowicach.

SPECJALNA MAPA KOLEJOWA POLSKI

z wyszczególnieniem wszystkich linii kolejowych szerokotorowych,
dwutorowych, jednotorowych oraz wszystkich bez wyjątku stacji

NAKLAD I WŁASNOŚĆ
FR. KARPOWICZ
WARSZAWA, Marżałkowska 151.
(Kalligraficzny byłaby odpowiadanie dołączona.)

Objaśnienie:
Linie dwutorowe Linie dwutorowe jednotorowe
Linie jednotorowe Linie jednotorowe jednotorowe
Linie jednotorowe Linie jednotorowe jednotorowe
Linie jednotorowe Linie jednotorowe jednotorowe

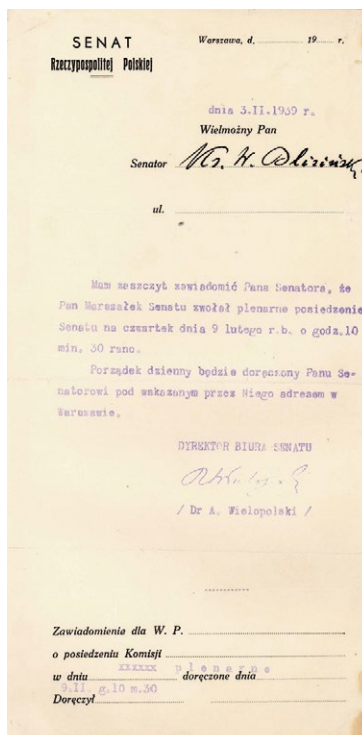
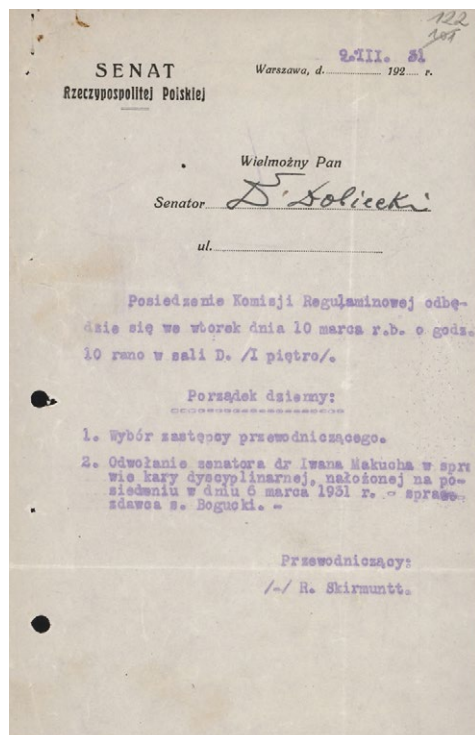
Skala: 1:1 000 000
Zakł. Kartogr. W. GŁOWCZEWSKI, Warszawa.
1924/1925

Centralna Biblioteka Wojskowa im. J. Piłsudskiego

Specjalna mapa kolejowa
Polski z wyszczególnieniem
wszystkich linii
kolejowych..., po 1921 r.

Senatorowie mieszkali w różnych regionach kraju. Urzędnicy Biura Senatu rozsyłali zawiadomienie o terminie najbliższego posiedzenia. Miało ono formę wąskiej, wydłużonej kartki złożonej na trzy lub cztery części, bez koperty. Korespondencja była nadawana w urzędzie pocztowym znajdującym się w kompleksie budynków parlamentu, urząd ten używał datownika z dopiskiem *Warszawa – Sejm*. Senatorowie, jadąc do Warszawy, najczęściej korzystali z kolei. Legitymacja senatorska uprawniała do przejazdów bezpłatnych koleją oraz innymi środkami komunikacji publicznej. Z dworca do gmachu parlamentu przy ulicy Wiejskiej senatorowie docierali przeważnie do rozżką lub taksówką

Powielane zawiadomienie
o zwołaniu posiedzenia
senackiej Komisji
Regulaminowej
na 10 marca 1931 r.,
wysłane na adres senatora
Artura Dobieckiego

Powielane zawiadomienie
o zwołaniu posiedzenia
Senatu na 9 lutego 1930 r.,
wysłane na adres
senatora księdza
Wacława Bliżińskiego.
Korespondencja została
podpisana przez dyrektora
Biura Senatu Alfreda
Wielopolskiego.

NAC, sygn. 1-G-3015

NAC, sygn. 1-A-1211

NAC, sygn. 1-G-3019-3

Większość senatorów
na posiedzenia Senatu
dojeżdżała koleją. Wnętrze
przedziału w wagonie
pierwszej klasy Polskich
Kolei Państwowych,
lata 30. XX w.

Wnętrze wagonu
restauracyjnego, 1938 r.

Samochody oczekujące
na parlamentarzystów
w pobliżu głównego
wejścia do gmachów Sejmu
i Senatu przy ul. Wiejskiej,
1930 r. Na pierwszym
planie samochód marki
Chrysler Model 77 Crown
Sedan

Senator Wiktor Wróbel
z żoną Marią i synami
Bronisławem (starszy)
i Kazimierzem (młodszy),
lata 30. XX w.

Chciałem kiedyś spełnić prośbę żony, która prosiła, bym ją zabrał do Warszawy. Sposobność nadarzyła się w przeddzień święta 3-go maja [1939 r.]. [...] Drogę do Lwowa odbyliśmy bez wypadku, ponieważ tu służba PKP wiedziała jaką piastuję godność. Zaznaczyć trzeba, że żonie kupiłem bilet 2-ej klasy, aby kobieta wypoczęła przez noc, a w klasie 3-ej byłoby to niemożliwe. Kobieta ubrana była po wiejsku, z chustką na głowie włącznie, a strój taki, jak wiadomo, nie nadawał się do klasy 1-ej i 2-ej. Zaraz we Lwowie przy wsiadaniu do pociągu pospiesznego, gdy otwierałem drzwi klasy 2-ej, spacerujący po peronie konduktor zwrócił uwagę żonie, która szła za mną, że „to jest 2-ga klasa”. [...]

[W drodze powrotnej] w Warszawie na dworcu znowu żonie zwrócono przy wsiadaniu uwagę, że to wagon 2-ej klasy. Podróż do Lwowa odbyła się w towarzystwie oficera, który nie obawiał się towarzystwa wiejskiej kobiety.

We Lwowie przy przesiadce nastąpił punkt kulminacyjny podróży. W przedziale 2-ej klasy zastaliśmy dwoje starszych państwa wyglądających, że pochodzą ze sfery ziemiańskiej. Gdy po zajęciu miejsca w przedziale kazałem chłopcu krążącemu po peronie podać herbatę i kanapki, starszy pan obejrzawszy żonę od góry do dołu wyszedł z przedziału i udał się na peron. Zauważyłem, że rozmawia z konduktorem wskazując ręką na nasz przedział. Domyśliłem się, że informował konduktora, że wiejska baba wsiadła do 2-ej klasy. Jakoż po chwili wrócił starszy pan, a niedługo po nim wszedł poinformowany konduktor. Z miejsca zwrócił się do żony, by okazała bilet. Bilet ja miałem przy sobie, więc spytałem grzecznie, od kiedy to kontroluje się bilety podczas postoju pociągu? [...] Konduktor oburzony zagroził mi policją, wówczas wyjąłem bilet żony i swoją legitymację [senatorską]. Konduktor spojrzawszy na moją legitymację, nie patrząc już na bilet żony, wyprostowany na baczność zaczął przeproszać.*

* Wiktor Wróbel, *Pamiętnik*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, mps, po 1946.

Senatorowie II kadencji z klubu Bezpartyjnego Bloku Wspierania Reform przed wejściem do budynku Biura Senatu. Od lewej: Stanisław Wańkowicz, Ludwik Evert, Hipolit Gliwic, Agenor Gołuchowski (?), Witold Kamieniecki (?), marzec 1930 r.

Grupa posłów i senatorów zwiedzających elektrownię w Szopienicach, 1937 r.
Marszałek Senatu Aleksander Prystor (drugi od dołu), senator Marian Malinowski (piąty od dołu, w jasnym garniturze i kapeluszu), za nim senator Ferdynand Zarzycki (z laską)

Powszednia praca senatorów, o której zachowało się najmniej przekazów, to obrady komisji senackich. W czasie tych posiedzeń w myśl regulaminu omawiano projekty nowych regulacji prawnych. Dla przykładu na przełomie lat 1933 i 1934 odbyło się 18 posiedzeń plenarnych Senatu i 80 posiedzeń komisji.*

* Senat RP III kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 60. posiedzenia Senatu, 27.02.1934, łam 11.

Senatorowie z klubu Związku Ludowo-Narodowego w trakcie przerwy w obradach na początku I kadencji, ok. 1922–1923. Od lewej: Ignacy Baliński, Władysław Jabłonowski, Jan Stecki i Bolesław Koskowski

własność rodziny senatora Władysława Jabłonowskiego

Rozmowy kularowe w dniu rozpoczęcia sesji budżetowej, 1931 r. Od lewej: senator Hanna Hubicka, senator Ludwik Evert, posłanka Zofia Moraczewska i posłanka Maria Jaworska

NAC, sygn. 1-A-854-6

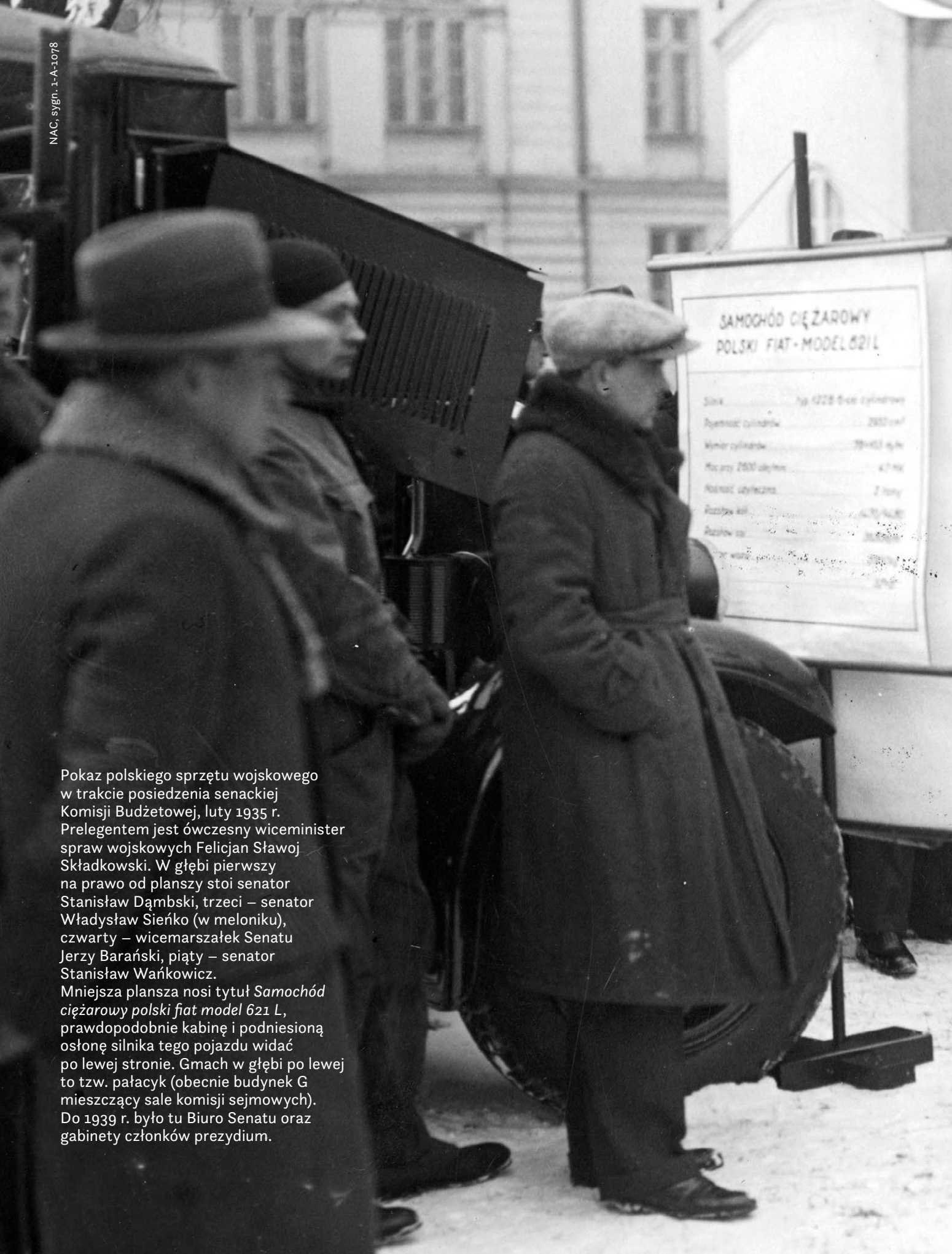
Senatorowie II kadencji z klubu Polskiej Partii Socjalistycznej przed wejściem do gmachu Sejmu i Senatu przy ul. Wiejskiej, ok. 1928–1930. Od lewej: Stanisław Kelles-Krauz, Andrzej Strug (z szalikiem w ręku), Stanisław Posner (zapina palto), Dorota Kłuszyńska, Stefan Kopciński

Posiedzenie komisji senackiej
w sprawie reformy rolnej, grupa
senatorów z Polskiego Stronnictwa
Ludowego „Piast”, od lewej: Józefat
Błyskosz, Tadeusz Kaniowski,
Stanisław Biały, Józef Buzek,
Franciszek Ścibor, wrzesień 1925 r.

Spotkanie dziennikarzy
z parlamentarzystami
reprezentującymi społeczność
ukraińską. Od lewej: redaktor
Zygmunt Sachnowski z „Kuriera
Porannego” i „Przeglądu
Wieczornego”, poseł Andrzej
Paszcuk z Łucka, poseł Maksym
Czuczmań z Dubna, poseł Choma
Prystupa z Łucka, redaktor
Stefan Olszewski z „Gazety
Warszawskiej”, poseł (późniejszy
senator) Sergiusz Kozicki
z Dubna i senator ksiądz Damian
Gersztański (prawosławny
duchowny – protojerej)

SAMOCHÓD CIĘŻAROWY POLSKI FIAT-MODEL 621 L

Silnik	hp 1228 6-oc cylindrowy
Ilość cylindrów	2000 cm ³
Wielkość cylindrów	75x75 mm
Moc przy 2500 obrotach	47 KM
Prędkość maksymalna	70 km/h
Prędkość przy 2500 obrotach	40 km/h
Prędkość przy 1500 obrotach	20 km/h

Pokaz polskiego sprzętu wojskowego w trakcie posiedzenia senackiej Komisji Budżetowej, luty 1935 r. Prelegentem jest ówczesny wiceminister spraw wojskowych Felicjan Sławoj Składkowski. W głębi pierwszy na prawo od planszy stoi senator Stanisław Dąbski, trzeci – senator Władysław Sierko (w meloniku), czwarty – wicemarszałek Senatu Jerzy Barański, piąty – senator Stanisław Wańkowicz. Mniejsza plansza nosi tytuł *Samochód ciężarowy polski fiat model 621 L*, prawdopodobnie kabinę i podniesioną osłonę silnika tego pojazdu widać po lewej stronie. Gmach w głębi po lewej to tzw. pałacyk (obecnie budynek G mieszczący sale komisji sejmowych). Do 1939 r. było tu Biuro Senatu oraz gabinety członków prezydium.

Przepisywanie sprawozdań stenograficznych w Biurze Sejmu i Senatu, 1923 r.

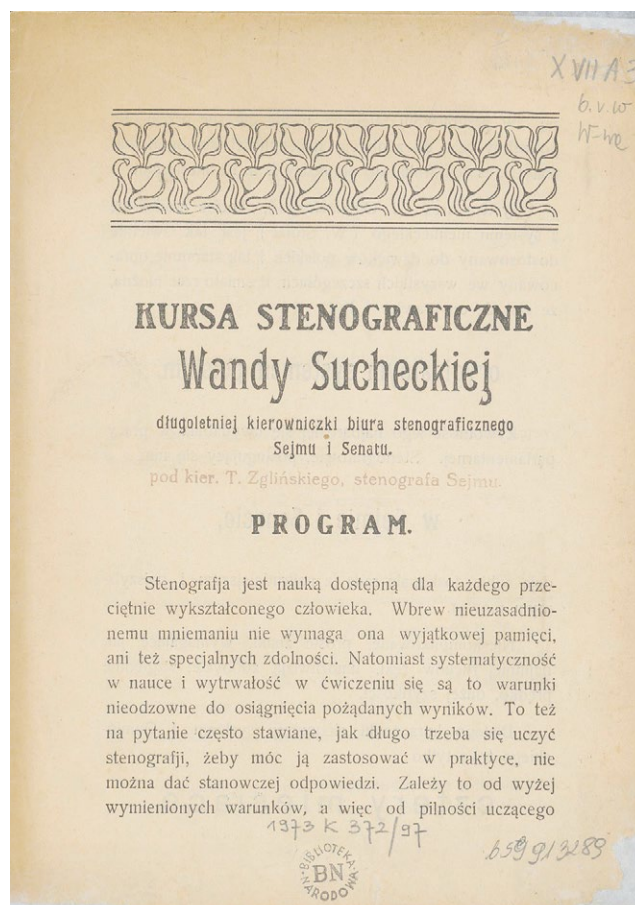
Legitymacja Sabiny Wichrowskiej, urzędniczeki w Biurze Senatu, 1935 r. Pracowała tam od 1923 r. do wybuchu II wojny światowej, przez wiele lat była kierowniczką działu maszynopisania.

Udało się odtworzyć życiorysy dyrektorów kierujących Biurem Senatu. Natomiast zachowało się bardzo niewiele informacji na temat urzędników i pracowników pomocniczych. Wyjątek stanowi jedna z wybitniejszych postaci tamtych lat, utalentowany pisarz, publicysta, krytyk literacki i teatralny, teoretyk filmu Karol Irzykowski (1873–1944). Gdy w 1933 roku przeszedł na emeryturę, jeden z publicystów trafnie zauważył:

*Lata całe Karol Irzykowski zajmował się czyszczeniem języka mówców sejmu i senatu. Czynił to pobłażliwie i gorliwie, tak iż nieraz mówca chłopski, odczytując mowę swoją w stenogramie, podziwiał sam siebie i swe zdolności językowe i mógł na wiecu powtórzyć mowę wygłoszoną w sejmie, wywołując uznanie wszystkich zebranych. [...] Biegł na górę do biura diariusza sejmowego, by podyktować, względnie by sam napisać streszczenie przemówienia. Złatywał na dół do sali sejmowej, by cierpliwie wysłuchać wszelkich możliwych, a raczej niemożliwych przemówień i dać jak najwierniejsze streszczenie. Bywało, że dygnitarze, rozpierający się na ławach rządowych, nie wiedzieli nawet, że ten skwapliwie notujący ich mowy człowiek zasłużył na los lepszy. Nie znali go.**

Irzykowski redagował sprawozdania stenograficzne obu izb parlamentu, a miał wyjątkowe doświadczenie, bo pracę w Biurze Stenograficznym Sejmu Galicyjskiego rozpoczął prawdopodobnie w 1898 roku. Tam poznał zasady pracy i wzór sprawozdań stenograficznych, który wykorzystywano w trakcie obrad Tymczasowej Rady Stanu, a następnie od pierwszego dnia pracy Sejmu Ustawodawczego w 1919 roku. Ze względu na poziom techniczny i literacki sprawozdania te można zaliczyć do awangardy podobnej dokumentacji opracowywanej w innych parlamentach.

* Bernard Singer, *Dymisja „partyjnika” Karola Irzykowskiego*, „Nowy Dziennik” 1933, nr 166, s. 5.

Biblioteka Narodowa/Polona

Karol Irzykowski (siedzi trzeci od prawej) w trakcie wystąpienia w Senacie ministra spraw wewnętrznych Bronisława Pierackiego, 3 marca 1932 r.

*Podczas sesji sejmowej, która w tym roku [1932] była bardzo intensywna, pracuję jak górnik, jestem zasmolony, przynajmniej na duszy, odczuwam upokorzenie wskutek przymusu pracy pomocniczej i manipulacyjnej dla innych, którzy, będąc durniami, mają mi do rozkazywania, napełniają mnie swoimi myślami. [...] Wyzyskiwany byłem w życiu całymi latami, ale tak na starość jest to przykre: zadaję sobie np. pytanie, czemu ja sam nie jestem posłem lub senatorem, zamiast poprawiać lub streszczać przemówienia tych durniów. [...] Załatwiam to i tamto, aby uporać się, aby oczyścić przed sobą pole, i z tego jest taki skutek, że dla siebie zaczynam żyć około 12-ej w nocy, wtedy czytam i piszę to, co mi najprzyjemniejsze, a właściwie tylko czytam, zakreślam, na marginesach rozmawiam z autorem, w myśli piszę artykuły, sumuję rezultaty.**

* Karol Irzykowski, *Listy 1897–1944*, pod red. Andrzeja Lama, Kraków 1998, s. 230–231.

Znaczna część pracowników wykonywała swoje obowiązki na rzecz posłów i senatorów, choć formalnie byli zatrudnieni w Biurze Sejmu. Straż Marszałkowska, tak jak i dziś, czuwała nad porządkiem i bezpieczeństwem obu izb. Niektóre książki wydane w latach 20. i 30. XX wieku, znajdujące się obecnie w zbiorach Biblioteki Sejmowej, mają stempel: *Biblioteka Sejmu i Senatu*. Zbiory biblioteczne były wspólne. Z czasem jednostkę przekształcono w Bibliotekę i Archiwum Sejmu i Senatu.*

Dyskusje nad budżetem państwa utrwalone w sprawozdaniach stenograficznych zdradzają szczegółowe dane, na przykład w latach 1931–1932 w Biurze Senatu (utworzonym w 1928 roku) było zatrudnionych 12 urzędników i 23 *niższych funkcjonariuszy*.** W tym czasie w dyspozycji Biura Senatu znajdował się jeden samochód, zapewne limuzyna dla marszałka. W 1939 roku odnotowano posiadanie auta marki Mercedes Benz model 320. W czasie kampanii wrześniowej zostało ono przekazane marszałkowi Sejmu (jego samochód był w naprawie). Marszałek Senatu i osoby mu towarzyszące ewakuowały się z Warszawy autami marki Packard i sejmowym samochodem marki Buick model 41. Jeśli chodzi o pojazdy, była to ogromna zmiana techniczna, bo jeszcze w 1923 roku zaznaczano: *Marszałkowi przysługuje ponadto prawo do mieszkania służbowego i powozu****.

Widok z okna mieszkania Edmunda Mieroszewicza prawdopodobnie na jedną z alej tzw. ogrodów sejmowych, przełom lat 20. i 30. XX w.

Archiwum Senatu, dar rodziny

Józefa Mieroszewicz, żona Edmunda Mieroszewicza, urzędnika pracującego w parlamencie, odprowadza do szkoły syna Wojciecha, lata 30. XX w.

Na pierwszym planie kamienica na terenie zespołu parlamentarnego, m.in. było w niej mieszkanie Ignacego Daszyńskiego. W głębi widoczny budynek Biura Senatu z gabinetami członków prezydium izby wyższej

Archiwum Senatu, dar rodziny

* *Sto lat na Wiejskiej. Biblioteka Sejmowa 1919–2019*, pod red. Wiesława Staśkiewicza, Warszawa 2019, s. 16.

** Senat RP III kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 10. posiedzenia Senatu, 5.03.1931, łam 9; Senat RP III kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 30. posiedzenia Senatu, 1.03.1932, łam 9.

*** Artykuł 71, [w:] *Regulamin obrad Senatu*, Warszawa 1923, s. 39.

Podpis pod tą fotografią prasową informował: *Jak doniósł sprawozdawca polityczny IKC [...] sesja senacka została w nocy z wtorku na środę odroczone. We środę rano do gmachu przy ul. Wiejskiej poczęli przybywać członkowie senatu. Senior woźnych p. Basiński stał z tablicy senackiej datę plenarnego posiedzenia, wyznaczonego na środę godz. 4 popołudniu. Naszemu fotografowi p. Jarumskiemu udało się uchwycić ten właśnie aktualny moment. Posiedzenie Senatu 13 marca 1930 r. (ostatnie*

w tej kadencji, jak się później okazało) marszałek Julian Szymański zakończył informacją, że następne odbędzie się 22 marca. Napięta sytuacja polityczna spowodowała, że do tego nie doszło. Prezydent zwołał posiedzenie izby wyższej na środę, 18 czerwca 1930 r. Jednak późnym wieczorem 17 czerwca na ręce marszałka Senatu przekazano dekret Prezydenta RP o odroczeniu sesji senackiej. Fotografia dokumentuje epizod związany z przedterminowym zakończeniem II kadencji Senatu.

Dyrektorzy Biura Senatu

Biblioteka Sejmowa, Wydział Muzealiów

Jerzy Pomykalski (1884–1941) ukończył studia prawnicze w Dorpacie (obecnie Tartu w Estonii). W 1917 r. rozpoczął pracę jako dyrektor Kancelarii Tymczasowej Rady Stanu. W 1919 r. został mianowany dyrektorem Kancelarii Sejmu Ustawodawczego i tworzył jej strukturę. W 1922 r. przekształcił ją w Biuro Sejmu i Senatu. Kierował nim do 1928 r. Po odejściu ze stanowiska został notariuszem.

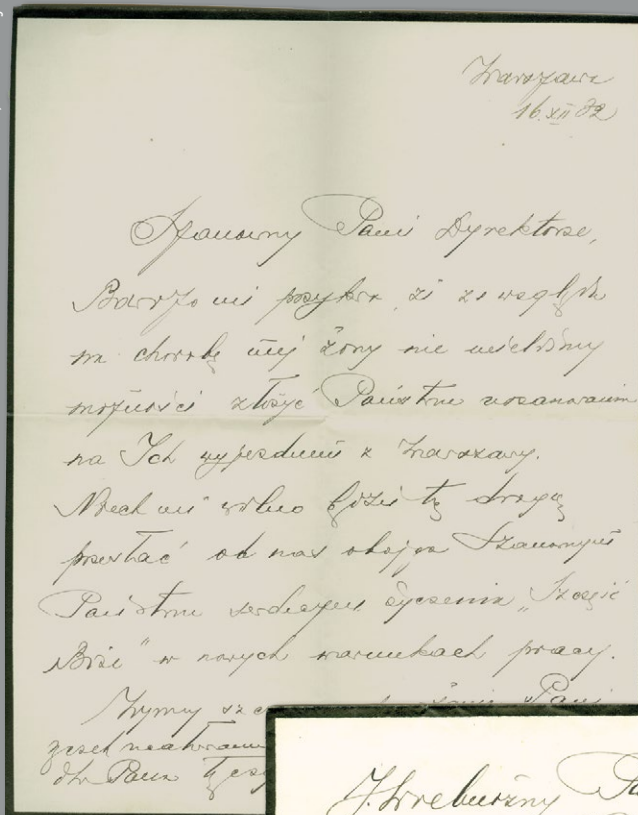
Osobista korespondencja marszałka Senatu Władysława Raczkiewicza (czarna obwódka na papeterii z powodu żałoby po śmierci matki) do byłego dyrektora Biura Senatu Zygmunta Karczewskiego, 1932 r. Datownik z dopiskiem Warszawa – Sejm.

Archiwum Senatu, dar siostry

Zygmunt Karczewski (1891–1940) studiował w Liège. W 1919 r. rozpoczął pracę w Biurze Sejmu Ustawodawczego jako urzędnik. Organizował Biuro Sejmu Śląskiego. W 1923 r. został zastępcą dyrektora Biura Sejmu i Senatu, a w 1928 r. dyrektorem Biura Senatu. W 1932 r. rozpoczął pracę w Zawierciu jako notariusz. Zmarł w obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen.

Archiwum Senatu, dar siostry

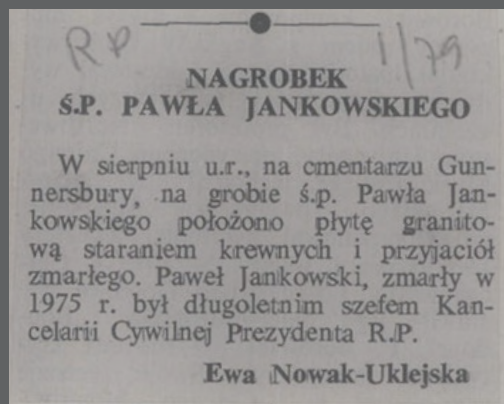
Adam Piasecki (1898–1938) służył w Legionach Polskich (1914–1918). Studiował we Lwowie i w Poznaniu. Był autorem publikacji społeczno-politycznych oraz prac z zakresu prawa konstytucyjnego. W latach 1922–1924 pracował jako sekretarz marszałka Senatu I kadencji Wojciecha Trąpczyńskiego. Był posłem na Sejm II kadencji (1928–1930). Biurem Senatu kierował od 1932 r. do śmierci.

Alfred Wielopolski (1905–1996) obronił doktorat z prawa na uniwersytecie we Fryburgu. Pracował jako urzędnik państwowy m.in. w Kancelarii Cywilnej Prezydenta RP. Był ostatnim dyrektorem Biura Senatu przed wojną. Walczył w kampanii wrześniowej jako oficer 5. Dywizjonu Artylerii Konnej. Po wojnie pracował jako nauczyciel akademicki w Szczecinie. Fotografia została wykonana w 1935 r. w dniu ślubu Wielopolskiego z Salomeą Woytkowską.

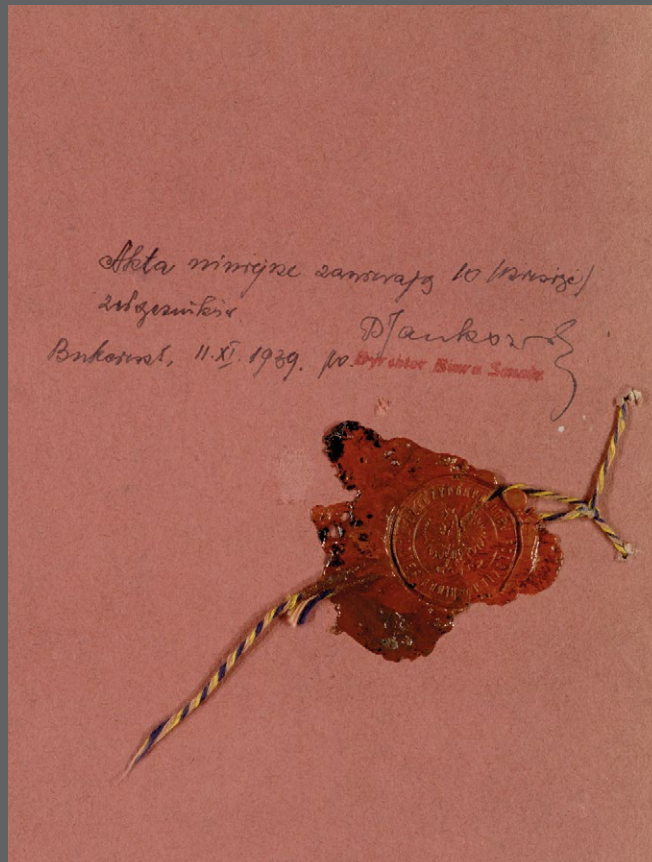

Paweł Jankowski (1904–1975) po 1 września 1939 r. został p.o. dyrektora Biura Senatu (poprzednik został zmobilizowany). Przygotował ewakuację urzędu (zabrano pieczęcie Senatu RP i Biura Senatu, gotówkę, podstawową dokumentację księgową). Jako jedyny urzędnik Biura Senatu towarzyszył marszałkowi Bogusławowi Miedzińskiemu w podróży na południowy wschód Polski. Razem z nim przekroczył granicę polsko-rumuńską. Od listopada 1939 r. był w polskiej armii we Francji. W Wielkiej Brytanii służył m.in. w 1. Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej. W 1942 r. rozpoczął pracę w Kancelarii Cywilnej Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza, następnie był szefem Kancelarii w trakcie prezydentury Augusta Zaleskiego.

Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie

Jedno z ostatnich urzędowych poświadczeń wykonanych za pomocą pieczęci Biura Senatu i sygnowanych przez p.o. dyrektora Pawła Jankowskiego, 11 listopada 1939 r. Senackie pieczęcie i dokumenty po ewakuacji trafiły w styczniu 1940 r. do Prezydium Rady Ministrów w Angers, a pół roku później do Londynu, gdzie znalazły siedzibę polskie władze emigracyjne. Dokumenty wracały do Polski partiami po 1989 r.

Frak senatora
Stefana Sołtyka,
lata 30. XX w.

Senatorowie

W parlamencie II Rzeczypospolitej zasiadali przedstawiciele ziemiaństwa i inteligencji, chłopi, robotnicy, rzemieślnicy czy drobni kupcy. Wśród 452 senatorów było także kilku drukarzy, introligatorów, ślusarzy, piekarzy, górnik dołowy, a nawet kominiarz i malarz pokojowy. Od I kadencji, rozpoczętej w 1922 roku, do Senatu były wybierane kobiety. Znaleźli się w nim również przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych. Senatorowie deklarowali też różne wyznania. Byli wśród nich katolicy, grekokatolicy, prawosławni, wierni Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego, protestanci, starowiercy, a także przedstawiciele judaizmu i islamu. Niektórzy publicznie deklarowali ateizm lub bezwyznaniowość.

W każdej kadencji Senatu struktura procentowa przedstawicieli grup zawodowych ulegała wahaniom, ale zazwyczaj inteligencja stanowiła 60–70%, ziemianie, chłopi i przedsiębiorcy rolni – 20–25%, przemysłowcy i kupcy – ok. 10% oraz duchowni różnych wyznań – poniżej 10%. Pozostałe kilka procent przypadało na inne profesje. Ciekawe, że prawie 40% senatorów to wybierani więcej niż raz parlamentarzyści, wpływowi politycy oraz urzędnicy władz centralnych, a 10% – oficerowie.* Wśród pozostałych było wielu lokalnych działaczy politycznych, społecznych, kulturalnych, organizatorów życia gospodarczego. Ponad 200 senatorów miało za sobą doświadczenie walki niepodległościowej z zaborcami, brało udział w I wojnie światowej i wojnie polsko-bolszewickiej (1919–1921).

Odznaka senatora I kadencji, dekorowana emalią, jedna z dwóch, jakie do tej pory udało się odszukać. Nie wiadomo, czy senatorowie kolejnych kadencji mieli podobne. Wielkość odznaki 21 x 20 mm, mocowana na śrubę z nakrętką sygnowaną Stanisław Reising Warszawa

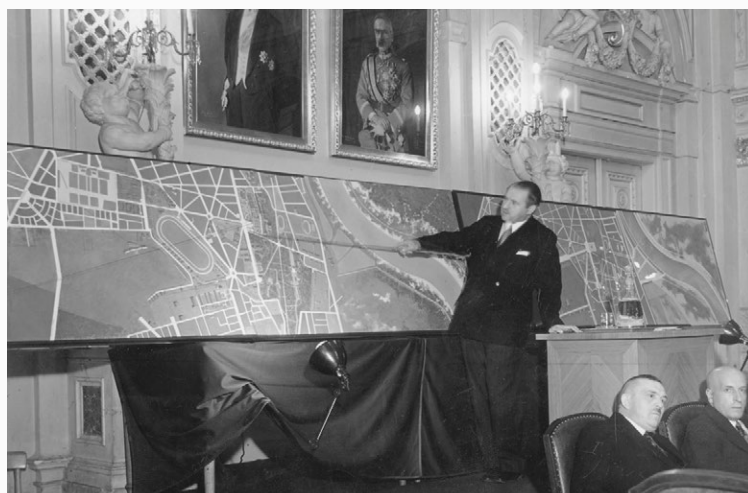
Archiwum PAN, spuścizna senatora Stanisława Kalinowskiego

* Dorota Mycielska, Jarosław Maciej Zawadzki, *Senatorowie zamordowani, zaginieli, zmarli w latach II wojny światowej*, Warszawa 2009; Jarosław Maciej Zawadzki, *Senatorowie. Losy wojenne i powojenne*, Warszawa 2013.

Senator Mieczysław Michałowicz, wybitny lekarz pediatria, litografia Leona Wyczółkowskiego, 1925 r. Prowadzoną przez prof. Michałowicza warszawską klinikę odwiedziła w 1955 r. królowa Belgów Elżbieta.

NAC, sygn. 1-A-3408-1

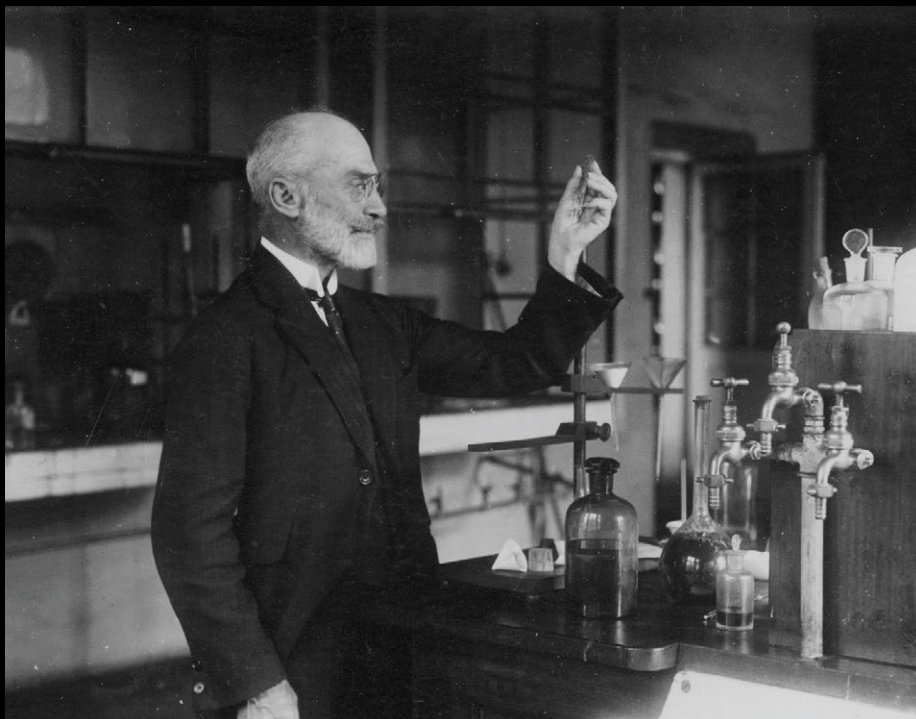
Stefan Starzyński łączył mandat senatora z obowiązkami prezydenta Warszawy. Podczas jednego z odczytów prezentuje plany nowoczesnej dzielnicy w pobliżu Pola Mokotowskiego, która miała upamiętniać marszałka Józefa Piłsudskiego, 1935 r.

NAC, sygn. 1-A-1035

Senator Józefa Szebeko,
przewodnicząca
Rady Narodowej
Polek, członkini
władz Stronnictwa
Narodowego,
lata 20. XX w.
Brała udział
w międzynarodowych
zjazdach ruchu kobiecego
m.in. w Waszyngtonie
i Genewie.

NAC, sygn. 1-N-370-2

Senator Leon
Marchlewski
w laboratorium, 1928 r.
Był profesorem chemii,
rektorem Uniwersytetu
Jagiellońskiego.

Senator i prezydent Częstochowy Romuald Jarmułowicz wita przybyłego do miasta prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego. Widoczny m.in. biskup Teodor Kubina i major Kazimierz Jurgielewicz, Częstochowa, 1930 r. Widać auto marki Packard Model 443 Phaeton. Samochody prezydenckie nie miały tablic rejestracyjnych. Wyróżniała je kwadratowa tabliczka z godłem oraz duży proporzec. Kopia takiego proporca prezydenckiego znajduje się w obecnej sali posiedzeń Senatu RP, nad fotelem przeznaczonym dla głowy państwa.

Przy stole siedzą członkowie komitetu organizacyjnego wystawy przygotowywanej z okazji stulecia wybuchu powstania listopadowego, Paryż, sierpień 1930 r. Od lewej: Zygmunt Stanisław Klingsland, senator Wojciech Jastrzębowski i Antoni Potocki

NAC, sygn. 1-A-959-25

NAC, sygn. 1-G-1143

Uroczystości zorganizowane z okazji 75. urodzin jednego z liderów polskiego ruchu ludowego, wicemarszałka Senatu Jakuba Bojki (stoi w środku, w ciemnej sukmanie), Gręboszów, 1932 r.

NAC, sygn. 1-A-2072

Posel, a od 1938 r. marszałek Senatu, Bogusław Miedziński przygotowuje się do wygłoszenia przemówienia radiowego z okazji Święta Niepodległości, 1933 r.

Generał Aleksander Osiński przemawia na uroczystości odświeżenia pomnika marszałka Józefa Piłsudskiego w Bydgoszczy, sierpień 1931 r.

NAC, sygn. 1-R-331-1

Uroczystość Bożego Ciała w Michałkowicach, senator ksiądz prałat Paweł Brandys podczas błogosławieństwa, lata 30. XX w.

własność rodziny

Senator Wojciech Rostworowski, ziemianin i ceniony publicysta, podczas lektury prasy, lata 30. XX w.

własność rodziny

Senator Stanisław Hempel był dyplomatą, kierował polskimi placówkami dyplomatycznymi w Czechosłowacji, Iranie i Iraku.

Wnętrze
Warszawskiej
Piekarni Mechanicznej
należącej do senatora
Marcelego Stefana
Wiechowicza
(czwarty od lewej),
lata 30. XX w.

NAC, sygn. 1-B-600-49

Wojciech Trąpczyński,
były marszałek Sejmu
Ustawodawczego i Senatu
I kadencji, składa zeznania
jako świadek obrony
podczas procesu tzw.
więźniów brzeskich, 1931 r.

Lekarz, senator i działacz Polskiej Partii Socjalistycznej Stanisław Kelles-Krauz przemawia na wiecu w Radomiu, 1 maja 1935 r. W latach 1946–1954 był polskim posłem w Danii.

Senator Joachim Bartoszewicz przemawia z taksówki podczas obchodów 17. rocznicy Bitwy Warszawskiej zorganizowanych przez Stronnictwo Narodowe w Radzyminie, 15 sierpnia 1937 r.

Senator Stefan Rydel
w swoim majątku
ziemskim w czasie żniw,
Podolany, lato 1939 r.

Senator Henryk
Jędrusik (ojciec aktorki
Kaliny Jędrusik),
wybitny nauczyciel
i wychowawca,
z uczniami, 1952 r.

Kolekcja książek
oprawionych
przez senatora
Aleksandra Semkowicza,
który był intrologiatorem.

własność rodziny

Senator Jan
Lewandowski
był dyrektorem
Warszawskiego
Towarzystwa Handlu
Herbatą A. Długocki,
W. Wrześniewski SA,
które sprzedawało
herbatę
„Z Kopernikiem”.
Metalowe opakowanie
jednego z produktów
tej firmy, lata 30. XX w.

Portret późniejszego
senatora i premiera
Juliana Nowaka,
wykonany przez
Stanisława
Wyspiańskiego w 1904 r.

Senator Wacław Makowski,
profesor prawa, portret
namalowany przez Tadeusza
Pruszkowskiego w 1927 r.

Senator Zygmunt
Lewakowski, portret
wykonany przez
Kazimierza Pochwalskiego
ok. 1915 r. Lewakowski był
przemysłowcem, który
na początku XX w. inicjował
budowę pierwszych
na świecie rurociągów
naftowych w okolicach
Borysławia (obecnie
na terenie Ukrainy).

Senator Tadeusz Gałęcki,
pisarz (pseudonim literacki
Andrzej Strug), portret pędzla
Aleksandra Augustynowicza,
ok. 1915 r.

Senator arcybiskup ormiański
Józef Teodorowicz, portret wykonany
w 1929 r., sygnowany X.J.K. (ksiądz Józef
Kaczmarczyk)

Senator Stanisław
Zakrzewski,
portret pędzla
Edwarda Okunia,
1905 r.

Senator Ludwik Kolankowski
w stroju rektorskim, portret
pędzla Jerzego Hoppa,
1949 r.

Senator Stefan
Dąbkowski, portret
namalowany przez
Stefana Norblina,
przed 1939 r.

Oryginalny podpis pod fotografią prasową:
*Prezesi frakcji Senatu. Konferencja
prezesów w gabinecie marszałka Sen.
dla zorganizowania prac Senatu,
18 kwietnia 1928 r.*

W pierwszym rzędzie od lewej senatorowie:
Andrzej Średniawski, ksiądz Jan
Albrecht, Antoni Horbaczewski, Wacław
Januszewski, Walery Roman, Stanisław
Głębiński, marszałek Julian Szymański,
Stanisław Posner, Mojżesz Koerner, Erwin
Hasbach (?) (twarz na krawędzi zdjęcia).
W głębi na kanapie pod obrazem siedzą
urzędnicy Biura Sejmu i Senatu, od lewej:
zastępca dyrektora Zygmunt Karczewski
i dyrektor Jerzy Pomykański.

Regulamin obrad Senatu, Warszawa 1923

Archiwum Senatu

REGULAMIN OBRAD SENATU

TŁO CZONÓ CZCIONKAMI Drukarni Państwowej w Warszawie.
1923.

Koegzystencja

*Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych.**

Niektórzy senatorowie, szczególnie ci wychowani na Kresach Wschodnich, gdzie na co dzień mieli kontakt z dużymi skupiskami mniejszości narodowych, stawali się rzecznikami ich sprawy. Warto przywołać tu postać senatora Joachima Wołoszynowskiego (1870–1945), wychowanego w rodzinnym dworze na dalekiej Ukrainie, w okolicach Winnicy. Od dziecka obok języka polskiego posługiwał się ukraińskim. Już na przełomie XIX i XX wieku był inicjatorem i pionierem spółdzielczości na Podolu, także wśród Ukraińców. W 1906 roku został wydawcą pierwszego ukraińskiego miesięcznika na Podolu. Postulował tworzenie polsko-ukraińskich przedsięwzięć gospodarczych, na przykład spółdzielczych, w czym widział sposób na pokojowe współistnienie na Kresach.** Innym działaczem na rzecz porozumienia polsko-ukraińskiego był senator Apolinary Garlicki, nauczyciel gimnazjalny, m.in. we Lwowie, Rzeszowie, Sanoku i Przemyśle, publicysta i taternik.

Z kolei propagatorem chrześcijańsko-żydowskiej integracji kulturalnej był senator Henryk Orliński (właśc. Chiel Picele) (1873–1953), nauczyciel, germanista, działacz oświatowy, który wydawał w Tarnopolu czasopismo „Głos Polski”. Działalność mającą na celu zbliżenie Polaków i Żydów prowadził senator Zdzisław Żmigryder-Konopka (1897–1939), historyk, profesor Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. W 1918 roku walczył w obronie Lwowa, należał do Związku Żydowskich Uczestników Walki o Niepodległość Polski.

* Fragment artykułu 109 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

** Vasil Podolan, Valerij Rekrut, *Joachim Volosynovskij u stanovlenni ukraińskogo kooperativnogo ruhu (1897–1939 rr.)*, Vinnica 2005.

Uczestnicy ingresu hachana karaimów Seraja Szapszała (białe nakrycie głowy): ówczesny wojewoda wileński, a późniejszy marszałek Senatu Władysław Raczkiewicz (najwyższy), wojewoda nowogródzki i późniejszy senator Zygmunt Beczkowicz (obok, w meloniku). Pierwszy od prawej: hazzan wileński Józef Łobanos, drugi: hazzan halicki Izaak Abrahamowicz, czwarty: hazzan trocki Szymon Firkowicz. W tle widać fragment karaimskiej świątyni – kinesy, Wilno, wrzesień 1928 r.

Marszałek Senatu RP Julian Szymański z przedstawicielami parlamentarnego Klubu Żydowskiego w trakcie negocjacji po otrzymaniu misji tworzenia rządu. Od lewej: senator Mojżesz Koerner, marszałek Julian Szymański, senator Józef Dawidsohn, marzec 1930 r. Obaj senatorowie z Klubu Żydowskiego na początku II wojny światowej wydostali się z okupowanych ziem polskich i zmarli w Tel Awiwie, Dawidsohn w 1947 r., Koerner w 1966 r.

Posiedzenie komisji wyborczej mającej wyznaczyć numery list państwowych w wyborach do Sejmu i Senatu III kadencji, październik 1930 r. Od lewej: komisarz wyborczy Sądu Najwyższego Stanisław Giżycki, senator Jan Woźnicki (Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”), poseł Jan Krysa (Stronnictwo Chłopskie), poseł Bohdan Podoski (Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem), poseł i późniejszy senator August Utta z mniejszości niemieckiej (na tle pieca), Włodzimierz Kosanocki, poseł Kazimierz Pużak (Polska Partia Socjalistyczna), Stefan Urbanowicz i Mirosław Sawicki

” *Wszyscy mówcy, zabierający głos do punktu porządku dziennego, przemawiają z mównicy, zwracając się do Senatu. Senatorowi przemówienia odczytywać nie wolno. Wyjątek dopuszcza się dla sprawozdawcy komisji. Za zgodą Marszałka może mówca odczytać dokumenty i krótkie oświadczenia stronnictwa.**

* Artykuł 29, [w:] *Regulamin obrad Senatu*, Warszawa 1923, s. 20–21.

Debata budżetowa w Senacie, widok z galerii dla publiczności, 27 lutego 1934 r. Obradom przewodniczy marszałek Władysław Raczkiewicz. Towarzyszą mu senatorowie sekretarze: Hanna Hubicka (po prawej stronie) i Mikołaj Masłow reprezentujący społeczność ukraińską (po lewej).

Plenarne Zebranie Wołyńskiej Grupy Parlamentarnej B. B. W. R. w Łucku.

Pierwszy rząd (od lewej do prawej): p.p. sen. Tad. Dworakowski, pos. P. Pewny, pos. J. Putawski, woj. Henryk Józewski, pos. Janusz Radziwiłł, nac. wydz. W. Wojnicz.
 Drugi rząd (siedzą) p.p.: K. Reus, pos. E. Bogusławski, sen. M. Masłow, pos. B. Serafinowicz, pos. N. Bura.
 Trzeci rząd (stoją) p.p.: pos. Mroczkowski, pos. Michalski, pos. S. Skrypnik, pos. Koreywo, pos. M. Teleżyński, kier. sekr. K. Maj, pos. T. Wierzbicki, sen. A. Staniewicz.

W dniu 12 b. m. w Sekretarjacie Woje-
 zowski ks. Radziwiłłowi, który wygłosił re-

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Ignacy Mościcki w trakcie wizyty w meczecie na Łukiszkach w Wilnie, czerwiec 1930 r. Między oficerami siedzi wojewoda wileński Władysław Raczkiewicz (kilka miesięcy później wybrany na marszałka Senatu). Na pierwszym planie polscy Tatarzy podczas modlitwy

Plenarne zebranie wołyńskiej grupy parlamentarnej Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, Łuck, 1933 r. W zebraniu oprócz Polaków uczestniczyli posłowie i senatorowie reprezentujący społeczność ukraińską.

NAC, sygn. 1-A-1234-2

Uczestnicy pogrzebu pośła Wojciecha Sosińskiego, Siemianowice Śląskie, 1934 r. Od lewej: senator mniejszości niemieckiej Edward Pant – przewodniczący Deutsche Katholische Volkspartei, marszałek Sejmu Śląskiego Konstanty Wolny i senator Jan Kędzior, jeden z zasłużonych działaczy z okresu plebiscytowego i powstań śląskich (1919–1921)

NAC, sygn. 1-A-901-4

Minister spraw wewnętrznych Władysław Raczkiewicz podczas rozmowy w kuluarach sejmowych z pośłami z ugrupowań żydowskich w dniach politycznych sporów o regulacje prawne uboju rytualnego, 24 lutego 1936 r. W tle widoczny strażnik Straży Marszałkowskiej

Obrady Polskiego Komitetu
Propalestyńskiego w sali Senatu,
1934 r. Jego sekretarzem generalnym
był m.in. senator Zdzisław Lubomirski
– przewodniczący senackiej Komisji
Spraw Zagranicznych. Komitet
zajmował się problemem kolonizacji
żydowskiej na terenie Palestyny.
W prezydium od lewej: minister
i senator August Zaleski, generał
Gustaw Orlicz-Dreszer, senator
Zdzisław Lubomirski, urzędnik
Ministerstwa Spraw Zagranicznych
Janusz Makarczyk i prezes Światowej
Organizacji Syjonistycznej Nachum
Sokołow

...i hymnem polskim, jest on przedmiotem gorących i tłumnych manifestacji ze strony elity polskiej emigracji oraz przedstawicieli rządu amerykańskiego.

Dotychczas zwiedził jen. Haller Nowy Jork, i szereg innych miast, witany wszędzie niezwykle serdecznie przez duchowieństwo polskie, lokalne organizacje „Sokoła“, harcerzy, Związku Narodowego, Zjed. Stowarzyszenia weteranów, szerokie rzesze uchodźców polskich, jak również przez reprezentantów armji amerykańskiej.

Na czele reprezentacji polskiej, witającej jen. Hallera stoją pp.: Emil Brykczyński, Drohojowski, Wilk, Mrozowski, ks. Bojnowski, ks. Mázurkiewicz, ks. Kwiatkowski, ks. Kowalczyk, dyrektor

== Z Zachęty.

Salon Doroczny będzie b. m. o godz. 3 pp. Po dwub. o g. 12 w poł. nastą. staw. Na nowy zespół z. śmiertna Wincentego Dra. Marji Bloombergh, kolekc. skiej - Minkiewiczowej i l. wystawa ogólna.

== Komitet propalestyński

Wczoraj w sali posiedzeń się zebranie inauguracyjne palestyńskiego, na które przy-

wystawa ogólna.

== Komitet propalestyński w Warszawie.

Wczoraj w sali posiedzeń plenarnych senatu odbyło się zebranie inauguracyjne polskiego komitetu propalestyńskiego, na które przybyli liczni przedstawiciele społeczeństwa polskiego, szczerze zapewnijac sałę. Rząd reprezentował wiceminister spraw zagranicznych Szembek.

Zebranie zagał, obejmując jego przewodnictwo prezes senackiej komisji spraw zagranicznych sen. Z. Lubomirski; w prezydium zasiedli: prezes Ligi morskiej i kolonjalnej, jen. Orlich-Dreszer, b. minister sen. Zaleski, znany pisarz podróżniczy Janusz Makarczyk i prezydent Organizacji sjonistycznej, Nachum Sokolow, który wygłosił dłuższe przemówienie n. t. programu budowy siedziby narodowej żydowskiej w Palestynie.

Po przemówieniu tem na propozycję przewodniczącego postanowiono powołać do życia komitet propalestyński, który na wniosek prezesa Jana Dębskiego ukonstytuował się następująco: prezes sen. Lubomirski, wiceprezesi: min. prof. Kętrzyński, jen. Kwaśniewski i prof. Rostafiński, sekretarz generalny—J. Makarczyk.

Na członka honorowego powołano prezydenta Sokolowa.

Po przemówieniu prof. T. A. Ossendowskiego odczytano depesze powitalne, wśród których znajdowały się depesze od towarzystw propalestyńskich z Francji (podpisana przez b. min. Godard) i z Anglii (podpisana przez Mac Donald, Lloyd - George'a i lorda R. Cécila).

Hallera do
odkach Pol
nie.
ca Armji Bł
powitany s
on przedmie
i ze strony
awicieli rząd

jen. Haller
witany wszę
wienieństwo po
harcerzy, Zw
enia weteran
ich, jak rów
erykańskiej.

ji polskiej, witającej jen.
il Brykczyński, Drohojow-
ks. Bojnowski, ks. Mázur-
ki, ks. Kowalczyk, dyrektor
niel, major Arnuszkiewicz
wy, cenzor Sarnowski, dr.
wielu innych.

ich i obcych przedstawi-
Smith, generał Byrne, pulk.
i konsulowie, Rober Un-
al Charles H. Scherill, Re-

ie czynnikii rządowe, jak
ańskie okazują niezwykle
by jen. Hallera. „Tribune“
i artykułami, oraz wielkie
jak „New York Tribune“
do dyspozycji koleje oraz
ł dość często korzysta,
do Polaków, jak i do b.
skich.

rykańska gwardja narodo-
y amerykańskich) powita-
defiladą, w której wzięli

ego, szcz
minister s
obejmują
ji spraw
um zasi
Orlich-Dre
z podró
zacji sjo
dłuższe
narodow

tem na
wołać do
k prezes
co: pre
Kętrzyński
z genera
rowego p

prof. T.
alne, wśr
bw propa
Godard
Lloyd - C

Wydawnictwo Instytutu Gospodarstwa Społecznego.

T. Szturm de Sztrem i W. Wakar

0994 TOSUNKI NARODOWOŚCIOWE

na terenach b. Zarządu Cywilnego

Ziem Wschodnich

według spisu z 1919 roku.

Skala 1 : 1.000.000

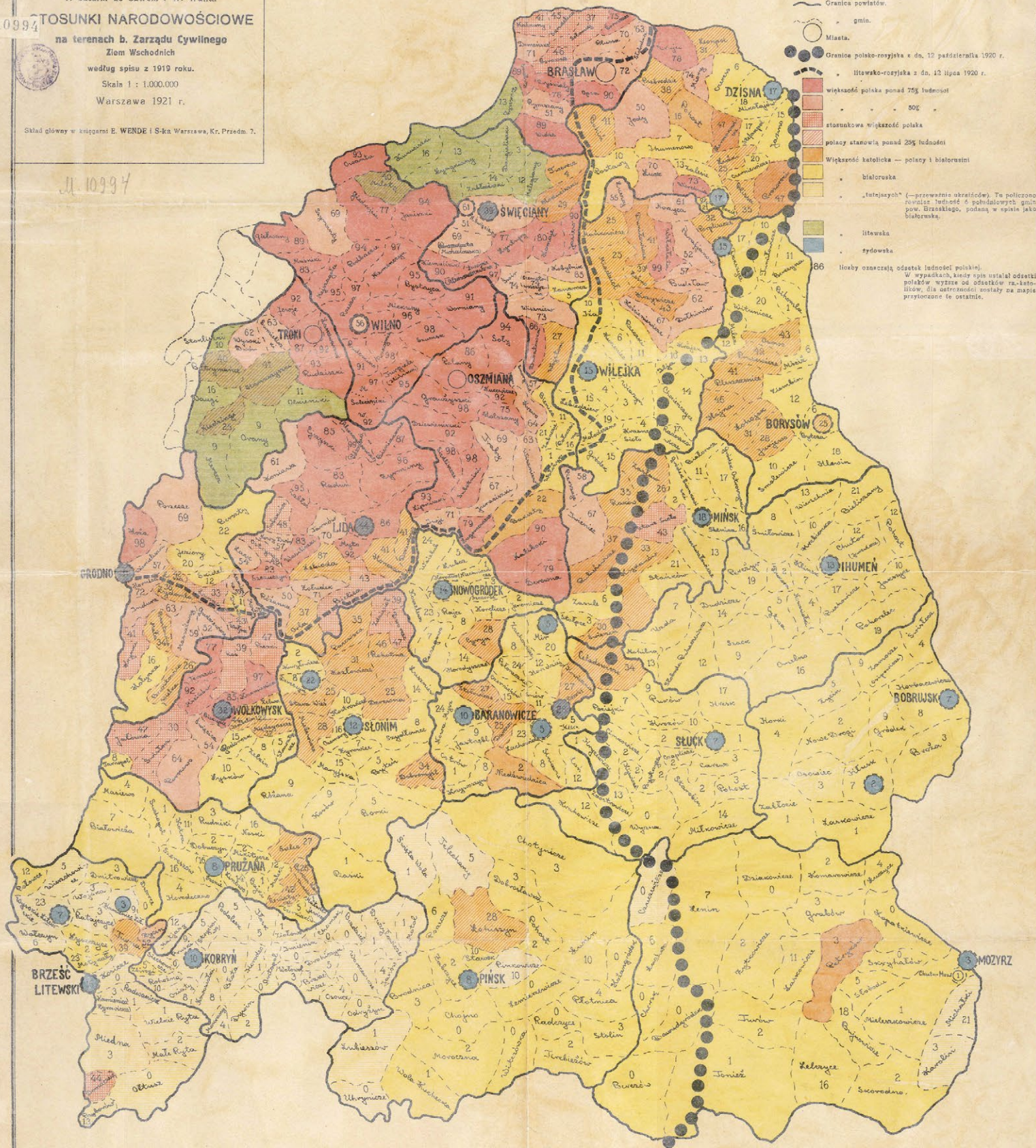
Warszawa 1921 r.

Skład główny w księgarni E. WENDE i S-ka Warszawa, Kr. Przedm. 7.

OZNACZENIA.

- Granice powiatów.
- gmin.
- Miasta.
- Granice polsko-rosyjskie z dn. 12 października 1920 r.
- litewsko-rosyjskie z dn. 13 lipca 1920 r.
- większość polska ponad 75% ludności
- stanunkowa większość polska
- polacy stanowią ponad 25% ludności
- Większość katolicka — polacy i białorusini
- białoruska
- "tutejszych" (=przeważnie ukraińców). Tu policzone również ludność 4 południowych gmin pow. brasławskiego, podaną w spisie jako białoruską.
- litewska
- żydowska

Liczbę oznaczają odsetek ludności polskiej. W wypadkach, kiedy spis ustalał odsetki polaków wyznaczone odsetki ra-ko-lików, dla ostrzeżenia zostały na mapie przytoczone te ostatnie.

Bogactwo różnorodności

Kształtowanie się granic II Rzeczypospolitej było procesem złożonym i zakończyło się dopiero w 1923 roku. W ślad za różnorodnością geograficzną i etniczną ziem polskich pełnoprawnymi obywatelami odrodzonego państwa stali się nie tylko rdzenni Polacy z całym bogactwem podziałów ekonomicznych, politycznych, społecznych i religijnych, ale także członkowie licznych mniejszości etnicznych i narodowych, jak Żydzi, Ukraińcy, Białorusini czy Niemcy. Trzeba też przypomnieć, że w przedwojennej izbie wyższej parlamentu zasiadali reprezentanci innych, mniejszych liczebnie, ale żyjących na ziemiach polskich od wieków mniejszości takich jak Ormianie czy Tatarzy. Mandat senatora zdobył także Rosjanin.

Sprawozdania z posiedzeń Senatu pokazują, że na posiedzeniu inauguracyjnym każdy z senatorów podczas ślubowania mówił: „ślubuję”, jednak niektórzy z mniejszości ukraińskiej mówili: „prysiahaju” lub „pryrekaaju”. Marszałek prowadzący obrady upominał wówczas senatora i prosił o wygłoszenie ślubowania w języku polskim.*

Warto pamiętać o złożoności podziałów religijno-narodowościowych. Przykładem mogą być senatorowie pochodzący z niemieckich rodzin osiadłych na ziemiach polskich w XVIII lub XIX wieku, które stopniowo się polonizowały. Bywało, że w domu ze starszym pokoleniem rozmawiali jeszcze po niemiecku. Nierzadko byli ewangelikami. Protestantami byli również niektórzy polscy senatorowie pochodzący na przykład ze Śląska Cieszyńskiego. Oddrębną grupę stanowili senatorowie Niemcy, którzy po 1918 roku znaleźli się w granicach odrodzonego państwa polskiego. W tym gronie byli zarówno ewangelicy, jak i katolicy. Ponadto zawsze mogło się zdarzyć, że wśród senatorów reprezentujących społeczność niemieckojęzyczną znalazł się senator o rodowodzie austriackim.

*Stosunki
narodowościowe
na terenach b. Zarządu
Cywilnego Ziem
Wschodnich według
spisu z 1919 r.,
Warszawa 1921.
Mapa ukazuje obszar
współczesnego styku
granic Polski, Litwy
i Białorusi.*

* Senat RP II kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 1. posiedzenia Senatu, 27.03.1928, tam 6.

Визначення православних 146с.1
11922/1
Lublin X

ПРАВОСЛАВНЫЕ!

Настало время, когда каждый человек имеет право проявить свой голос, свое желание. Всякий имеет право сказать, как он хочет устроить свою жизнь. Поэтому люди объединяются в Выборные Комитеты, выставляют свои списки с кандидатами и стараются, как можно больше провести в Сейм своих людей. В это время каждая нация в защиту своих интересов должна объединиться. Но вот некоторые Национальные Комитеты объединились с комитетами других наций, хотя один другого ненавидят — в надежде обмануть друг друга, как напр. Центральный Украинский Комитет объединился с евреями сионистами, ортодоксами и немцами. Скажите, пожалуйста, что общего между крестьянином и евреем ортодоксом, который вечно думает только о благосостоянии своей нации. Известно также всем, что взгляды еврея сиониста направлены в Палестину, но отнюдь не в защиту ПРАВОСЛАВНЫХ. Все это известно Центральному Украинскому Комитету. Несмотря на это, группа авантюристов во главе с А. Васильчуком, та группа, которая пазорила прошлые Украинские Комитеты, ввела на Украину гетмана Скоропадского — лакея немцев и окончательно измучила народ. Мы не думаем, чтобы крестьяне забыли столь тяжелые времена, когда немцы отнимали все, что только возможно было. Куда же тогда дѣвались всякого рода Васильчуки и т. п. И вот теперь, когда наш сѣятель и кормитель, послѣ тяжелых мытарств построил избенку, обзавелся скотиной, обсѣял и собрал хлѣб, опять эти авантюристы, желая себѣ пробить дорогу в Сейм и улучшить свое положеніе пошли на компромис с евреями.

Неужели наш ПРАВОСЛАВНЫЙ крестьянин не страдал с крестьянином католиком, неужели католик крестьянин меньше платит податей. Вообще вся тяжесть одинаково ложится на того и другого? Неужели ПРАВОСЛАВНАЯ интеллигенція не шла рука об руку с интеллигенціей польской в Россіи в дни революціи. Почему мы здѣсь не можем пойти вмѣстѣ сплоченными рядами и защищать права Конституціи.

ПРАВОСЛАВНЫЕ! Разберитесь хорошенько, куда вы и за кѣм идете и что вас ждет. Что за украинец Васильчук а еще даже и „щирый“. Вот тут и загадка. В каком положеніи очутимся мы націоналисты не шовинисты. Что дѣлать нам? К кому пристать? Неужели мы ПРАВОСЛАВНЫЕ послѣ тяжелых переживаній в Россіи и теперь не в состояніи понять друг друга и не разбираясь с закрытыми глазами будем идти на зов наших предателей.

Долой авантюристы, карьеристы, продажники и всякаго рода фантазеры, желающіе довѣсти край до развала.

Долой список № 16, наполненный всякаго рода шакалами.

Да здравствует все крестьянство вообще и интеллигенція, работающая на пользу человечества.

Группа Православных.

Do ogółu ewangelików w Polsce.

W dniu 4 marca stajemy do wyborów nowego Sejmu, a w dniu 11 marca do wyborów nowego Senatu. Dni te zadecydują o naszej przyszłości, o ustroju Rzeczypospolitej Polskiej i o losie wszystkich wyznań niekatolickich, a w tej liczbie i wszystkich wyznań ewangelickich, gdyż Sejm ten uchwali nową ustawę kościelną dla wszystkich wyznań ewangelickich.

Wiadomo Wam, że biskupi rzymsko-katolicki wydali List Pastorski do wszystkich katolików z wezwaniem, aby

wszyscy katolicy połączyli się do walki o Polskę katolicką, do walki z nami i ze wszystkim, co nie katolickie.

Niektóre stronnictwa katolickie wydały odezwy do ludności katolickiej, w których zaznaczają, że wszystko co nie polskie i katolickie, nie powinno mieć miejsca w Polsce.

Grozi nam upośledzenie, krzywda i zagłada.

Nasi przeciwnicy, szowiniści rzymsko-katolicki z księżmi jezuitami na czele robią wszystko to, co tylko mogą, aby nie dopuścić naszych przedstawicieli i obrońców do Sejmu i Senatu i w ten sposób zamknąć nam usta i powoli wytepić nas doszczętnie.

Oni usiłowali przy uchwaleniu Konstytucji ograniczyć nasze prawa.

Oni nie dopuszczają ewangelików na posady i stanowiska rządowe, utrudniają im pracę w fabrykach i przedsiębiorstwach, nabywanie ziemi, uzyskanie pożyczki i. t. p.

Oni odbierają nam nasze szkoły i zmuszają dzieci nasze do uczęszczania do szkół katolickich, gdzie im zaszczepiają wstręt i nienawiść do wszystkiego, co jest niekatolickie.

Oni sieją nienawiść wśród mas ludu polskiego przeciwko nam.

Oni zabierają nasze świątynie (naprz. w Swobodzie Świątkowickiej, Orłowie, Ksawerowie, Przyłęku-Małym i inne).

Oni nareszcie przeprowadzili w Sejmie krzywdzącą nas Ordynację Wyborczą, podług której tylko wielkie stronnictwa mogą wybrać posłów do Sejmu i Senatu. Oni starają się rozbić nasze głosy przy wyborach.

Nie pozwolimy zgębić się naszym przeciwnikom!

Dlatego połączyliśmy się na czas wyborów ze wszystkimi obywatelami Państwa Polskiego, którym jak i nam, została wyrządzona krzywda, w wielką partję, tak zwany

Blok Mniejszości,

który dopomoże nam przeprowadzić pokaźną ilość posłów-ewangelików, ludzi dzielnych i znanych ze swej pracy dla dobra ogółu i walki o nasze prawa. Blok Mniejszości daje każdej grupie społecznej i klasowej odpowiednią ilość posłów, a przedewszystkiem walczy o zupełne

równouprawienie, braterstwo i zgodę

wszystkich obywateli Państwa Polskiego bez różnicy wyznania i narodowości, o równe prawo, nie tylko na papierze, ale i w życiu codziennem.

Na żadnej liście niema na pewnem miejscu posła-ewangelika. **Jedynie na liście Nr. 18** figurują na pierwszym miejscu w czterech pewnych okręgach posłowie ewangelicki, a mianowicie: pp. Utta, Will, Karau, i Raths. Do Senatu figuruje na pierwszym miejscu również ewangelik p. Spickermann. Dlatego wszyscy ewangelicy, bez wyjątku poglądów i odcieni

głosujcie tylko na listę Nr. 18.

Ewangelicki Komitet Wyborczy
przy Bloku Mniejszości Narodowych w Polsce. Łódź, ulica Zamenhofs 17.

Tłoczono w Zakładach Graficznych "Kompas", Łódź

Przeczytać i oddać dalej!

Numerki odciąć bez kreski
i użyć do głosowania.

18

18

18

61000000763108

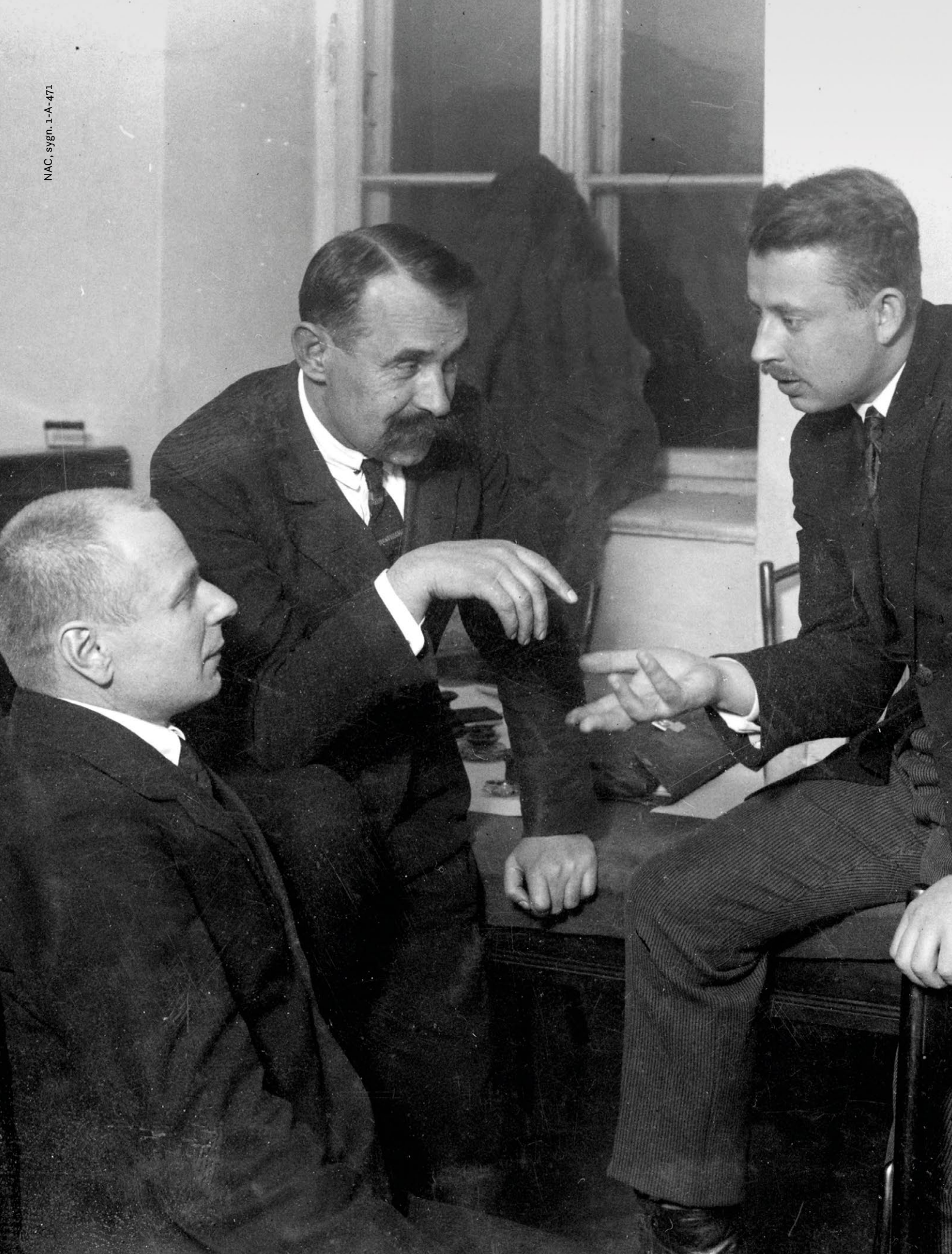

Spotkanie senatorów mniejszości ukraińskiej, białoruskiej i niemieckiej na Śląsku, pomiędzy 1923 a 1927 r.
Od lewej: Kurt Mayer (?), Lew Markowicz, NN – być może pani Mayer, Iwan Pasternak, Helena Lewczanowska, Aleksander Własow (?), Aleksander Karpiński, Artur Gabrisch (?)

Senator Bohdan Łepki (Łepkyj) w mundurze ukraińskich Strzelców Siczowych, ok. 1916 r.

Dyskusja posłów ukraińskich, 1924 r. W środku Sergiusz Kozicki (późniejszy senator), po lewej stronie Maksym Czuczma, po prawej Paweł Wasylczuk (Pawło Wasylczuk).

ELEWACJA BOCZNA

Projekt niniejszy został rozpatrzony na posiedzeniu
Komisji Miedzyministerjalnej
w dniu 2 Lipca 192 3 roku,
i zatwierdzony przez Ministerstwo Robót Publ.
w dniu 5 Lipca 192 3 r. za № VIII-952.

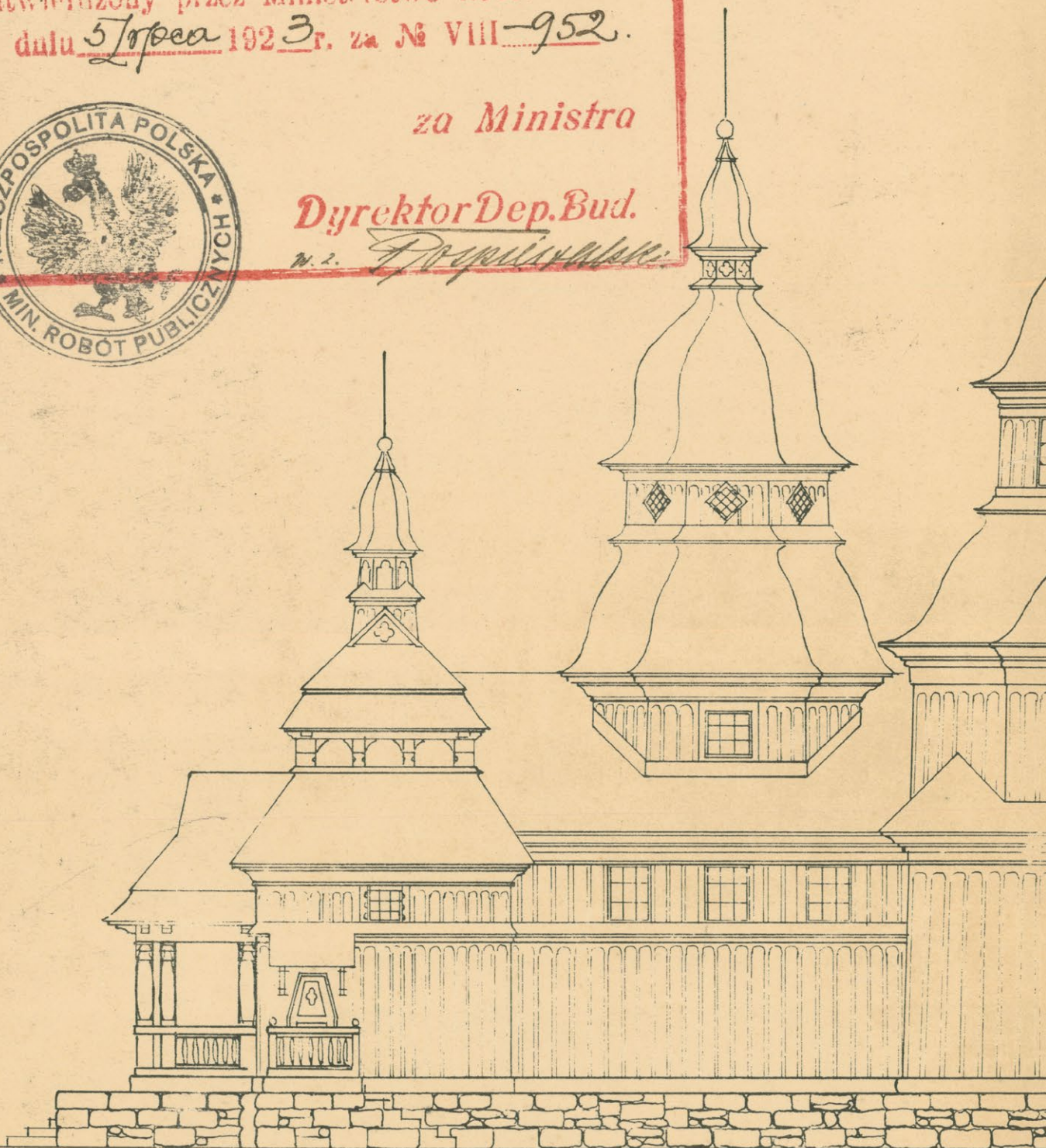

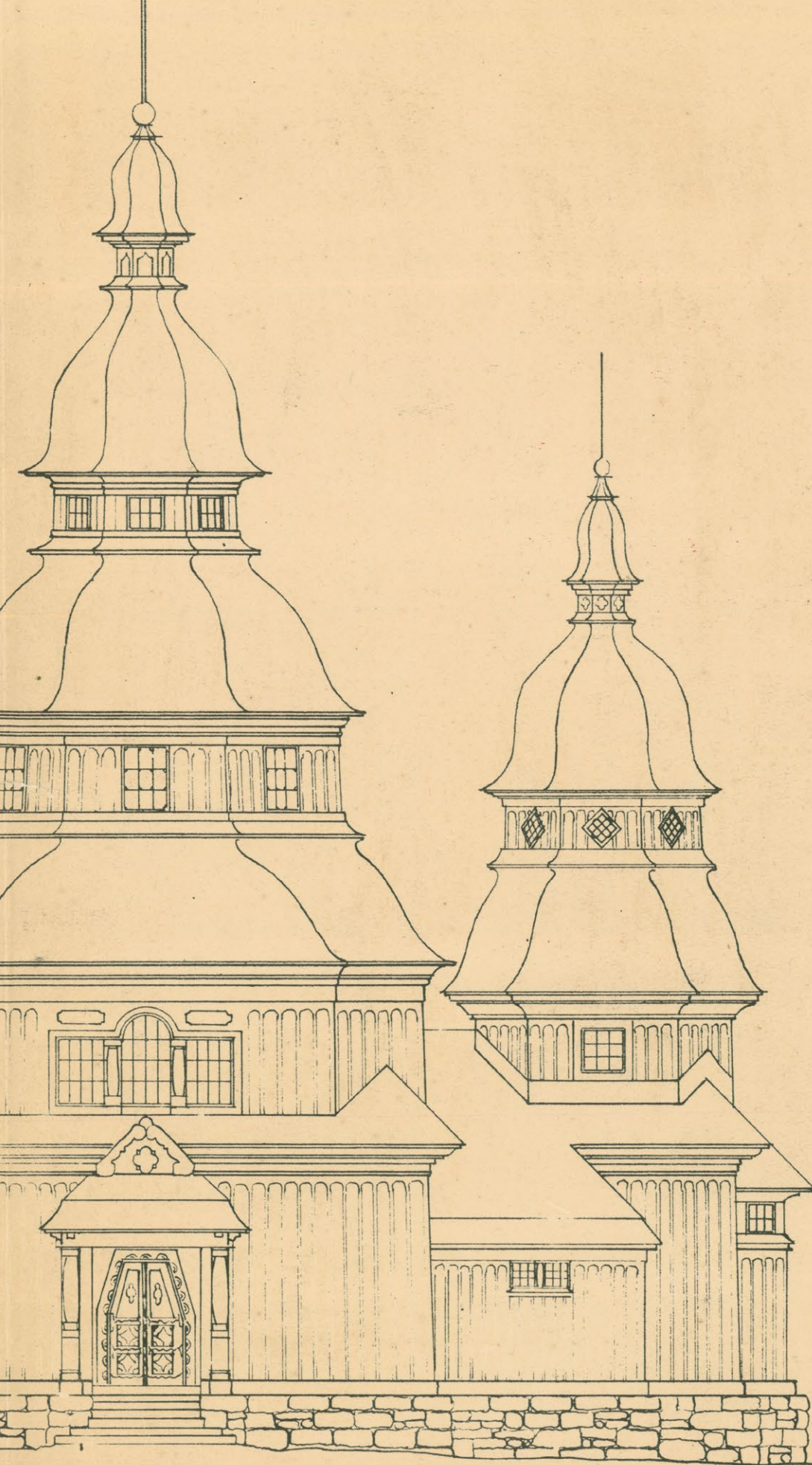
za Ministra

Dyrektor Dep. Bud.

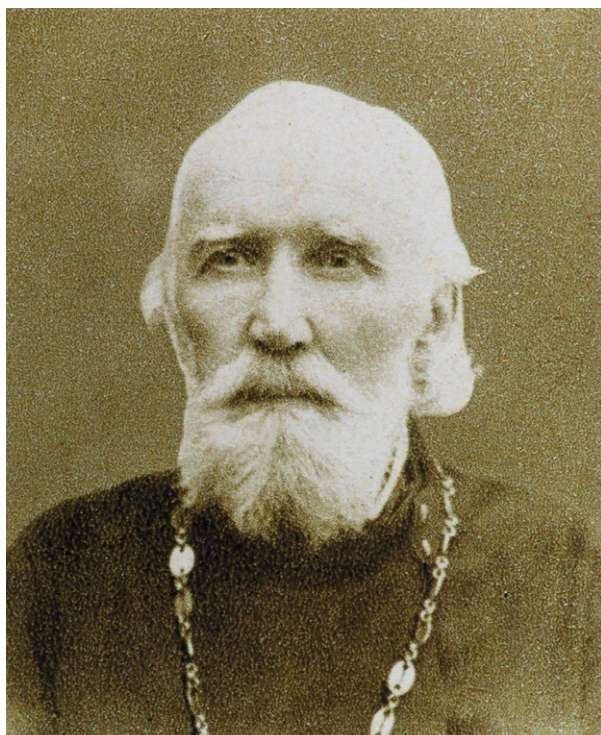
W. Z.

Przełęczewski

Projekt drewnianej
cerkwi we wsi Broniki
(pow. Równe) autorstwa
senatora Sergiusza
Tymoszenki, zatwierdzony
przez Ministerstwo Spraw
Wewnętrznych w 1923 r.

Senator ksiądz Damian Gersztański (prawosławny duchowny – protojerej), reprezentujący społeczność ukraińską

Senator ksiądz Damian Gersztański pełnił funkcję proboszcza parafii prawosławnej przy cerkwi św. Wasyla we Włodzimierzu Wołyńskim. Stan budowli w 1933 r.

*Do wiadomości i ścisłego stosowania w urzędach winno być podane żądanie władz kierowniczych, aby ludność nie była narażona na żadne przykrości, szykany i poniewieranie z powodu narodowości i wyznania, aby nie odczuwała z tego powodu żadnej różnicy traktowania. I urzędnik, który by się temu żądaniu władzy podporządkować nie chciał, nie może reprezentować i dyskredytować państwowości polskiej na Wołyniu, chodzi bowiem o sprawę państwowej wagi.**

* Joachim Wołoszynowski, *Pro memoria*, [ok. 1927–1928], AAN, PRM, rektyfikat 56, t. 8.

Senator ksiądz Roman Łobodycz
w grekokatolickim stroju
liturgicznym (podczas emigracji
w Stanach Zjednoczonych),
lata 60. XX w.

 Telegram		48 № 50
ukraiński klub warszawa Sejm = d. Nr.		
Przyjęto dn. <u>22</u> / <u>1</u> 193 <u>1</u> godz. <u>11</u> min. <u>00</u> z <u>11</u> min. <u>00</u> Podpis <u>[signature]</u>	Warszawa-Sejm Urząd	Uwagi służbowe:
1. + kołomyja 531 13 21 1640 = słów dn. / godz. min.		
chora przyjechały nie mogą powiadomić koły naznaczone zasiedanie komisji = Kisielska .		
PRACUJ WYDAJNIE, OSZCZĘDZAJ I KUPUJ WYROBY KRAJOWE		

Zarząd Telegramów nie przyjmuje odpowiedzialności za straty, wynikłe z późnego przesłania lub zwrócenia telegramów.

P. P. 1. 1019 (1.930) 10.070.000 w zł. a 100.

Telegram w języku ukraińskim nadany w lutym 1931 r. w Kołomyi przez senator Helenę Kisielską na adres macierzystego klubu parlamentarnego o treści: *Chora, nie mogę przyjechać. Na kiedy wyznaczono posiedzenie komisji?* W górnej części blankietu pieczętka sejmowego urzędu pocztowego, który przyjął depeszę.

16

16

СЕЛЯНЕ!

Вибори до Союму скінчилися. Всі свідомі громадяне, котрі бажають кращої долі, землі й волі, віддали свій голос за номер 16. Після підрахунку голосів будемо знати, скільки послів наших буде в Союмі. Але вже й тепер можна сміло сказати, що вони будуть, бо зовсім сторін надходять вістки про перемогу 16-го номеру. В Союмі значить ми будемо мати своїх оборонців;

Но цього ще мало.

Кожний закон Конституції повинен бути ухвалений в Союмі і в Сенаті. Оджеж конечно треба нам мати своїх представників: в Сенаті, вибори до котрого визначені на неділю 12-го ноября.

Кожний чоловік, кожда жінка, котрі скінчили 30 літ, повинні в цю неділю 12-го ноября піти до обводу і подати там ще раз карточку з номером 16.

Це вже буде останнє голосування на цілих п'ять літ. Віддавши 12-го ноября свій голос до Сенату, всі громадяне з спокійним сумінням можуть зайнятися своїм ділом, очікуючи виників роботи своїх послів.

Громадяне! Дайте доказ своєї самосвідомості і всі, як один чоловік, в неділю 12-го ноября зложіть в своїм обводі карточку з номером 16! Не дивіться на погоду, не бійтесь болота! Знайте, що часом один голос дає перемогу Вашим ворогам!

Нехай же не пропаде ні один голос!

Щастє Вам і Ваших дітей в Ваших руках!

Для того щастя вимагається від Вас дуже мало: в неділю 12-го ноября піти до обводу і віддати там карточку з номером

16

Центральний Комітет Блоку, котрий один тільки обстоює Ваші права, бажає Вам кращої долі, боронить Вас від панської неволі, хоче, щоб ви мали землю, школу, церкву, — переконаний, що Ви виконите свій обов'язок і всі будете голосувати до Сенату в неділю 12-го ноября за свій список номер 16.

Порядок голосування такий, як и 5-го ноября при виборах до Союму. При голосуванні повинні бути тіж самі мужі довіря, що и 5-го ноября.

Об'єднаний Виборний Комітет Блоку
Українців, Білорусів і Росіян.

16

16

2476 / III

18 ВСІ ПІД СИНЬО-ЖОВТИЙ СТЯГ!! 18

ХАЙ ЖИВЕ ЛІСТА УКРАЇНСЬКОЇ

НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ

Ч. 18

Кандидати лісти ч. 18 на станиславівський 53 виборчий округ
(п'яті: Станиславів, Коломия, Товмач, Снятин, Богородчани, Надвірна, Косів, Городенка, Печеніжин.)

ДО СОЙМУ.

- 1) Михайло Галушинський перший командант Українських Січових Стрільців, голова матірнього Т-ва „Просвіта“
- 2) Дмитро Палів У. С. С. адютант начального вождя Української Галицької Армії, редактор „Нового Часу“
- 3) о Михайло Ганушевський кооператор, член Надзірної Ради П. С. К. в Станиславові парох Угорник.
- 4) Іван Василишин, поручник У. Г. А. учитель в Кунисівцях пов. Городенка.
- 5) Юра Чукур, ст. десятник У. Г. А. господар в Ковалівці пов. Печеніжин
- 6) Добрянський Василь, поручник У. С. С. прив. урядник у Львові.
- 7) Плазінський Іван, кооператор, господар в Грабівці пов. Богородчани.
- 8) Шепарович-Федак Олена б. голова „Союзу Українок“, член Ц. К. Нац. Об'єднання
- 9) Курилюк Ярослав, сотник У. Г. А. командант арт. полка У. С. С. госп. в Стецевій пов. Снятин.
- 10) Матіаш Герасим, стрілець У. Г. А., кооператор господар з Городенщини.
- 11) Кваснюк Палагна, селянка з Молодилова пов. Товмач.
- 12) Регей Григорій, господар з Єзуполя пов. Станиславів.
- 13) Ерстенюк Дмитро, поручник У. Г. А. член Ц. К. У. Н. Д. О. прив. урядник.
- 14) Кіндрацький Михайло, стрілець У. Г. А. господар в Молодилові п. Отинія.
- 15) Др Любомир Макарушка, сотник У. Г. А. командант проб. курія; заст. гол. секретаря УНДО.
- 16) Олена Кисілевська, редакторка „Жіночої Долі“ в Коломиї.
- 17) Михайло Струтинський, редактор „Свободи“

ДО СЕНАТУ.

- 1) Мирон Тарнавський, генерал, б. начальний вожд Укр. Гал. Армії.
- 2) Олекса Черкавський, поручник У. С. С. кандидат адвокатури.
- 3) Др. Олександр Марітчак, член Укр. Національної Ради, адвокат у Львові.
- 4) Іван Рудницький, сотник У. Г. А. б. військовий представник Укр. Уряду в Чехословаччині, кандидат адвокатури у Львові.
- 5) Стефанія Барановська, голова Філії „Союзу Українок“ в Станиславові.
- 6) Іван Івашків, купець в Стрию.
- 7) Юрко Гаджаровський, член Укр. Національної Ради, господар в Войнилові.
- 8) о Йосиф Проць, голова Філії Просвіти, голова повіт. К-ту Нац. Об'єднання, катехит в Снятині.

Жульє

ЦЕ ЛЮДЕ, що бажають стати Вашими заступниками.

ВОНИ загартовані на полях бою і в громадянській праці.

Вони дають повну за поруку, що ніколи не зігнуть своєї шиї, не зрадять синьо-жовтого стягу і український нарід поведуть сміло по тернистім шляху відродження.

18 ІМ І ТІЛЬКИ ІМ ВИСКАЖІТЬ СВОЄ ДОВІРЯ **18**
ВСІ ЯК ОДИН ДО БИБОРЧИХ УРН З КАРТКОЮ

Senator Abraham Truskier
(Koło Żydowskie) podczas
udzielania wywiadu,
Warszawa, 1928 r.

Koperta z papeterii Izaaka
Baumingera, 1927 r.
Senator był krakowskim
kupcem i przemysłowcem.
Pełnił funkcję zarządcy
Starej Synagogi w Krakowie.

własność rodziny

Synagoga tzw. postępową
w Stanisławowie, przed 1939 r.
Senator Jakub Bodek wchodził
w skład zarządu tej bożnicy.

Posiedzenie Komitetu Wykonawczego
Agencji Żydowskiej działającej
na terenie Palestyny, Jerozolima, 1938 r.
Moshe Sharet (trzeci od lewej, w jasnym
garniturze), Dawid Ben Gurion (dziesiąty
od lewej) – obaj późniejsi premierzy
Izraela. Senator Fiszel Rotenstreich
(ósmi od lewej, w okularach) w 1935 r.
osiedlił się w Palestynie i włączył
w działalność publiczną. Na ścianie duży
portret Theodora Herzla

Uroczystość rozpoczęcia pracy przez Samuela Belkina jako rektora Yeshiwa University. Uczestnicy inauguracji (od lewej): Samuel Belkin, prezes Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Harlan Fiske Stone, Izaak Rubinsztein i Samuel Levy, Nowy Jork, 1944 r. Naczelny rabin Wilna senator Izaak Rubinsztein w pierwszej połowie 1941 r. wyjechał z ZSRR. Był kandydatem Reprezentacji Żydostwa Polskiego w Palestynie na członka Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej działającej na emigracji w Londynie. Osiadł w Stanach Zjednoczonych, gdzie zwracał uwagę opinii publicznej na prześladowania polskich Żydów na terenach okupowanych przez Niemców. Od 1943 r. wykładał w Jesziwie Rabbiego Izaaka Elchanana (ob. Yeshiwa University w Nowym Jorku, główna amerykańska uczelnia ortodoksyjnego judaizmu). W 1944 r. otrzymał tam doktorat *honoris causa*.

Mojżesz Deutscher był krakowskim wydawcą i redaktorem, członkiem władz ortodoksyjnej żydowskiej organizacji Agudas Israel. Zmarł w krakowskim getcie.

Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. StGKr 841

The inauguration of Samuel Belkin, New York 1944, w: Archiwum Yeshiwa University, Nowy Jork

18 **Ogólny Żydowski Blok Narodowo-Gospodarczy.** 18

W SOBOTĘ, DN. 22.XI O G. 7 W.

w lokalu Stow. „Agudy” odbędzie się

WIEC PRZEDWYBORCZY

O WYBORACH DO SENATU.

Przybywajcie licznie!

אלגעמייןער יודישער נאציאנאלער ווירטשאפטליכער בלאק אין פוילען.

מוצש"ק דען 22.XI 7 א זינגער אווענער

קומט פאר אין „אגודה” לאקאל

א גראנדיעזער

וואהל מיטינג

וועגען די סענאט וואהלען.

18 קומט מאסענווייז! 18

Plakaty z kampanii wyborczej do polskiego parlamentu (w języku polskim i jidysz), lata 20. XX w.

W NIEDZIELĘ 12 XI DO SENATU

16 **16**

GŁO-
SUJCIE
TYLKO
NA
LISTE
16 **16**

16 **16**

וונטיק דעם 12/11 צום סענאט

133 1932 Grzesia BUCZAKO.

Na liście Kandydatów
NARODOWEGO BLOKU
ŻYDOWSKIEGO
w WARSZAWIE

DO SENATU
FIGURUJĄ:

1) Dr. Ożjasz Thon,
Poseł na Sejm, Prezydent Organizacji Sion w Małopolsce Zachodniej.

2) Inż. M. E. Koerner,
radny, członek C. K. Organizacji Sion w Polsce, członek prezydium Tymczasowej Rady Narodowej, członek prezydium Centrali Związków Rzemieślniczych w Polsce.

3) Jakób Himmelfarb,
członek Zarządu Centrali Związków Kupców w Polsce.

4) U. I. Mendelsohn,
Poseł na Sejm, członek Egzekutywu Organizacji „Schwajczer Emissar Israel” w Polsce.

5) L. Kowalski,
radny w Wileńsku, członek C. K. Organizacji „Mitschke” w Polsce.

אויף דער קאנדידאטען ליסטע פון יודישען נאציאנאלען בלאק אין ווארשע צום סענאט

1) ד"ר יהושע טהאן
פּרעזידענט פון דער ארגאניזאציע סיון אין מאָפּאָלע זאָכאָנדיק.

2) אינוש. משה אליהו קערנער
ראַטנאָט פון סטאָדל צו זיין צייטונגס-ארגאניזאציע פון פּאָלען, צווישן אנדערע, זיין פּרעזידענט פון צענטראלעם פון יודישע רעמיינטן אין פּאָלען.

3) יעקב הימלפארב
פּרעזידענט פון דער ארגאניזאציע פון קאָפּען אין פּאָלען.

4) אשר ישראל מענדעלסאן
פּרעזידענט פון דער ארגאניזאציע פון סיון אין פּאָלען.

5) הרב יהודה לייב קאוואלסקי
פּרעזידענט פון דער ארגאניזאציע פון מיטשקע אין פּאָלען.

Wszyscy Żydzi głosują na tę listę!
Ani jeden głos na listę
rozbijający mandatów
żydowskich!

אלע יודען שטימען פאר דער ליסטע
קיין איין שטימע פאר דע
וואס צוקלאפען יודישע מאנדאטען.

133 1932 Grzesia BUCZAKO.

2 MILJONY głosów uzyskała **16**
przy wyborach do Sejmu lista

2 MILJONY obywateli Polski **16**
wszystkich narodowości powie-
rzyło obronę swych interesów
Kandydatom z listy

2 MILJONY obywateli złożyło **16**
swe losy w ręce
Kandydatów z listy

Przeto

MILJONY obywateli odda
swe głosy DO SENATU

w niedzielę dn. 12 listopada **16**
NA LISTĘ №

Głosujcie wszyscy na jedyną listę
żydowską do SENATU №

Żydowski Blok Narodowy.

16

16

16 **מיריאן** **2**
שטימען האט ביי די וואלען
צום סיים בעקומען
די ליסטע

16 **מיריאן** **2**
בירגער פון פוילען פון
אלע נאציאנאליטעטען
האבען פערטרוט
זייערע אינטערעסען
די מאנדיאטען
פון דער ליסטע

16 **מיריאן** **2**
בירגער האבען איבערגעגעבען
זייער גורל אין די הענד פון
די דעפוטאטען פון דער ליסטע

דערפאר.

ווערען **מיריאנען בירגער**
אפגעבען זייערע שטימען

16 **צום סענאט** **12** דעם טען נאוועמבער
אויף דער
ליסטע

שטימט אלע אויף דער איין
אינציגער יודישער ליסטע

צום סענאט №

דער יודישער נאציאנאלער בלאק.

Nowootwarta filja firmy
„Krzysztof Brun i S

PRAGA Targowa 64

własność rodziny

I PRZEPISY
SPORZĄDZANIA
KONSERW

KOMISARZAT
na m. st. Warszawy
Egzemplarz obow.
Nakład 500
dnia 12/4 1929
SPÓŁKA AKCYJNA
HANDLU TOWARAMI ŻELAZNEMI
KRZYSZTOF BRUN I SYN
W WARSZAWIE

Jeden ze sklepów z materiałami i sprzętem biurowym sieci handlowej „Block-Brun” należący do senatora Stanisława Bruna, ok. 1930 r. Adres sklepu: Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 42/44. Senator pochodził ze znanej warszawskiej spolonizowanej ewangelickiej rodziny handlowców i społeczników.

Artur Gabrisch,
der letzte deutsche Bürgermeister von Teschen

Fragment doniesienia o zgonie w: „Unser Oberschlesien” 1958, nr 20, s. 7

Senator Kurt Mayer †

Am 13. September d. J., nachmittags 15.30 Uhr, kurz vor Vollendung seines 79. Lebensjahres, verstarb im Krankenhaus in Rheine-Westf. an den Folgen eines Schlaganfalles der ehem. Senator des Warschauer Senats und Abgeordnete des Schlesischen Sejms Kurt Mayer aus Königshütte, der diesen beiden parlamentarischen Körperschaften als Abgeordneter der damaligen Deutschen Partei in Polen angehört hatte. Sein Lebenslauf war mit dem Kampf des Deutschtums in Ost-Oberschlesien und seiner Heimatstadt Königshütte eng verknüpft. Als das 15. Kind, der 7. Sohn, eines Obersteigers wurde Kurt Mayer am 17. Oktober 1879 in Kattowitz geboren. Nach der Schulzeit trat er als Eisendreher in die Lehre und erlernte danach noch in Breslau als Volontär bei der Firma Trellenberg die Kunst- und Bauschlosserei. Daneben besuchte Ldsm. Mayer in Abendkursen auch die Maschinenbauanstalt. Nach diesen Lehr- und Wanderjahren kehrte er 1899 aus Chemnitz (Sachsen) nach Königshütte zurück und nahm in der Brückenbauanstalt der Königshütte Arbeit als Eisendreher.

Hier begann auch die gewerkschaftliche Tätigkeit Kurt Mayers für den H. D. Gewerksverein (Metallarbeiterverband). Der erste Weltkrieg sah ihn zunächst von 1915 bis 1917 an der Ostfront, dann bis Ende 1918 in Flandern, wo er eine Granatsplitterverletzung erlitt. Nach der Rückkehr aus dem Felde wurde er von seiner Gewerkschaft zum Bezirksleiter für Oberschlesien berufen und arbeitete gleichzeitig auch in der deutschen Abstimmungskommission.

Nachdem Ost-Oberschlesien im Jahre 1922 trotz des deutschen Abstimmungssieges an Polen abgetreten werden mußte, erwuchsen für Ldsm. Mayer neue Aufgaben im Dienste des Deutschtums seiner Heimat. Er wurde als Vertreter der deutschen Volksgruppe in den Schlesischen Sejm und auch in den Warschauer Senat gewählt. Auch auf kommunal-politischem Gebiet konnte er eine erfolgreiche Tätigkeit nachweisen. Er war lange Jahre stellvertretender Stadtverordnetenvorsteher in Königshütte und Fraktionsführer der Deutschen Fraktion (Deutsche Katholische Volkspartei und Deutsche Partei), die im Jahre 1922 mit 46 Sitzen neben 6 deutschen Sozialdemokraten und gegenüber nur 16 Polen in das Königshütter Stadtparlament eingezogen war. Auch um das deutsche Kulturleben hat sich Senator Kurt Mayer in seiner Eigenschaft als Präsident der Deutschen Theatergemeinde große Verdienste erworben.

Wie hoch Senator Kurt Mayer nicht nur als Volkstumskämpfer und Politiker, sondern auch als Mensch geschätzt wurde, geht daraus hervor, daß sich nicht nur Deutsche, sondern oft auch Polen hilfesuchend an ihn wandten und auch immer Hilfe fanden. „Kurt Mayer“, wie er in Freundeskreisen genannt wurde, war immer zur Stelle, wenn er gebraucht wurde. Dies ist bis in seine letzten Tage so geblieben. Auch nach der Vertreibung aus der Heimat hat er mit seinem weitreichenden Einfluß vielen Landsleuten beim Aufbau einer neuen Existenz helfen können.

Noch in seinen letzten Tagen hatte er ungeachtet seines angegriffenen Gesundheitszustandes sich sehr für das „Königshütter Heimatblatt“ interessiert, das in der nächsten Nummer 21 von „Unser Oberschlesien“ in der Ausgabe K erstmalig erscheinen wird, und hatte für dieses Heimatblatt seiner Heimatstadt Königshütte wichtiges Material eingesandt.

Mit seinen vielen Freunden werden wir ihm stets ein ehrendes Andenken bewahren.

Senator Kurt Mayer był ślusarzem. Na początku XX w. zaangażował się w ruch związków zawodowych. W 1925 r. był współtwórcą i członkiem zarządu Volksbund der Deutschen (Narodowy Związek Niemców). W 1929 r. wyjechał z Polski i osiadł we wsi Kostrzyca (dawniej Quirl) koło Jeleniej Góry (wówczas w granicach Rzeszy Niemieckiej). Po 1945 r. nadal mieszkał w Kostrzycy, która znalazła się w granicach Polski. W 1956 r. wyjechał do Republiki Federalnej Niemiec.

Senator Artur Gabrisch był kominiarzem. W latach 1919–1922 i 1925–1929 sprawował funkcję wiceburmistrza Cieszyna (reprezentował mieszkańców niemieckojęzycznych i odpowiadał za finanse). Zmarł w Wiedniu w 1963 r.

Otwarcie kuchni dla bezrobotnych pracowników fizycznych urządzanej staraniem Zarządu Obywatelskiego Komitetu Pomocy Społecznej, 1931 r. Kuchnia znajdowała się w Warszawie przy ul. Grójeckiej 61. W środku stoi przewodnicząca sekcji dożywiania Ruszkowska (imię nieznane), senator Czesław Klarner (piąty z prawej), senator Ludwik Evert (czwarty z prawej, wsparty o stół), który pochodził ze znanej warszawskiej spolonizowanej ewangelickiej rodziny przedsiębiorców. Był prezesem oficyny wydawniczej i księgarskiej „Trzaska, Evert i Michalski”.

„Der Oberschlesische Kurier”, styczeń 1927 r.

Am Sonntag, den 30. Januar 1927
verschied nach kurzem, schwerem Leiden
im Alter von 66 Jahren

Herr Senator Thomas Szizeponik

Mitglied der deutschen Vereinigung im
Sejm und Senat in Warschau. Wir ver-
lieren in dem Dahingeschiedenen einen
tatkraftigen Mitarbeiter, der uns mit seinen
durch seine langjährige parlamentarische
Tätigkeit erworbenen Erfahrungen immer
ein wertvoller Berater gewesen ist. Sein
Hinscheiden bedeutet für uns einen
schweren Verlust.

Wir werden ihm stets ein ehrendes
Gedenken bewahren.

Deutsche Vereinigung im Sejm und Senat.

Der Vorsitzende
Naumann.

Dr. JOZEF BUZEK

* 16. XI. 1873

† 22. IX. 1936

Profesor Uniwersytetu
we Lwowie 1902-1918

Wiceminister i Dyrektor
Głównego Urzędu Statystycznego
w Warszawie 1918-1929

Posel i Senator 1907-1927.

JANINA BUZKOWA

* 8. 6. 1922 † 24. II. 1969

JAN BUZEK

* 18. 6. 1910 † 13. 4. 1973

Nekrolog niemieckiego
świeckiego działacza
katolickiego senatora
Thomasa Szczepionika
w jednej ze śląskich
gazet wydawanych
dla mniejszości
niemieckojęzycznej,
1927 r.

Nagrobek senatora
Józefa Buzka
pochodzącego z rodziny
ewangelickiej, cmentarz
komunalny w Końskiej
na Śląsku Cieszyńskim,
stan z 2012 r.

KLUB BIAŁORUSKI SENAT

Bohdanowicz Wiaczesław

Nazarewski Aleksy

Senatorowie wchodzący
w skład Klubu
Białoruskiego w Senacie
I kadencji

*Ułożenie współżycia społeczeństw
polskiego i białoruskiego winno być
oparte na zgłębieniu i poznaniu
kultury białoruskiej i polskiej,
by przez wzajemne zainteresowanie
się i poznanie własnych zdobyczy
stworzyć warunki do budowania
wspólnej wielkiej przyszłości.**

* Fragment przemówienia senatora Bazylego Sieduna
w: Sprawozdanie Stenograficzne z 48. posiedzenia Sena-
tu, 27.02.1933, łam 5.

Martwa natura z ogórkami,
obraz z 1927 r. pędzla senatora
Wiaczesława Bohdanowicza

→ **WARNING**—ALTERATION, ADDITION OR MUTILATION OF ENTRIES IS PROHIBITED.
ANY UNOFFICIAL CHANGE WILL RENDER THIS PASSPORT INVALID.

NAME BAZYL SIEDUN		BIRTHPLACE POLAND	
BIRTH DATE FEB. 20, 1885		HAIR WHITE	
HEIGHT 5 FEET 2 INCHES	EYES BROWN		
WIFE X X X	ISSUE DATE MAY 5 1965 ←		
MINORS X X X	PASSPORT RENEWAL PASSPORT RENEWED LOANAN, POLAND		
SIGNATURE OF BEARER <i>Bazyl Siedun</i>		CONSUL, UNITED STATES OF AMERICA <i>James D. Morrison</i>	

→ **IMPORTANT:** UNLESS OTHERWISE LIMITED
THIS PASSPORT EXPIRES THREE YEARS FROM ISSUE DATE.
IF RENEWED, IT EXPIRES FIVE YEARS FROM ISSUE DATE.

CANCELLED

NEW YORK, N.Y. 82
AUG 13 1965

Bazyl Siedun

Amerykański paszport
Bazylego Sieduna, 1965 r.
Na podstawie tego dokumentu
senator w 1966 r. wrócił
na stałe do Polski. Razem
z żoną zamieszkali w Poznaniu.

Senator Alfred Ohanowicz, profesor prawa, pochodził z rodziny spolonizowanych Ormian. Na zdjęciu w otoczeniu swoich uczniów, od lewej profesorowie: Andrzej Wąsiewicz, Zygmunt Konrad Nowakowski, Józef Górski, Zbigniew Radwański i Andrzej Stelmachowski, prawdopodobnie lata 70. XX w.

Jednym z uczniów senatora Alfreda Ohanowicza był prof. Andrzej Stelmachowski. W 1989 r. został on marszałkiem odrodzonego Senatu RP I kadencji, wybranego w całkowicie wolnych wyborach.

„Życie Warszawy” 1989, nr 156, s. 1

ŻYCIE WARSZAWY

PISMO CODZIENNE - ISTNIEJE OD 1944 ROKU

NR 156 (14125) Wyd. 2 ŚRODA, 5 LIPCA 1989 R. DZIS STRON 16 CENA 25 ZŁ

PL ISSN 0137-9129 NR INDEKSU 1524

Pierwsze posiedzenia Sejmu i Senatu

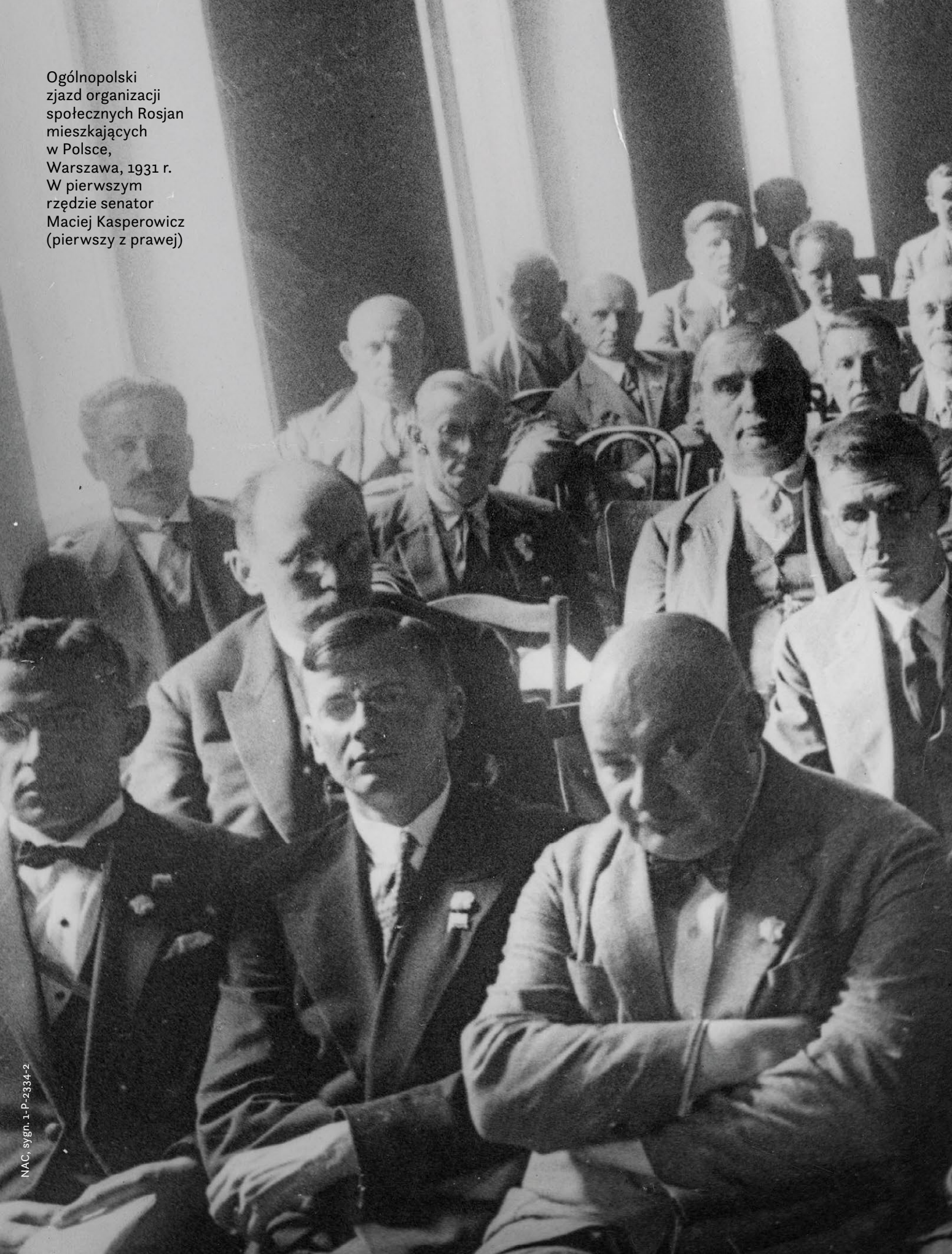
- ♦ Mikołaj Kozakiewicz — marszałkiem Sejmu**
- ♦ Andrzej Stelmachowski — marszałkiem Senatu**
- ♦ Premier zgłosił gotowość ustąpienia rządu**

Sprawozdawcy parlamentarni „Życia” relacjonują:

strzec suwerenności i interesów państwa, czynić wszystko dla pominięcia Ojczyzny i dobra obywateli, przestrzegać porządku prawnego PRL”. Następnie pochwalił wystrzyżeni w kolejni alfabetycznej przez jednego z najmłodszych posłów Janusza Szymankiego wstawili i mówili słubując.

Wybór marszałka
Po akcie ślubowania poseł A. Bentkowski zgłosił w imieniu Klubu Poselskiego ZSL, kandy-

Ogólnopolski
zjazd organizacji
społecznych Rosjan
mieszkających
w Polsce,
Warszawa, 1931 r.
W pierwszym
rzędzie senator
Maciej Kasperowicz
(pierwszy z prawej)

РУССКІЕ ЛЮДИ!

№ 8 голосуйте только № 8 за список № 8

Всѣ польскія правыя партіи и польскій центръ объединились и въ нашемъ выборномъ округѣ выступаютъ только со спискомъ

№ 8

Русское Національное Объединеніе на Волыни (Луцкій Центръ) вошло въ формальное соглашеніе съ польскими партіями: „Христіанскій Союзъ Народнаго Единства“ (Ch. Z. J. N.) и «Польскій Центръ» по основнымъ вопросамъ русской жизни на Волыни и въ будущихъ законодательныхъ учрежденіяхъ партіи эти обязались:

I Въ вопросахъ вѣры православной:

Поддерживать стремленіе русскихъ къ сохраненію въ чистотѣ Православной Церкви въ Польшѣ.
Обеспечить матеріально православное духовенство. Сохранить православному населенію его церкви, допуская возвратъ церквей, перестроенныхъ изъ костеловъ, отнятыхъ въ свое время Русскимъ Правительствомъ только послѣ справедливой оцѣнки религіозныхъ нуждъ мѣстнаго населенія обоихъ вѣроисповѣданій и съ обязательнымъ отпускомъ соответствующихъ суммъ православному населенію для сооруженія своего храма.

II Въ вопросахъ школы и культуры.

Польскія правыя партіи и Польскій центръ, объединенныя въ нашемъ выборномъ округѣ въ списокъ

№ 8

обязались отстаивать права русскаго населенія Волыни на созданіе и развитіе имъ своихъ низшихъ и среднихъ школъ, равно какъ благотворительныхъ, культурныхъ и общественныхъ организацій.

III Въ вопросахъ земельныхъ

Польскія правыя партіи и Польскій Центръ, объединенныя въ нашемъ выборномъ округѣ въ списокъ

№ 8

обязались разъ навсегда устранить всѣ существующія, явные и тайныя, ограниченія для русскихъ при покупкѣ и продажѣ ими земли.

IV Въ вопросахъ Государственной и Общественной службы.

Польскія правыя партіи и Польскій Центръ, объединенныя въ нашемъ выборномъ округѣ въ списокъ

№ 8

обязались: обеспечить всѣмъ русскимъ равенство и доступъ къ государственнымъ и общественнымъ должностямъ на одинаковыхъ основаніяхъ съ лицами польской народности.

V Въ вопросѣ употребленія русскаго языка

Польскія правыя партіи и Польскій Центръ, объединенныя въ нашемъ выборномъ округѣ въ списокъ

№ 8

удовольствія широкое распространеніе среди населенія Волыни русской грамоты, обязались отстаивать допущеніе русскаго языка при обращеніи русскаго населенія во всѣ мѣстные учрежденія.

VI Въ вопросѣ положенія заключенныхъ въ концетраціонныхъ лагеряхъ

Польскія правыя партіи и Польскій Центръ, объединенныя въ нашемъ выборномъ округѣ въ списокъ

№ 8

обязались содѣйствовать немедленному облегченію участи заключенныхъ и къ совершенной ликвидаціи лагерей.

Русскіе люди!

Только Польскія Правыя Партіи и Польскій Центръ братски протянули руку русскимъ и готовы бороться за наши нужды.

Русскіе, помогите самимъ себѣ и голосуйте только за

№ 8

Подлинный текстъ соглашенія подписанъ представителями партій Христіанскаго Союза Народнаго Единства, Польскаго Центра и Луцкаго Центра Русскаго Національнаго Объединенія на Волыни.

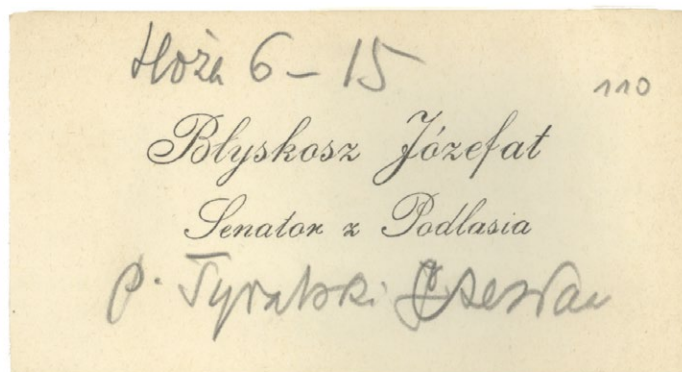
Луцкъ 1922.

Луцкъ, тип. М. Збара

Senator Arseniusz Pimonow
wśród starszyny kościelnej
staroobrzędowców, lata 30. XX w.
Senator był przedsiębiorcą i jako osoba
świecka pełnił funkcję prezesa Rady
Naczelnej Staroobrzędowców w Wilnie
(Wschodni Kościół Staroobrzędowy
nie ma wyższej hierarchii duchownej).

Wizytówka senatora Józefata Błyskosa,
rzecznika wiernych Kościoła unickiego
na Podlasiu, lata 20. XX w.

Biblioteka KUL, spuścizna senatora Jana Steckiego, sygn. 1219, k. 110

Senator Aleksander
Achmatowicz.
W 1918 r. był wybrany
na prezesa Związku Tatarów
Polski, Litwy, Białorusi
i Ukrainy.

25 PAZ 1930

T 46c
[1930]

TATARZY!

Obwieszczone są wybory do Sejmu i Senatu. Instytucje te mają zadanie zapewnić silny ustrój, władzę niezależną od partyjnych wpływów i rozwiązać najważniejsze zadania państwowe.

Przy oddawaniu swych głosów nie powinniśmy słuchać rozmaitych agitatorów, którzy obiecują nam nieiszczalne mrzonki, a gotowi są oddać naszą Ojczyznę na pastwę rozszalałym instynktom. Widzieliśmy wszak cały szereg posłów, którzy pracowali na korzyść wrogów Państwa. Dosyć tego!

Od wieków Tatarzy we wszystkich sprawach dotyczących Ojczyzny kierowali się Jej dobrem. Nie znali zdrady, oszustwa, kłamstwa, albowiem pamiętali ostatnie przemówienie w Mecce Wielkiego naszego Proroka Muchammeda, wygłoszone przed śmiercią: „Bądźcie sprawiedliwi i miłosierni w stosunkach między sobą i wogóle wszystkich ludzi. Życie i mienie każdego z was powinny być świętymi dla innych. Wiedźcie, iż wszyscy ludzie są braćmi i równi między sobą i że tworzą jedną rodzinę braterską. Wystrzegajcie się nieprawdy; nie korzystajcie z niej ku krzywdzie bliźniego; przez nieprawdę—zginiecie”. (Ibn-Ischar i Ibn-Hiszam, Kóran, Rozdział II wiersz 77 i Roz. 49 wiersz 13).

Rząd Polski odnosi się do nas jak najlepiej i tak będzie zawsze, jeżeli tylko zostaniemy wierni zasadom naszego Proroka i tradycjom, przekazanim nam przez naszych przodków. Tu, na Kresach Wschodnich, powinniśmy stać na straży interesów Polski — naszej przybranej Ojczyzny.

Przenigdy nie damy swych głosów za hasła wywrotowe, niewiarę w Boga, wyuzdanie obyczajów i zniszczenie węzłów rodzinnych! Będziemy głosowali na ludzi uczciwych, prawych i znanych nam ze swej miłości ku wszystkim ludziom i Ojczyźnie, i na tych, którzy nie należą do żadnej partji, a kierują się wyłącznie dobrem ogółu, a to właśnie ma na względzie obecny Rząd naszego Wodza Marszałka J. Piłsudskiego!

Oddamy swe głosy za listę № 1.

**Niech każdy spełni swój obowiązek obywatelski!
Wszyscy do urn wyborczych!**

Tatarski Komitet Wyborczy, wybrany na Wszechpolskim Zjeździe Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 4 października 1930 roku w Wilnie:

Przewodniczący: **Aleksander Achmatowicz.**

Samuel Bazarewicz.

Członkowie:

Jakób Bohdanowicz.

Aleksander Jakóbowski.

Olgierd Kryczyński.

CHRZEŚCIJANSKO-SPOŁECZNE ZJEDNOCZENIE NARODOWE

w Dąbrowie Górniczej

**W sobotę, dnia 20 maja 1939 r. o godz. 18-ej
odbędzie się**

w sali miejscowej Resursy

WIEC PRZEDWYBORCZY

przemawiać będzie

SENATORKA KUDELSKA

Kobiety stawcie się licznie!

KOMITET WYBORCZY

Kobiety w Senacie

Przeobrażenia społeczne zapoczątkowane w XIX wieku na ziemiach polskich zaowocowały m.in. emancypacją kobiet. Coraz bardziej świadome swej równości intelektualnej wobec mężczyzn, dążyły do osiągnięcia równego mężczyznom statusu zawodowego.

Wśród 452 przedwojennych senatorów było 19 kobiet. Przy czym niektóre z nich sprawowały mandat dwukrotnie lub nawet trzykrotnie. Analizując ich życiorysy, warto pamiętać, że ubiegając się o miejsce w izbie wyższej, niosły ze sobą ogromny bagaż doświadczeń pracy społecznej, przewyższając pod tym względem niejednego senatora mężczyznę. Były nieprzeciętnymi osobowościami, o ogromnej świadomości obywatelskiej i patriotycznej.* Sprawozdania stenograficzne z obrad Senatu kolejnych kadencji zaświadczały o ich dużej wiedzy społecznej i politycznej. Warto przypomnieć tu także senator Helenę Lewczanowską i senator Helenę Kisielewską, które jako przedstawicielki mniejszości ukraińskiej upominały się o niezależny byt dla państwa ukraińskiego.

Ciekawe, że inne mniejszości w Senacie: żydowska, niemiecka czy białoruska nie wprowadziły ani jednej kobiety do tej izby w latach 1922–1939.

Opaska senator Heleny Sujkowskiej, która poległa w Powstaniu Warszawskim, niosąc meldunek, 1944 r.

* *Kobieta i świat polityki w niepodległej Polsce 1918–1939*, pod red. Anny Żarnowskiej i Andrzeja Szwarca, Warszawa 1996; Mariola Kondracka, *Posłanki i senatorki II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2017.

Senator Władysława Macieszyna z domu Szrednicka w latach II wojny światowej była agentką polskiego wywiadu. Udając Niemkę, podróżowała po Europie przewożąc meldunki, najczęściej na trasie Warszawa–Wiedeń–Heidelberg. Aresztowana przez Niemców w Wiedniu w 1943 r., była więziona i torturowana. Usiłowała popełnić samobójstwo, przegryzając sobie żyły, odratowana symulowała obłąd. Sędzona przez berliński tzw. sąd ludowy, który przyjeżdżał na sesje do Wiednia od lutego 1944 r. Została skazana na śmierć na gilotynie (w marcu 1945 r. wyrok wysłano do zatwierdzenia w Berlinie). Gdy wykryto u niej tyfus, zawieszono wykonanie wyroku. 7 kwietnia 1945 r. została zwolniona ze szpitala więziennego w Wiedniu, ponieważ wojska radzieckie zajmowały miasto. W październiku 1945 r. wróciła do Warszawy. Została administracyjnie pozbawiona przedwojennego mieszkania, które ocalało z pożogi. Żyła w skrajnej biedzie. Zmarła w 1967 r.

Legitymacja potwierdzająca nadanie polskiego Orderu Wojennego Virtuti Militari, 1922 r. Władysława Macieszyna należała do wąskiego grona zaledwie czterdziestu kilku kobiet, które za czyny na polu walki w latach 1914–1920 otrzymały to wyjątkowe odznaczenie.

własność rodziny

Krzyż Niepodległości z Mieczami, którym odznaczono senatora Władysława Macieszynę w latach 30. XX w.

KOBIETO POLSKA!

Pamiętaj, że najbliższy Sejm i Senat może przeprowadzić zmianę Konstytucji.

Pamiętaj, że lewica i „sanacja” dążą przy tej sposobności do wprowadzenia ślubów cywilnych i ułatwień rozwodowych.

Nierozerwalność węzła małżeńskiego jest podstawą godności kobiety - matki i jej stanowiska w rodzinie. Pozbawiona tej moralnej podstawy, kobieta stanie się, jak w Rosji bolszewickiej, zabawką w rękach nieuczciwych lub lekkomyślnych mężczyzn.

Tylko lista narodowa daje gwarancję kobiecie polskiej prawdziwej obrony w przyszłym Sejmie i Senacie jej praw w rodzinie i jej godności społecznej.

DRUKARNIA
WYDAWNICTWA
GŁOS LUBELSKI
Lublin, Kościuszki 10.

Zarząd oddziału kieleckiego Związku Pracy Obywatelskiej Kobiąt, ok. 1933 r. W środku, za stołem, senator Kazimiera Grunertówna

Senator Zofia Daszyńska-Golińska z domu Poznańska, socjolog, ekonomistka, historyk społeczny i gospodarczy (doktor 1891 – w Zurychu, docent 1894 – w Berlinie; podjęła starania o habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale procedura została zablokowana); wykładała na Wolnej Wszechnicy Polskiej; była publicystką i tłumaczką.

*Czuję się najbardziej w swoim żywiole,
gdy przemawiam. Gdy znajduję się
na trybunie – i mam tłum przed sobą.
Oczywiście przemawiałam niezliczoną ilość
razy na zebraniach, wiecach, kongresach.
Nigdy nie przygotowuję się do przemówień,
nie znoszę nawet karteczki z notatkami
i zawsze mówię z pamięci.
Nie ma polityki kobiecej. Zależnie od epoki,
od panującego w niej ustroju stanowisko
kobiety było takie lub inne, lepsze i gorsze.
Dziś kobiety osiągnęły bardzo wiele, lecz
w ustroju opartym na partiach politycznych
muszą działać w ramach tych partyj,
które wprowadzają je do parlamentu.
Prawo głosowania podniosło niezmiernie
wartość kobiety w społeczeństwie,
lecz mimo to, dotąd masy są bierne.
Musimy zato przyznać sobie, że to kobiety,
które weszły do różnych parlamentów świata,
są jednostkami wybitnymi i zdały dobrze
egzamin równouprawnienia.**

Członkowie Rady
Narodowej Księstwa
Cieszyńskiego, 1918 r.
Od lewej: późniejszy
senator ksiądz Józef
Londzin, późniejsza
senator Dorota Kłuszyńska
z domu Pilcer, Ryszard
Kunicki, Paweł Bobek

* Dorota Kłuszyńska, *Triumfatorka senackiej trybuny*, „Kobieta Współczesna” 1927, nr 24, s. 7.

Senator Hanna Hubicka (czwarta od prawej) w delegacji Kongresu Kobiet Słowiańskich składającej wieniec na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie, 1931 r.

Wizyta nowo wybranych senatorów V kadencji u prezydenta Ignacego Mościckiego. Od lewej: ksiądz Ferdynand Machay, Helena Sujkowska z domu Chmieleńska, marszałek Senatu Bogusław Miedziński, prezydent Ignacy Mościcki, generał Aleksander Osiński, grudzień 1938 r.

Senator Józefa Bramowska z domu Batsch w stroju śląskim (strój z okolic Tarnowskich Gór), ok. 1930 r. Na przełomie XIX i XX w. prowadziła małe gospodarstwo rolne i najmowała się do prac fizycznych w okolicznych zakładach górniczych.

Dziś we wtorek 21 lutego o godz. 7
w sali Nar. Org. Kobiet (Krzywa 5)
odbędzie się

ZEBRANIE PRZEDWYBOR

na którym przemawiać będzie

b. senatorka **JÓZEFA SZEBEKO**

Służące!

Za kogo wyjdziecie za mąż?
Nie za **panów**, lecz za
robotników!

Głosujcie więc nie na pańską ósemkę,
lecz na **robotniczą** listę

2

STARANIEM ZARZĄDU Zrzeszenia Wojewódzkiego Z. P. O. K. w Kielcach

odbędzie się w niedzielę dnia 29 maja o godz. 18 po poł.
w sali Resursy Kieleckiej Hotel „BRISTOL”

ODCZYT

P. SENATORKI HALINY JAROSZEWICZOWEJ

NA TEMAT:

PRACA SPOŁECZNA KOBIET

POLSCIE

okazy 20 gr.

16 W Sobotę dn. 28/10 o g. 2 p.p. 16

odbędzie się w lokalu Stow. „EZRA”
DLUGA 11.

WIEC KOBIET

poświęcony wyborom do SEJMU i SENATU
z udziałem pani SZTAJN radnej m. Warszawy
urządzony przez Sekcję kobiet
przy Żyd. Komitecie Wyborczym
w RADOMIU.

Kobiety Żydowskie! Przybywajcie tłumnie!

שבת דעם 28/10 2 נ.מ. וועט אין
לאקאל פון „עזרה” דלוגא 11 פארקומען
א פרויען-מיטלינג
געווינדמעט די וואהלען צום סיים און סענאט
מיטן אנטהאל פון דער פרויען-שטיין
ראטמאן און ווארשאווער שטאדט-ראט
איינגעפארדענט דורך דער פרויען-סעקציע
ביים נאצ. יודיש. וואהל-קאמיטעט
אין ראדאם.

16 יודישע פרויען! קומט מאסענווייז! 16

Druk. J. Frydman, Radom

Afische ukazujące różnorodne aktywności społeczne kobiet, zaproszenia m.in. na zebranie i wiec przedwyborczy oraz odczyt *Praca społeczna kobiet w Polsce*. Ciekawą formę ma afisz dwujęzyczny (w języku polskim i jidysz) aktywizujący kobiety ze społeczności żydowskiej. Osobliwością stanowi ogłoszenie prasowe skierowane do kobiet pracujących jako służące, które podkreśla, że tylko kandydaci Polskiej Partii Socjalistycznej będą je uczciwie reprezentować w parlamencie.

wiecz.

Trudne decyzje czasu wojny

Służba publiczna osób, które sprawowały mandat senatora w dwudziestoleciu międzywojennym, najczęściej nie kończyła się z ostatnim posiedzeniem danej kadencji. Byli znani w swoich środowiskach, uczestniczyli w życiu lokalnej społeczności, działali w organizacjach politycznych czy zawodowych. Nierzadko ich postawy w czasie II wojny światowej i po 1945 roku dostarczyły szczególnych świadectw. Za przykład mogą posłużyć ci, którym dane było walczyć z bronią w rękę w latach wojny lub włączyć się w działalność konspiracyjną.

Heroicznego świadectwa dostarczyli senatorowie ukrywający osoby pochodzenia żydowskiego. Jednym z nich był senator generał Jan Kołłątaj-Srzednicki (1883–1944), który kierował placówką Polskiego Czerwonego Krzyża w Budapeszcie, niosącą wszechstronną pomoc rzeszom uchodźców z ziem polskich, w tym obywatelom polskim pochodzenia żydowskiego. W obliczu zajęcia Węgier przez wojska niemieckie w 1944 roku wraz z personelem rozpoczął niszczenie dokumentacji. Niemcy zastrzelili w biurze senatora i jego współpracowników. W 1998 roku Jan Kołłątaj-Srzednicki został pośmiertnie uhonorowany medalem i dyplomem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” przyznawanym przez Instytut Yad Vashem. W 1983 roku podobnie został uhonorowany senator Wojciech Lachowicz (1889–1943), który w 1941 roku uratował rodzinę żydowskiego lekarza. Wiemy, że senator Stanisław Gruszczyński (1880–1943) ukrywał we Lwowie żydowskiego chłopca, a po wykryciu tego faktu w 1943 roku popełnił samobójstwo w momencie aresztowania. Senator Zdzisław Lubomirski (1865–1943) udzielił schronienia w swoim domu pochodzącej z żydowskiej rodziny senator Dorocie Kłuszyńskiej (1873–1952), która przeżyła wojnę. Kontynuowała później działalność społeczną, została posłanką na Sejm Ustawodawczy (1947–1952) oraz na Sejm PRL I kadencji.

Płonąca wieża zegarowa
Zamku Królewskiego
w Warszawie – siedziby
Prezydenta Rzeczypospolitej
Polskiej, po jednym z licznych
niemieckich bombardowań,
17 września 1939 r.

Marszałek Senatu B. Miedziński i Marszałek Sejmu W. Makowski wzięli udział w akcji kopania rowów ochronnych w stolicy.

Marszałek Senatu Bogusław Miedziński (po lewej) i marszałek Sejmu Wacław Makowski podczas kopania rowów obronnych w Warszawie

Poświadczenie odbioru przez senatora Władysława Stryjeńskiego senatorskiej diety za wrzesień 1939 r.

własność rodziny

SENAT R. P.

Nr porządkowy listy płacy 79.

Diety za m/c wrzesień 1939 r. 976 zł. 79 gr.

A. POTRĄCENIA URZĘDOWE:

- a) na spłatę zaliczki — (rata)
- b) za mieszkanie
- c) za opał
- d) za światło
- e) za nieobecność
- f) Prac. Spec. podar. ciw.
- g) 107
- h) 40

Zł.	gr.
<u>107</u>	<u>40</u>
<u>107</u>	<u>40</u>

zł. 117 gr. 40
zł. 858 gr. 60

POKWITOWANO

B. ŚWIADCZENIA NA KLUB:

- i) składka klubowa OZN
- j) POP. V rata
- k) 132
- l) 60
- m) 132
- n) 60

<u>60</u>	<u>-</u>
<u>132</u>	<u>-</u>
<u>132</u>	<u>-</u>
<u>60</u>	<u>-</u>

zł. 192 gr. -

RAZEM POTRĄCONO . 309 40
DO WYPŁATY

zł. 666 gr. 60

SKARBNIK

własność rodziny senatora Czesława Klarnera

OBYWATELE STOLICY!

Na podstawie pertraktacji o oddaniu Warszawy miasto przedstawiło poręczycieli, odpowiadających za bezpieczeństwo wewnątrz Stolicy.

Jako poręczyciele zgłosiły się do dyspozycji następujące osoby i znajdują się w Ratuszu:

Zdzisław książę Lubomirski
Radny ks. Prałat Dr. Henryk Hilchen
Prezes Ludwik Józef Evert
Prezes Abraham Gepner
Prezes Inż. Czesław Klarner
Prezes Antoni Snopczyński
Prezes Artur Śliwiński
Profesor Witold Staniszkis
Radny Władysław Baranowski
Prezes Antoni Baryka
Radny Franciszek Urbański
Prezes Szmul Zygielbojm

Obywatele! Przez zachowanie w mieście absolutnego spokoju i porządku, przez powrót do codziennego normalnego życia i oddanie się pracy niezbędnej w obecnym czasie, przez unikanie bezcelowego skupiania się na ulicach przysłużyć się dobrze naszemu miastu i do tego serdecznie Was wzywam.

Wierzę, że chcecie wszyscy przysłużyć się Stolicy i Polsce i dlatego wezwania mego wszyscy usłuchacie, najdokładniej je wykonując.

Warszawa, dnia 5 października 1939 r.

STARZYŃSKI
 Przewodni Mianu

Po kapitulacji Warszawy w 1939 r. miasto zajmowali niemieccy żołnierze. Ich bezpieczeństwo miało zagwarantować kilkunastu zakładników wybranych spośród znanych osobistości. Wśród nich było kilku senatorów, w pierwszym rzędzie siedzą: Artur Śliwiński (pierwszy od lewej), książę Zdzisław Lubomirski (drugi od lewej), Ludwik Evert (trzeci od lewej), stoją: Hipolit Gliwic (pierwszy od lewej), Stefan Starzyński (piąty od lewej), Czesław Klarner (drugi od prawej).

Afisz z nazwiskami
 zakładników,
 5 października 1939 r.

Grób senatora Salema Budzynera, prezesa Gminy Żydowskiej w Łodzi, stan w 2015 r. Na początku niemieckiej okupacji uzyskał z rodziną fałszywe wizy do Grecji, a na ich podstawie dostał wizy tranzytowe przez Włochy. W grudniu 1939 r. Budzynerowie wyjechali koleją do Triestu, chcąc dostać się na statek do Palestyny. W Trieście senator zmarł. W czasie pogrzebu zwłoki przykryto polską flagą.

Archiwum Senatu

List z lutego 1940 r. w sprawie konieczności ratowania naczelnego rabina Warszawy senatora Mojżesza Schorra skierowany przez generała Władysława Sikorskiego do Augusta Zaleskiego, ministra spraw zagranicznych mającego emigracyjną siedzibę w Angers we Francji. Senator Schorr był więziony w ZSRR i zmarł w jednym z obozów pracy przymusowej.

Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, sygn. A.44.122/21

ODPIS.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
NACZELNY WODZ
SZTAB GŁÓWNY .

Paryż, dnia 19.II.40

Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych
ANGERS .

Proszę Pana Ministra o wystąpienie do naszego Ambasadora przy Watykanie z interwencją, która miałaby na celu wydobyć Profesora SCHORRA, zaaresztowanego przez władze bolszewickie we Lwowie.

Uważam drogę dyplomatyczną przez Watykan za jedyną rokującą pomyślne rozwiązanie tej sprawy. Po wydobyciu proszę skierować prof.SCHORRA do Francji.

PREZES RADY MINISTROW 1
NACZELNY WODZ
/-/ SIKORSKI
gen.dyw.

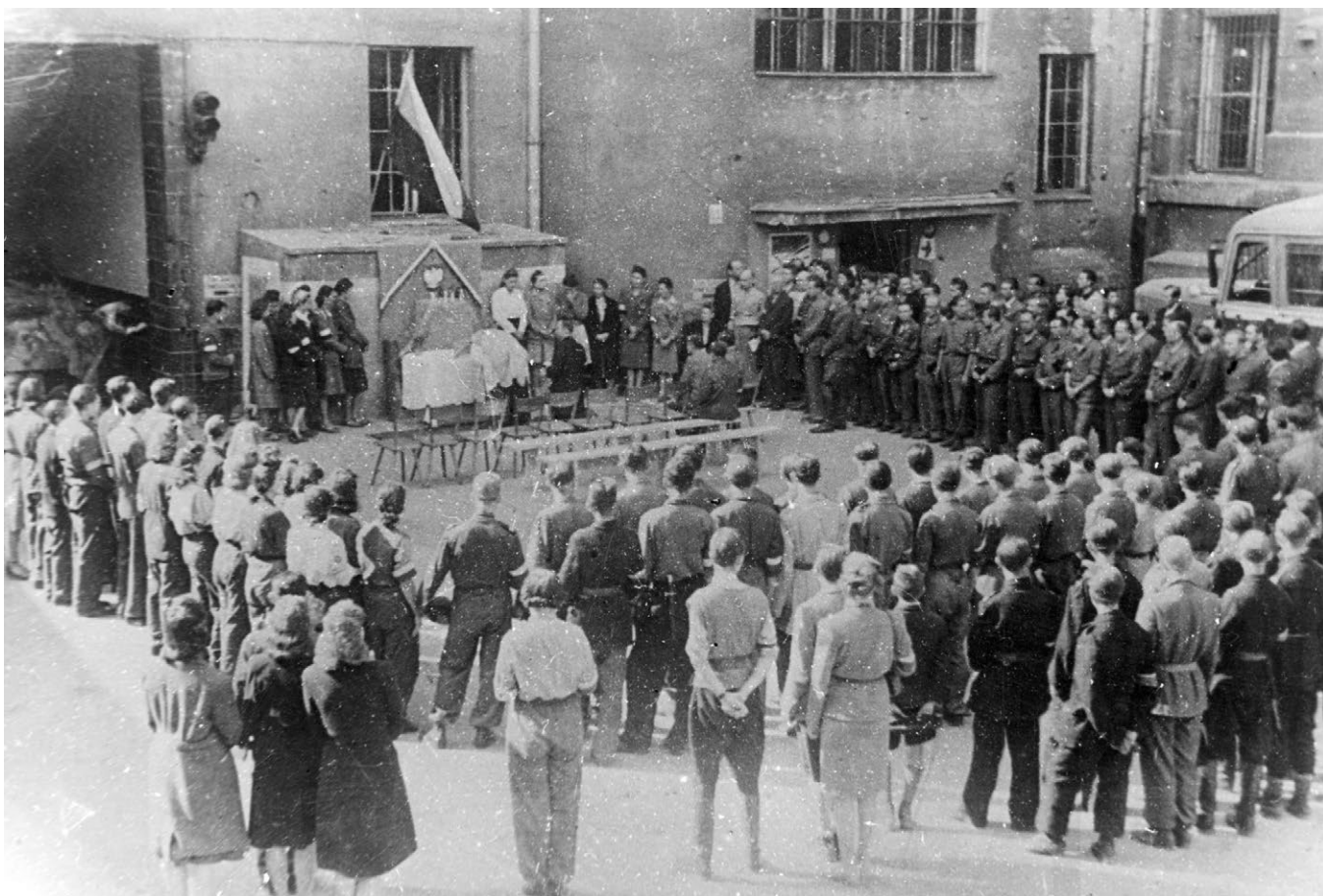
Fotografie premiera i senatora Leona Kozłowskiego z sowieckiej kartoteki więziennej z ok. 1940 r.

Polskie Podziemie na terenach Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi w latach 1939–1941, Warszawa–Moskwa 2001

Archiwum Senatu, dar rodziny

Legitymacja senatorska Augustyna Serożyńskiego zamordowanego w 1941 r. zastrzykiem fenolu w niemieckim obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen. Dokument przetrwał wojnę w zakopanym słoiku.

Świąteczna (w dzień Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny) polowa msza święta dla powstańców walczących z Niemcami, odprawiana na dziedzińcu Poczty Głównej przez senatora biskupa Stanisława Adamskiego (pochylony przy ołtarzu), Warszawa, 15 sierpnia 1944 r.

Rogatywka garnizonowa uszyta w czasie II wojny światowej w Londynie według wzoru 1935 dla senatora Józefa Ryszki. Otok w barwach 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie

Prezes Polskiego Czerwonego Krzyża, naczelny lekarz Polskiej Służby Zdrowia na Węgrzech, generał Jan Kołłątaj-Srzednicki (w okularach) wraz z personelem medycznym, Węgry, lata II wojny światowej. Komórka PCK zajmowała się m.in. opieką nad obywatelami polskimi na terenie Węgier. Wystawiano fałszywe dokumenty, w tym licznym obywatelom polskim pochodzenia żydowskiego. Senator i jego współpracownicy zostali zamordowani przez Niemców w 1944 r. w Budapeszcie w trakcie niszczenia kartotek z nazwiskami i adresami podopiecznych. Senator pośmiertnie, w 1998 r., został uhonorowany za swoją działalność przez Instytut Yad Vashem dyplomem i medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”.

Dyplom i medal „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” przyznany senatorowi Wojciechowi Lachowiczowi pośmiertnie, w 1983 r., przez Instytut Yad Vashem za pomoc w uratowaniu rodziny żydowskiego lekarza w 1941 r.

W 1945 i 1946 r. wydrukowano prawdopodobnie dwa ostatnie publiczne wystąpienia parlamentarzystów II Rzeczypospolitej Polskiej. Miały one formę listów do członków innych parlamentów wolnych narodów.

Pierwszy dokument w języku angielskim z lutego 1945 r. podpisało 11 senatorów i 15 posłów. Jego powstanie wiązało się z decyzjami w sprawie losu Polski, które podjęto na konferencji jałtańskiej wbrew woli Polaków.

TO THE MEMBERS OF BOTH HOUSES OF PARLIAMENT.

SIR,

The undersigned members of former Polish Parliaments have resolved to address the Parliaments of all free and democratic nations and draw their attention to the decisions concerning Poland taken at the Conference of Yalta and published in the Announcement of 12th February, 1945.

This Announcement says that a Polish Government is to be formed by the broadening of the present "Provisional Polish Government" called into being by the Soviet authorities, and that this new Polish Government is to hold "free and unfettered elections as soon as possible on the basis of universal suffrage and the secret ballot," elections in which "all democratic and anti-Nazi parties shall have the right to take part."

At the present time, however, Poland is controlled by the "Provisional Government" in such a fashion that no paper and no publication is allowed to appear independently of the Government nor to express the opinion of any democratic party. The entire press is under Government control after the fashion of totalitarian States. All wireless receivers have been confiscated and people are allowed to listen to broadcasts only at special Government-controlled points, where no foreign broadcast, judged inappropriate, can be heard. The elections to the Town Councils have already taken place "as soon as was possible" and they had nothing in common with normal elections as known in other countries.

We are astonished by the expression that only "democratic and anti-Nazi parties" may take part in the elections, for this suggests that the word "democratic" is here used in a sense unfamiliar to the democratic world as it refers mainly to parties which favour state totalitarianism of the kind prevailing in the Soviet Union. The qualification "anti-Nazi" is even more surprising as all political groups in Poland without any exception carried on the struggle against the German invaders. This limitation, therefore, is utterly superfluous and can only give rise to anxiety as we are all aware that the Soviet broadcasting stations choose to call i.a. General Bor, the leader of the Warsaw rising, a pro-Nazi and a sympathiser with Hitlerism.

We must also point out that the decisions, which parties in Poland are democratic and which are not, is to be taken in Moscow and thus primarily to be in the hands of Mr. Molotov, a Minister of the greatest one-party State in the world.

At the present time in Poland members of the former Home Army are being arrested, deported and even shot. The Announcement of the Big Three fails to tell us whether such practises are to cease before the holding of "free and unfettered elections." Measures of an economic and financial character are also now being taken which must lead to the ruin of the economic life of our country. They are in the nature of those tested by Soviet Russia in the first stages of her existence but abandoned later after having been proved impracticable. Their application to Poland can only be explained by the desire of plunging our country into a state of complete destitution. The Announcement of 12th February also passes these things over in silence.

The Announcement implies that Great Britain and the United States intend to break off all Treaties and Agreements binding them to the President of Poland and the Polish Government which represents the continuity of the Polish State, the continuity of its struggle with Germany, and to be parties to the formation of a new Government for our country. This means that they are ready to adhere to the Soviet thesis expressed in the note forced upon the Polish Ambassador in Moscow on the night of 16—17th September, 1939. There it was said that the Polish State had ceased to exist and that all treaties concluded with it had lost their validity. At that time, however, Great Britain took the exactly opposite line, she acknowledged the continuity of our Government and helped its armed forces to carry on their fight against Germany. Now Great Britain and the United States proceed to break off their collaboration with the Polish State and the Polish people and they intend to enter into relations with a Government forced on the Polish nation by the Soviet, a

Government composed in part of men with no right to Polish citizenship, of men who are Poles only by extraction, men who have spent their lives working for international Communist organisations and out of contact with Polish affairs.

The conclusion suggests itself that the present decision of Great Britain and the United States is intended to be a punishment dealt out to the citizens of the Polish Republic for not having readily agreed to a new partition of their country, and the handing over to Russia of their two most dearly beloved cities, Lwów and Wilno, and having thereby allegedly obstructed the relations between three Great Allies. And yet the Polish Government showed much good will towards Russia and demanded only that the Polish people should remain truly independent, and that it should be treated according to the law of nations which says that no territorial changes are admissible without a formal peace treaty. The Polish Government could not submit to a demand of unconditional surrender which would appear to go even further than the one prepared for Germany.

We cannot but challenge the right of Mr. Molotov and the two Ambassadors of the Western Powers to appoint a Government for Poland, and we cannot but declare that the body formed by them will not be a Polish Government.

The first tangible result of this war will be the wiping out of the Polish State and of its independence in the defence of which the Allies drew the sword in 1939.

SENATORS:—

Ignacy BALINSKI, Croft House, Sudbury, Suffolk.
Jozef GODLEWSKI, 7, Wilton Place, S.W.1.
Alexsander HEIMAN JARECKI, 105, Hallam Street, W.1.
Wojciech JASTRZEBOWSKI, Wycham Avenue, Edgware, Middx.
J. IWANOWSKI, 55, Prince's Gate, S.W.7.
Tadeusz KATELBACH, 42, Eton Place, Chalk Farm, N.W.3.
Wanda Norwid NEUGEBAUER, Eaton Hall, Chalk Farm, N.W.3.
Gen. Alexsander OSINSKI, Englefeld Lodge, Englefield Green, Egham, Surrey.
Konstanty RDULTOWSKI, Polish Red Cross, Cairo.
Stefan ROSADA, 3, Orne Square, Bayswater Road, W.2.
Major SKIBINSKI, Noak Hill, Harrow Wood, Bungham Park, Essex.

DEPUTIES:—

Edward BOGUSZ, 90, Bryanston Court, George Street, W.1.
Nikita BURA, 17, Carlton Road, Sidcup, Kent.
Gen. Józef HALLER, Onslow Court Hotel, Earls Court, S.W.5.
Antoni Goetz OKOCIMSKI, 56, Carlton Hill, N.W.8.
Stanislaw JOZWIAK, 70, Clifton Court, Edgware Road, W.2.
Stanislaw MACKIEWICZ, 42, Eton Place, Chalk Farm, N.W.3.
Henryk MESSING, Dwyford, 21, Rossall Crescent, Abbey Road, N.W.10.
J. PACIORKOWSKI, 22, Langley Park, Mill Hill, Middx.
Jan PILSUDSKI, 5, Miller Field Road, Edinburgh.
Josef RUDNICKI, 13, Gilston Road, S.W.10.
Antoni ZALESKI, 85, Eaton Place, S.W.1.
M. ZYNDRAK-KOSCIALKOWSKI, 23, Greystock Court, Hanger Lane, W.5.
Bronislaw WANKE, "Heylor," Rockcliffe by Dalbeattie, Scotland.
Professor W. WIELHORSKI, 16, Apprey Gardens, N.W.4.
Professor Adam ZOLTOWSKI, 97, Eaton Place, S.W.1.

LONDON, February, 1945.

DO CZŁONKÓW OBU IZB PARLAMENTU

PANOWIE!

Niżej podpisani członkowie byłych polskich parlamentów postanowili zwrócić się do parlamentów wszystkich wolnych i demokratycznych narodów, aby skierować ich uwagę na decyzje dotyczące Polski podjęte podczas Konferencji w Jałcie, opublikowane w oświadczeniu z dnia 12 lutego 1945 roku.

Oświadczenie to mówi, iż rząd polski ma zostać sformowany poprzez poszerzenie składu obecnego „Polskiego Rządu Tymczasowego”, powołanego przez władze sowieckie, i że ów nowy polski rząd ma przeprowadzić „wolne i nieskrępowane wybory tak szybko, jak to możliwe, na podstawie powszechnego prawa wyborczego i z zachowaniem klauzuli tajnego głosowania”, zaś prawo do udziału w tych wyborach „będą mieć wszystkie demokratyczne i antynazistowskie partie”.

Obecnie wszakże Polska jest kontrolowana przez „Rząd Tymczasowy” w taki sposób, że bez zgody władz nie może ukazać się żadna niezależna publikacja ani też być wyrażona żadna opinia partii demokratycznej. Cała prasa znajduje się pod kontrolą rządu, zgodnie z wzorcem obowiązującym w państwach totalitarnych. Wszystkie odbiorniki radiowe zostały skonfiskowane, a obywatele mogą słuchać audycji wyłącznie w specjalnie kontrolowanych przez rząd punktach,

gdzie niemożliwe jest wysłuchanie jakiegokolwiek zagranicznej audycji, uznawanej za nieodpowiednią. Wybory do rad miejskich już się odbyły „w możliwie najszybszym czasie” i nie miały one nic wspólnego z normalnymi wyborami odbywającymi się w innych krajach.

Jesteśmy zdumieni stwierdzeniem, że w wyborach mogą wziąć udział wyłącznie „demokratyczne i antynazistowskie partie”, gdyż sugeruje to, że słowo „demokratyczny” użyte jest w sensie odmiennym niż ma to miejsce w świecie demokracji, ponieważ odnosi się głównie do partii popierających totalitarny charakter państwa zbliżony do tego, który obowiązuje w Związku Sowieckim. Kwalifikacja partii „antynazistowskich” jest jeszcze bardziej zaskakująca, gdyż wszystkie bez wyjątku polskie grupy polityczne prowadziły walkę przeciwko niemieckim najeźdźcom. Dlatego też ograniczenie to jest całkowicie zbyteczne i może wywołać jedynie niepokój, ponieważ wszyscy dobrze wiemy, że sowieckie stacje radiowe postanowiły nazywać m.in. Generała Bora, dowódcę Powstania Warszawskiego, zwolennikiem nazizmu i sympatykiem hitleryzmu.

Musimy również podkreślić, że decyzje, które partie w Polsce są demokratyczne, a które nie, są podejmowane w Moskwie, znajdując się zatem w rękach pana Mołotowa,

ministra w największym monopartyjnym państwie świata.

Obecnie w Polsce członkowie byłej Armii Krajowej są aresztowani, deportowani, a nawet rozstrzeliwani. Oświadczenie Wielkiej Trójki nie mówi nic na temat tego, czy takie praktyki ustaną przed ogłoszeniem „wolnych i nieskrępowanych wyborów”. Podejmowane są także działania o charakterze ekonomicznym i finansowym, które muszą doprowadzić do ruiny gospodarczej naszego kraju. Są one wzorowane na rozwiązaniach przetestowanych w Rosji Sowieckiej w pierwszych etapach jej istnienia, zarzuconych jednak po tym, jak okazały się niepraktyczne. Ich wprowadzanie w Polsce można wyjaśnić jedynie chęcią doprowadzenia naszego kraju do stanu najgłębszego ubóstwa. Oświadczenie z 12 lutego również i te sprawy pomija milczeniem.

W oświadczeniu sugeruje się, że Wielka Brytania i Stany Zjednoczone mają zamiar zerwać wszelkie traktaty i umowy wiążące je z prezydentem Polski oraz z rządem polskim reprezentującym ciągłość państwa polskiego i ciągłość jego walki z Niemcami, a także stać się stronami podczas formowania nowego rządu w naszym kraju. Oznacza to, że są gotowe do przyjęcia sowieckiej tezy wyrażonej w nocie, do przyjęcia której zmuszony został polski ambasador w Moskwie

w nocy z 16 na 17 września 1939 roku. Stwierdzono w niej, że państwo polskie przestało istnieć i że wszystkie zawarte z nim traktaty straciły ważność. W owym czasie jednak, Wielka Brytania była zupełnie odmiennego zdania, uznając ciągłość naszego rządu i pomagając naszym siłom zbrojnym w prowadzeniu walki przeciwko Niemcom. Obecnie Wielka Brytania i Stany Zjednoczone zrywają wszelką współpracę z państwem polskim i Polakami i mają zamiar nawiązać stosunki z rządem narzuconym narodowi polskiemu przez Sowietów, rządem złożonym w części z ludzi niemających prawa do obywatelstwa polskiego, niebędących polskiego pochodzenia, ludzi, którzy spędzili swoje życie, pracując dla międzynarodowych organizacji

komunistycznych i nie mając nic wspólnego ze sprawami Polski.

Wynika stąd nieodparty wniosek, że obecna decyzja Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych ma być karą nałożoną na obywateli Rzeczypospolitej Polskiej za brak gorliwości w godzeniu się na nowy rozbiór ich kraju i przekazanie Rosji dwóch najbardziej kochanych przez nich miast, Lwowa i Wilna, oraz utrudnianie w ten sposób relacji między trzema Wielkimi Sojusznikami. Tymczasem rząd polski wykazał wiele dobrej woli wobec Rosji i domagał się tylko, by Polacy mogli zachować prawdziwą niepodległość i byli traktowani zgodnie z prawem narodów, które stanowi, iż wszelkie zmiany terytorialne są niedopuszczalne bez zawarcia formalnego traktatu

pokoju. Rząd polski nie mógł podporządkować się żądaniu bezwarunkowej kapitulacji, która zaszłaby nawet dalej niż ta wymagana od Niemców.

Jesteśmy zmuszeni zakwestionować prawo pana Mołotowa i dwóch ambasadorów zachodnich mocarstw do mianowania rządu polskiego oraz zadeklarować, że tak utworzone ciało nie będzie rządem polskim.

Pierwszym namacalnym wynikiem obecnej wojny będzie likwidacja państwa polskiego oraz jego niepodległości, w obronie której Sojusznicy wyciągnęli szable w 1939 roku.

[...]

Londyn, luty 1945 r.

Dokument z lutego 1946 r. został podpisany przez 11 senatorów i 10 posłów. W porównaniu z listem z 1945 r. niektórych nazwisk nie ma, ale pojawiły się nowe. Tym razem sygnatariusze w kontekście odbywającego się procesu norymberskiego zwracali uwagę na właściwe określenie autorów Zbrodni Katyńskiej. To władze sowieckie wiosną 1940 r. nakazały zamordowanie ponad dwudziestu tysięcy polskich oficerów, internowanych po wkroczeniu Armii Czerwonej do Polski.

A LOS MIEMBROS DE LOS PARLAMENTOS DE LAS NACIONES LIBRES.

Londres en el mes de Febrero de 1946.

74, Cornwall Gardens, S.W.7.

Los criminales alemanes de guerra, contra los cuales se desarrolla actualmente el proceso cerca el Tribunal Internacional en Norimberga, entre los otros son acusados del asesinato de 11,000 oficiales polacos en Katyn.

Con este motivo, los infrascriptos, antiguos senadores y diputados al Parlamento de la Republica de Polonia tienen intencion de revocar en memoria algunos factos como tambien poner unas observaciones.

Como esta conocido, el dia de 17 de septiembre del 1939, el ejercito sovietico, cortando voluntariamente el pacto de nonagresion y otras convenciones en vigor entre la Polonia y la Union Sovietica/Tratado de la Paz de Riga firmado en el dia 18 de marzo del 1921, el Pacto de Kellog el Protocolo entre Estonia, Lettonia, Polonia y Union Sovietica firmado el dia de 9 de febrero del 1929 que trata de la abolicion de guerra, Convencion de Londres de la definicion de la agresion firmado el dia de 3 de julio del 1933, el Protocolo de Mosca del 5 de mayo del 1934 de la proroga del Pacto de la nonagresion hasta el dia de 31 de diciembre del 1945. Las dichas convenciones los interesados han confirmado por dos veces por la nota del 10 de septiembre del 1934 y por una declaracion comun con la fecha de 26 de noviembre del año de 1938/de repente y en la manera completamente inesperada ha entrado en Polonia por la espalda del ejercito polaco en el momento que el se encontraba en grande lucha con numerosa y tecnicamente superior la mayoria alemana. La situacion parecida tenia por resultado la bajada de la resistencia polaca y en consecuencia el gran numero de los soldados del ejercito polaco ha caido en las manos de los soviets. Las autoridades sovieticas han agrupado los oficiales polacos en varios campos de concentracion. Los mas grandes de ellos han sido situado en Starobielsk, Kozielsk y Ostraszów.

En el principio del año de 1940 las autoridades sovieticas informan a los internados, que los campos de concentracion van ser sueltos y por consecuencia los prisioneros de guerra tienen que volver a sus familias en Polonia.

Con falsedad de este motivo las dichas autoridades han procurado nuevas listas de los oficiales.

Desde el mes de abril del año de 1940 hasta la mitad del mes de mayo del mismo año han transportado los oficiales polacos con rumbo desconocido en grupos de 30 a 60 personas. En el mismo tiempo la correspondencia con las respectivas familias se cortó. Hasta hora las cartas se recibian con una regularidad normal, pero desde este momento los prisioneros de guerra no daban mas las señas de su vida y todo oido de ellos se perdió.

Despues de firmar el tratado polono-sovietico del 30 de julio de 1941 como tambien la convencion militar polono-sovietico en el dia de 14 de septiembre de 1941, cuando han impiesado de organizar el ejercito polaco en el territorio de la Union Sovietica, de 15,000 prisioneros de guerra polacos se han presentado solamente 2,300

Entre ellos intonces el numero de 300 personas solamente se encontraba en los campos de concentracion de Starobielsk, Kozielsk y Ostaszków.

La ausencia del resto de los oficiales deportados en el rumbo desconocido ha producido en los circulos polacos una inquietud natural.

El Ministro de Asuntos Exteriores en Londres, el Embajador de Polonia en Mosca, como tambien el Jefe del ejercito polaco en la Union Sovietica se han dirigido a las autoridades rusas, pidiendo la explicacion de la suerte de los oficiales.

El gobierno sovietico, representado por el Comisario Molotow y Sr. Wyszynski respondia siempre, que los dichos oficiales han sido liberados con objeto de la incorporacion a los regimientos polacos. Dentro unos meses despues el General Sikorski en una conversacion con el Mariscal Stalin que tenia luego en el dia de 3 de diciembre de 1941, ha tocado el asunto de Katyn dejando al Mariscal una lista de 3,845 nombres y apellidos de los oficiales.

El Mariscal Stalin ha confirmado la opinion de los Sr. Sr. Molotow y Wyszynski y nuevamente ha asegurado que los oficiales polacos desde mucho tiempo han sido liberados.

Noostante a las declaraciones sovieticas ningun de los oficiales desaparecidos no se ha presentado y todas las buscas se han dejadas negativas.

En el mes de abril del 1943 las autoridades alemanas han sido comunicado que en el bosco cerca de Katyn en la región de Smolensk se ha descubierto un gran numero de tumbas que contienen cerca de 12,000 cadaveres de los oficiales polacos. Unos centinayos de ellos se ha podido indentificar. De comparacion de apellidos consta que son los mismos oficiales de Starobielsk, Kozielsk y Ostaszków. Como esta conocido a todos, las autoridades alemanas de este delito han acusado el gobierno sovietico.

Cuando las tropas alemanas retirandose de la Rusia han sido dejado la región de Smolensk, las autoridades sovieticas han creado por el asunto de Katyn una comision propia. La dicha comision ha hecho una relacion publicada despues por el gobierno sovietico.

Segun esta relación, el jefe sovietico del campo de concentración, el comandante de N.K.W.D. el señor Wietosnikow y subjefe del movimiento ferroviario del distrito occidental de Smolensk el ing. Iwanow, han declarado que los oficiales prisioneros de guerra no han sido evacuados por tiempo y los dichos campos eran ocupados por el ejercito aleman. Otros testigos, los ciudadanos sovieticos han declarado que los Alemanes han cometido este delito en el bosco de Katyn enterrando ali los cadaveres.

Como esta noto, la región de Smolensk era ocupada por los Alemanes en el mes de julio de 1941.

Viene de espontaneo la pregunta porque las autoridades sovieticas no han hecho saber a las autoridades polacas el delito inmediatamente despues de aver renovado las relaciones diplomaticas polono-sovieticas en el año de 1941 que los oficiales polacos, prisioneros de guerra se encontraban en los manos de los Alemanes pero a todas las intervenciones aseguraban incambio muchas veces en el mes de marzo de 1941 que los oficiales polacos, prisioneros de

guerra han sido liberados conforme a las convenciones en vigor y tenian que presentarse al ejercito polaco?

Los factos demuestran que la suerte de los oficiales polacos, prisioneros de guerra no han sido hasta ora totalmente explicados.

El delito cometido en Katyn, contrario al sentimiento elemental de la humanidad, violente las disposiciones del derecho de las naciones y costumbres internacionales toca no solamente las familias de las victimas.

Toda la nacion polaca tiene el derecho y deber de exigir la explicacion total de esta tragedia obscura.

Por razon de los factos expuestos y circunstancias, los infrascriptos se sienten en deber de llamar la atencion a la irregularidad del juzgado del asunto de Katyn durante el proceso de Nurimberga.

Respecto al caracter particular y necesidad de explicacion, este asunto pide una investgacion particular por un cuerpo juridico internacional.

Senadores :—

Ignacy BALINSKI, Croft House, Sudbury, Suffolk.

Jozef GODLEWSKI, 17, Clevedon Place, S.W.1.

Alexander HEIMAN JARECKI, 105, Hallam Street, W.1.

Prof. Wojciech JASTRZEBOWSKI, 41, Belsize Square, N.W.3.

Inz. Jerzy IWANOWSKI, 11, Dora Road, Wimbledon, S.W.19.

Tadeusz KATELBACH, 112, Eton Hall, Eton College Rd., N.W.8.

Adam KOC, 46 East 76th Street, New York, N.Y., U.S.A.

Wanda NORWID-NEUGEBAUER, Eton Hall, Chalk Farm, NW3.

Karol NIEZABYTOWSKI, Hay Lodge, Peeble, Scotland.

Konstanty RDULTOWSKI, Cairo, Egypt.

Stefan ROSADA, 7, Glenorchy Terrace, Edinburgh, 9.

Diputados :—

Dr. Konstanty DZIEDUSZYCKI, 1, Church Hill Place,
Edinburgh, 10.

Stanislaw JOZWIAK, 70, Clifton Court, Edgware Road, W.2.

Kornel KRZECZUNOWICZ, 14, Inverleith Row, Edinburgh.

Jerzy PACIORKOWSKI, 184, Belsize Road, N.W.6.

Tadeusz SCHAEZEL, Ankara, Turkey.

Antoni ZALEWSKI, 85, Eaton Place, S.W.1.

Bronislaw WANKE, Rockcliffe by Dalbeattie, Scotland.

Marian ZYNDRAM-KOSCIALKOWSKI, 23, Greystock Court,
Hanger Lane, W.5.

Prof. Wladyslaw WIELHORSKI, 5, White Hall Gardens, W.3.

Witold ZYBORSKI, "Featherstones", 11, Fairlawn Road,
Lytham, Lancs.

DO CZŁONKÓW PARLAMENTÓW WOLNYCH NARODÓW

Londyn, luty 1946 r.

Niemieccy zbrodniarze wojenni, przeciwko którym odbywa się aktualnie proces przed Międzynarodowym Trybunałem w Norymberdze, są między innymi oskarżani o zamordowanie 11.000 oficerów polskich w Katyniu.

W związku z czym niżej podpisani, byli senatorowie i posłowie Parlamentu Rzeczypospolitej Polskiej mają zamiar przywołać na pamięć niektóre fakty, ale też poczynić pewne uwagi.

Jak wiadomo, dnia 17 września 1939 roku, wojska sowieckie, zrywając rozmyślnie pakt o nieagresji, a także inne obowiązujące umowy pomiędzy Polską i Związkiem Sowieckim (Traktat pokojowy w Rydze, podpisany dnia 18 marca 1921 roku, Pakt Kelloga i protokół pomiędzy Estonią, Łotwą, Polską i Związkiem Sowieckim, podpisany dnia 9 lutego 1929 roku, dotyczący wyrzeczenia się wojny, Konwencja Londyńska w sprawie definicji agresji, podpisana dnia 3 lipca 1933 roku, Protokół Moskiewski z dnia 5 maja 1934 roku w sprawie przedłużenia paktu o nieagresji do dnia 31 grudnia 1945 roku. Wyżej wspomniane umowy zostały potwierdzone przez zainteresowane strony dwukrotnie: notą z dnia 10 września 1934 roku i w formie wspólnej deklaracji z dnia 26 listopada roku 1938) w trybie nagłym, w sposób całkowicie nieoczekiwany, wkroczyły do Polski na tyły wojsk polskich w chwili, gdy te toczyły wielką

walkę z licznymi i dysponującymi lepszymi środkami technicznymi przeważającymi siłami niemieckimi. Tego rodzaju sytuacja skutkowałą spadkiem zdolności oporu sił polskich, a w jego konsekwencji duża liczba żołnierzy wojska polskiego wpadła w ręce Sowietów. Władze sowieckie zgromadziły polskich oficerów w kilku obozach koncentracyjnych. Największe spośród nich były te usytuowane w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie.

W początkach 1940 roku władze sowieckie informują internowanych, że obozy koncentracyjne zostaną rozwiązane, wskutek czego jeńcy wojenni mają powrócić do swoich rodzin w Polsce.

Z pomocą tego fałszywego pretekstu wyżej wspomnianym władzom udaje się sporządzić nowe spisy oficerów.

Od kwietnia 1940 roku do połowy maja tegoż roku polscy oficerowie zostają przetransportowani w nieznanym kierunku w grupach od 30 do 60 osób. W tym samym czasie przerwana zostaje wymiana korespondencji z rodzinami. Do tej pory listy otrzymywane były z normalną regularnością, ale od tego momentu jeńcy wojenni przestali dawać znaki życia i niczego się o nich nie można było dowiedzieć.

Po podpisaniu traktatu polsko-sowieckiego dnia 30 lipca 1941 roku, a także umowy wojskowej polsko-sowieckiej z dnia 14 września 1941 roku, kiedy rozpoczęła

się organizacja wojska polskiego na terenie Związku Sowieckiego, z 15.000 polskich jeńców wojennych zgłosiło się jedynie 2.300.

Spośród nich jedynie 300 osób znajdowało się wtedy w obozach koncentracyjnych w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie.

Brak reszty polskich oficerów wywiezionych w nieznanym kierunku wywołał w polskich kręgach naturalny niepokój.

Minister Spraw Zagranicznych w Londynie, polski ambasador w Moskwie, jak również Dowódca wojska polskiego w Związku Sowieckim zwrócili się do władz rosyjskich z prośbą o wyjaśnienie losu tych oficerów.

Rząd sowiecki, reprezentowany przez komisarza Mołotowa i p. Wyszynskiego odpowiadał zawsze, że ci oficerowie zostali wypuszczeni na wolność z zamiarem wcielenia do polskich pułków. Kilka miesięcy później gen. Sikorski, podczas rozmowy z marszałkiem Stalinem odbytej dnia 3 grudnia 1941 roku, poruszył sprawę Katynia, przekazując marszałkowi spis zawierający 3.845 nazwisk i imion tych oficerów.

Marszałek Stalin potwierdził opinię pp. Mołotowa i Wyszynskiego i ponownie zapewnił, że polscy oficerowie zostali zwolnieni już dawno temu.

Pomimo sowieckich deklaracji żaden z zaginionych oficerów nie stawiał się i wszelkie poszukiwania dały wynik negatywny.

W kwietniu 1943 roku władze niemieckie uzyskały informację, że w lesie obok Katynia, w rejonie Smoleńska, odkryto wielką liczbę mogił zawierających około 12.000 ciał polskich oficerów. Kilkaset z nich udało się zidentyfikować. Z porównania nazwisk wynika, że chodzi tu o tych samych oficerów ze Starobielska, Kozielska i Ostaszkowa. Jak to powszechnie wiadomo, niemieckie władze oskarżyły o tę zbrodnię rząd sowiecki.

Kiedy wojska niemieckie, wycofując się z Rosji, opuściły rejon Smoleńska, sowieckie władze powołały do sprawy katyńskiej swoją własną komisję. Wyżej wspomniana komisja sporządziła raport ogłoszony później przez rząd sowiecki.

Według tego raportu komendant sowieckiego obozu koncentracyjnego, major N.K.W.D., p. Wietosnikow i zastępca do spraw ruchu kolejowego zachodniego obwodu Smoleńska, inż. Iwanow, zeznali,

że oficerowie będący jeńcami wojennymi nie zostali ewakuowani na czas, zaś wyżej wspomniane obozy zostały zajęte przez Niemców. Inni świadkowie, obywatele sowieccy, zeznali, że Niemcy dopuścili się tego przestępstwa w lesie katyńskim, grzebiąc tam ciała.

Jak to zostało odnotowane, rejon smoleński był okupowany przez Niemców w lipcu 1941 roku.

Automatycznie pojawia się pytanie, dlaczego władze sowieckie nie powiadomiły władz polskich o przestępstwie natychmiast po ponownym nawiązaniu polsko-sowieckich stosunków dyplomatycznych w roku 1941, informując je o tym, że oficerowie polscy, będący jeńcami wojennymi, znajdują się w rękach Niemców, a na wszystkie interwencje odpowiadali wielokrotnie w marcu 1941 roku, że polscy oficerowie, jeńcy wojenni, zostali zwolnieni zgodnie z obowiązującymi konwencjami i mieli się zgłosić do wojska polskiego.

Fakty przemawiają za tym, że los polskich oficerów, jeńców wojennych, nie został jeszcze całkowicie wyjaśniony.

Przestępstwo popełnione w Katyniu, sprzeczne z elementarnym poczuciem ludzkości, narusza przepisy prawa narodów oraz międzynarodowe zwyczaje, a nie tylko dotyczy rodzin ofiar.

Cały polski naród ma prawo i obowiązek domagania się całkowitego wyjaśnienia tej ponurej tragedii.

Biorąc pod uwagę przedstawione fakty i okoliczności, niżej podpisani czują się w obowiązku zwrócenia uwagi na nieprawidłowości sądu rozpatrującego sprawę katyńską podczas procesu norymberskiego.

Zważywszy na szczególny charakter i konieczność wyjaśnienia, sprawa ta wymaga specjalnego dochodzenia przeprowadzonego przez międzynarodowy organ sądowy.

[...]

Posłowie

W 1922 roku odbyła się inauguracja obrad odrodzonego po zaborach Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Przygotowując się do celebracji 100. rocznicy tego wydarzenia w 2022 roku, w Kancelarii Senatu opracowano scenariusz wystawy ukazującej różnorodność społeczną senatorów z lat 1922–1939. Ekspozycję prezentowano od listopada do grudnia 2022 roku w gmachu izby wyższej w Warszawie. Autorem oprawy plastycznej był Witold Błażejowski.

Niniejsza publikacja powstała z chęci utrwalenia ukazanych na wystawie treści oraz wybranej ikonografii. Książka zawiera kilka części tematycznych.

Przedstawiono w niej najważniejsze fakty na temat funkcjonowania Senatu RP w latach 1922–1939. Przybliżono problematykę dotyczącą wyborów parlamentarnych oraz kulisy sprawowania mandatu parlamentarzysty (podróż na obrady plenarne, udział w pracach komisji senackich, informacje o urzędnikach).

Scharakteryzowano różnorodność społeczną składu przedwojennego Senatu, przedstawiono przykładowe grupy zawodowe i ich przedstawicieli. Ciekawym uzupełnieniem tego rozdziału są reprodukcje namalowanych portretów senatorów. Tradycja, którą niegdyś kultywowały zamożniejsze rody ziemiańskie, coraz częściej obejmowała ludzi także spoza tego środowiska, na przykład luminarzy nauki, duchowieństwo czy działaczy gospodarczych i polityków. Ta część kończy się przykładami koegzystencji i współpracy z mniejszościami zamieszkującymi ziemie polskie. Następnie zostały ukazane mniejszości narodowe i etniczne. Kolejny rozdział poświęcono udziałowi kobiet w pracach izby wyższej i, szerzej, w życiu publicznym. W następnym rozdziale zamieszczono informacje o postawach senatorów wobec wydarzeń II wojny światowej i prześladowań mniejszości. Ze względu na bogactwo przedstawianej problematyki dane na temat podziałów politycznych zostały ograniczone. Ilustrują je afisze i plakaty z kampanii wyborczych.

Otwarcie wystawy „Różnorodność społeczna senatorów II Rzeczypospolitej Polskiej”, 16 listopada 2022 r.

SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

Fot. Tomasz Paczos/Kancelaria Senatu

Fot. Tomasz Paczos/Kancelaria Senatu

Po wernisażu odbyło się spotkanie wicemarszałka Senatu X kadencji Bogdana Borusewicza z rodzinami przedwojennych senatorów.

Na pierwszym planie, po prawej, plansze poświęcone przedwojennym senatorom ze społeczności żydowskiej

Ostatnie posiedzenie Senatu odbyło się w Warszawie dzień po wybuchu wojny, 2 września 1939 roku. Wkrótce nastąpiła ewakuacja urzędów państwowych i agend rządowych. Cofano się na południowy wschód przed atakującymi z zachodu i północy wojskami niemieckimi. 17 września nastąpił atak ze wschodu, polską granicę przekroczyły wojska sowieckie. W obliczu tych wydarzeń przedstawiciele władz państwowych, w tym marszałek Senatu wraz z jednym urzędnikiem, znaleźli się na terenie Rumunii. Tu w listopadzie 1939 roku po raz ostatni używano senackich pieczęci, w Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Bukareszcie rozliczono się z funduszy i dokumentów oraz przekazano majątek Senatu w postaci dwóch limuzyn.

Polscy senatorowie z lat 1922–1939 doświadczyli bardzo różnych kolei losu. Część z nich znalazła się na emigracji, gdzie mogli wspierać pomoc dla kraju i publicznie upominać się o los swojego państwa. Na końcu książki przedstawiono dwa dokumenty: z 1945 r. (po angielsku) i z 1946 r. (po hiszpańsku) podpisane przez polskich parlamentarzystów. Są dowodem chęci wspólnego działania i zdecydowanej reakcji na decyzje w sprawie Polski, podejmowane na arenie międzynarodowej w tamtym czasie.

Najważniejsze źródło informacji i ikonografii do tej książki stanowi zbiór materiałów dotyczących wszystkich 452 przedwojennych senatorów, przechowywany i uzupełniany w Kancelarii Senatu. Jako autor publikacji starałem się wykorzystać fotografie najciekawsze pod względem jakości, sposobu przedstawienia oraz dynamizmu sceny. Jako źródło uzupełniające potraktowałem lekturę wybranych serii sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Senatu oraz wspomnienia senatorów. Materiały związane z kampaniami wyborczymi pochodzą głównie ze zbiorów Biblioteki Narodowej i archiwów.

Bibliografia (wybór)

Literatura

- Kobieta i świat polityki w niepodległej Polsce 1918–1939*, pod red. Anny Żarnowskiej i Andrzeja Szwarca, Warszawa 1996.
- Kondracka Mariola, *Posłanki i senatorki II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2017.
- Mycielska Dorota, Zawadzki Jarosław Maciej, *Senatorowie zamordowani, zaginieni, zmarli w latach II wojny światowej*, Warszawa 2009.
- Pietrzak Jerzy, *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Tradycja i współczesność XV–XXI w.*, Warszawa 2010.
- Podolan Vasil, Rekrut Valeryj, Joahim Volosynovskyj *u stanovlenni ukrainskogo kooperativnogo ruhu (1897–1939 rr.)*, Vinnica 2005.
- Sto lat na Wiejskiej. Biblioteka Sejмова 1919–2019*, pod red. Wiesława Staśkiewicza, Warszawa 2019.
- Zawadzki Jarosław Maciej, *Senatorowie. Losy wojenne i powojenne*, Warszawa 2013.

Źródła archiwalne

(szczegółowe dane jednostek archiwalnych w przypisach)

- Irzykowski Karol, *Listy 1897–1944*, pod red. Andrzeja Lama, Kraków 1998.
- Kłuszyńska Dorota, *Triumfatorka senackiej trybuny*, „Kobieta Współczesna” 1927, nr 24.
- Korfanty Wojciech, *Precz z Centrum!*, z. 1, Berlin 1901.
- Regulamin obrad Senatu*, Warszawa 1923.
- Sprawozdanie Stenograficzne z 1. posiedzenia Senatu I kadencji, 28.11.1922.
- Sprawozdanie Stenograficzne z 1. posiedzenia Senatu II kadencji, 27.03.1928.
- Sprawozdanie Stenograficzne z 10. posiedzenia Senatu III kadencji, 5.03.1931.
- Sprawozdanie Stenograficzne z 30. posiedzenia Senatu III kadencji, 1.03.1932.
- Sprawozdanie Stenograficzne z 48. posiedzenia Senatu III kadencji, 27.02.1933.
- Sprawozdanie Stenograficzne z 60. posiedzenia Senatu III kadencji, 27.02.1934.
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.
- Wołoszynowski Joachim, *Pro memoria*, [ok. 1927–1928], AAN, PRM, rektyfikat 56, t. 8.
- Wróbel Wiktor, *Pamiętnik*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, mps, po 1946.

Indeks osób*

*Pisownia nazwisk parlamentarzystów II RP według zapisu w stenogramach z lat 1922–1939. Indeks nie uwzględnia autorów publikacji oraz nazwisk stanowiących nazwy instytucji, określających ich właścicieli lub patronów.

Abrahamowicz Izaak 4, 79
Achmatowicz Aleksander 122
Adamski Stanisław 142
Albrecht Jan 76
Augustynowicz Aleksander 69
Baliński Ignacy 34
Barański Jerzy 36
Bartoszewicz Joachim 61
Basiński, woźny 42
Batsch → Bramowska z Batschów Józefa
Bauminger Izaak 101
Beczkwicz Zygmunt 4, 79
Belkin Samuel 104
Biały Stanisław 10, 35
Bisanz Stanisław 116
Bliziński Wacław 27
Błażejowski Witold 153
Błyskosz Józefat 35, 121
Bobek Paweł 131
Bobrowski Emil 74
Bodek Jakub 101
Bohdanowicz Wiaczesław 113
Bojko Jakub 7, 53
Borusewicz Bogdan 156, 157
Bór-Komorowski Tadeusz 147
Bramowska z Batschów Józefa 132
Brandys Paweł 55
Brun Stanisław 108
Budzyner Salem 140
Budzynerowie 140

Buzek Józef 13, 35, 111
Chmieleńska → Sujkowska z Chmieleńskich
 Helena
Czuczmał Maksym 35, 90
Daszyńska-Golińska z Poznańskich Zofia 129
Daszyński Ignacy 41
Dawidsohn Józef 80
Dąbkowski Stefan 75
Dąbski Stanisław 36
Deutscher Mojżesz 104
Dobiecki Artur 27
Dreszer → Orlicz-Dreszer Gustaw
Dygat → Jędrusik-Dygat Kalina
Elżbieta, królowa Belgów 48
Evert Ludwik 33, 34, 110, 139
Firkowicz Szymon 4, 79
Franciszek Józef I, cesarz Austrii, król
 Węgier, Czech i Chorwacji 10
Gabrisch Artur 90, 109
Gałęcki Tadeusz → Strug Andrzej
Garlicki Apolinary 77
Gersztański Damian 35, 94
Giżycki Stanisław 80
Gliwic Hipolit 33, 139
Głębiński Stanisław 76
Gnoiński Michał 72
Golińska → Daszyńska-Golińska
 z Poznańskich Zofia
Gołuchowski Agenor 33
Gostkowska → Moraczewska
 z Gostkowskich Zofia
Górski Józef 117
Grodzińska → Lewczanowska
 z Grodzińskich Helena
Grunertówna Kazimiera 129
Gruszczyński Stanisław 137
Gurion Dawid Ben 103
Hasbach Erwin 76

Hempel Stanisław 55
 Herzl Theodor 103
 Hoppen Jerzy 73
 Horbaczewski Antoni 76
 Hubicka z Paciorkowskich Hanna 80, 132
 Irzykowski Karol 39, 40
 Iwanow, inżynier 152
 Jabłonowski Władysław 34
 Jankowski Paweł 45
 Januszewski Wacław 76
 Jarmułowicz Romuald 52
 Jarumski, fotografik 42
 Jastrzębowski Wojciech 52
 Jaworska Maria 34
 Jędrusik Henryk 62
 Jędrusik-Dygał Kalina 62
 Jurgielewicz Kazimierz 52
 Kaczmarczyk Józef 70
 Kamienicki Witold 33
 Kaniowski Tadeusz 35
 Karczewski Zygmunt 43, 76
 Karpiński Aleksander 90
 Kasperowicz Maciej 118
 Kelles-Krauz Stanisław 34, 60
 Kędzior Jan 83
 Kidoń Józef 72
 Kisielewska z Symenowiczów Helena 97, 125
 Klarner Czesław 110, 139
 Klingsland Zygmunt Stanisław 52
 Kłuszyńska Dorota (właśc. Pilcer Dora)
 34, 131, 137
 Koerner Mojżesz 76, 80
 Kolankowski Ludwik 73
 Kołłątaj-Srzednicki Jan 137, 143
 Komorowski → Bór-Komorowski Tadeusz
 Konopka → Żmigryder-Konopka Zdzisław
 Kopciński Stefan 34
 Korfanty Wojciech 7, 11
 Kosanocki Włodzimierz 80
 Koskowski Bolesław 34
 Kozicki Sergiusz 35, 90
 Kozłowski Leon 141
 Krysa Jan 80
 Kubina Teodor 52
 Kunicki Ryszard 131
 Kysilewska Olena → Kisielewska
 z Symenowiczów Helena
 Lachowicz Wojciech 137, 144
 Levy Samuel 104
 Lewakowski Zygmunt 68
 Lewandowski Jan 65
 Lewczanowska z Grodzińskich Helena 90, 125
 Limanowski Bolesław 15
 Londzin Józef 131
 Lubomirski Zdzisław 84, 137, 139
 Łepki Bohdan 90
 Łepkij → Łepki Bohdan
 Łobanos Józef 4, 79
 Łobodycz Roman 90
 Machay Ferdynand 132
 Macieszyna ze Srzednickich Władysława
 126, 127
 Makarczyk Janusz 84
 Makowski Wacław 67, 138
 Malinowski Marian 33
 Małecka-Libera Beata 156
 Manugiewcz Samuel 116
 Marchlewski Leon 49
 Markowicz Lew 90
 Masłow Mikołaj 80
 Mayer Kurt 90, 109
 Mayer, żona 90
 Michałowicz Mieczysław 48
 Miedziński Bogusław 45, 53, 132, 138
 Mieroszewicz Edmund 41
 Mieroszewicz Józefa 41

- Mieroszewicz Wojciech 41
 Mołotow Władysław 147, 148, 151
 Moraczewska z Gostkowskich Zofia 34
 Morawska-Stanecka Gabriela 156
 Mościcki Ignacy 52, 82, 132
 Narutowicz Gabriel 15
 Niemira → Wichrowska z Niemirów Sabina
 Niżnik → Wróbel z Niżników Maria
 Norblin Stefan 75
 Nowak Julian 66
 Nowakowski Zygmunt Konrad 117
 Ohanowicz Alfred 117
 Okuń Edward 71
 Olszewski Stefan 35
 Orlicz-Dreszer Gustaw 84
 Orliński Henryk (właśc. Picele Chiel) 77
 Osiński Aleksander 55, 132
 Paciorkowska → Hubicka
 z Paciorkowskich Hanna
 Pant Edward 83
 Pasternak Iwan 90
 Paszczuk Andrzej 35
 Piasecki Adam 44
 Picele Chiel → Orliński Henryk
 Pieracki Bronisław 40
 Pilcer Dora → Kłuszyńska Dorota
 Piłsudski Józef 15
 Pimonow Arseniusz 121
 Pochwański Kazimierz 68
 Podoski Bohdan 80
 Pomykański Jerzy 43, 76
 Posner Stanisław 34, 76
 Potocki Antoni 52
 Poznańska → Daszyńska-Golińska
 z Poznańskich Zofia
 Pruszkowski Tadeusz 67
 Prystor Aleksander 33, 58
 Prystupa Choma 35
 Pużak Kazimierz 80
 Raczkiewicz Władysław 4, 43, 45, 79, 80, 82, 83
 Radwański Zbigniew 117
 Reising Stanisław 47
 Rolle Karol 15
 Roman Walery 76
 Rostworowski Wojciech 55
 Rotenstreich Fiszel 103
 Rubinsztajn Izaak 104
 Ruszkowska, przewodnicząca 110
 Rydel Stefan 62
 Ryszka Józef 142
 Sachnowski Zygmunt 35
 Sawicki Mirosław 80
 Schorr Mojżesz 140
 Semkowicz Aleksander 65
 Serożyński Augustyn 141
 Sharet Moshe 103
 Siedun Bazyli 114, 115
 Sieńko Władysław 36
 Sieroszewski Wacław 24
 Sikorski Władysław 140, 151
 Składkowski Felicjan Sławoj 36
 Sokołowski Nachum 84
 Sołtyk Stefan 156
 Sołtyk-Deminet Krystyna 156
 Sosiński Wojciech 83
 Srzednicka → Macieszyna
 ze Srzednickich Władysława
 Srzednicki → Kołłątaj-Srzednicki Jan
 Stalin Józef 151
 Starzyński Stefan 48, 139
 Stecki Jan 7, 10, 34
 Stelmachowski Andrzej 117
 Stone Harlan Fiske 104
 Strug Andrzej (właśc. Gałęcki Tadeusz) 34, 69
 Stryjeński Władysław 138
 Sujkowska z Chmieleńskich Helena 125, 132

Szapszał Seraj 4, 79
 Szczeponik Thomas 111
 Szebeko (Szebekówna) Józefa 49
 Szymański Julian 42, 76, 80
 Ścibor Franciszek 35
 Śliwiński Artur 139
 Średniawski Andrzej 76
 Teodorowicz Józef 70
 Trąmpczyński Wojciech 44, 59
 Truskier Abraham 101
 Tymoszenko Sergiusz 93
 Urbanowicz Stefan 80
 Utta August 80
 Wańkowicz Stanisław 33, 36
 Wasylczuk Pawło → Wasyńczuk Paweł
 Wasyńczuk Paweł 90
 Wąsiewicz Andrzej 117
 Wiącek Wojciech 11
 Wichrowska z Niemirów Sabina 38
 Wiechowicz Marcei Stefan 57
 Wielopolska z Woytkowskich Salomea 44
 Wielopolski Alfred 27, 44
 Wietosnikow W.M., major 152
 Własow Aleksander 90
 Wodzinowski Wincenty 74
 Wojciechowski Stanisław 16
 Wolny Konstanty 83
 Wołoszynowski Joachim 77
 Woytkowska → Wielopolska
 z Woytkowskich Salomea
 Woźnicki Jan 80
 Wróbel Bronisław 30
 Wróbel Kazimierz 30
 Wróbel Wiktor 30
 Wróbel z Niżników Maria 30
 Wyczółkowski Leon 48
 Wyspiański Stanisław 66
 Wyszyński Andriej 151

Zakrzewski Stanisław 71
 Zaleski August 45, 84, 140
 Zarzycki Ferdynand 33
 Żmigryder-Konopka Zdzisław 77

Indeks nazw geograficznych*

* Indeks nie uwzględnia:

- Warszawy;
- nazw dzielnic dużych aglomeracji i okręgów przemysłowych;
- nazw państw: Polska, Rzeczpospolita Polska, Rzesza Niemiecka, III Rzesza, Prusy, Niemcy, RFN, NRD, Rosja, ZSRR, Kraj Rad, Związek Radziecki;
- nazw zawartych w źródłach;
- nazw stanowiących część nazw np. organizacji, instytucji, formacji.

Angers 46, 140
 Austro-Węgry 7, 9
 Berlin 11, 126, 129
 Białoruś 87
 Borysław 68
 Broniki 93
 Budapeszt 137, 143
 Bukareszt 158
 Bydgoszcz 55
 Cieszyn 109
 Czechosłowacja 55
 Częstochowa 52
 Dania 60
 Dorpat (obecnie Tartu) 43
 Dubno 35
 Estonia 43, 151
 Francja 46, 140
 Fryburg 44
 Genewa 49

Grecja 140
Gręboszów 53
Heidelberg 126
Irak 55
Iran 55
Izrael 103
Jałta 147
Jelenia Góra 109
Jerozolima 103
Katyń 151, 152
Kołomyja 97
Końska 111
Kostrzyca 109
Kozielec 151, 152
Kraków 15, 101
Kuty 116
Liège 43
Litwa 87
Londyn 46, 104, 142, 151
Lubelszczyzna 7
Lwów 7, 31, 44, 77, 137, 148
Łotwa 151
Łódź 140
Łuck 35, 82
Małopolska 7
Mauthausen Gusen 43, 141
Michałkowice 55
Moskwa 147
Norymberga 151
Nowy Jork 104
Ostaszów 151, 152
Palestyna 84, 103, 104, 140
Paryż 52
Petersburg 10
Podlasie 77, 121
Podolany 62
Podole 77

Poznań 44, 115
Przemyśl 77
Quirl → Kostrzyca
Radom 60
Radzymin 61
Równe 93
Rumunia 158
Ryga 151
Rzeszów 77
Sanok 77
Siemianowice Śląskie 83
Smoleńsk 152
Stanisławów 101
Stany Zjednoczone 96, 104, 114, 147, 148
Starobielsk 151, 152
Szczecin 44
Szopienice 33
Śląsk 90
Śląsk Cieszyński 111
Tarnopol 77
Tarnowskie Góry 132
Tartu → Dorpat
Tel Awiw 80
Triest 140
Ukraina 68, 77
Waszyngton 49
Węgry 137, 143
Wiedeń 7, 10, 11, 74, 109, 126
Wielka Brytania 46, 147, 148
Wilno 4, 79, 82, 104, 121, 148
Winnica 77
Włochy 140
Włodzimierz Wołyński 94
Wołyń 94
Zawiercie 43
Zurych 129

Abstract

Social diversity among the senators of the Second Republic of Poland

The book presents senators who held their office at the Polish Senate between 1922 and 1939. Some had already previous experience of work in the parliaments of Russia, Prussia and Austria-Hungary. The edition discusses more in detail the elections to the Senate and parliamentarians' activities behind the scenes. The main part of the album presents various professional activities of senators and examples of coexistence in the territory of Poland of communities with different national, ethnic or religious backgrounds, having their own representatives at the Senate. It highlights the activities of women who were elected to the Senate since its first term, which began in 1922. It also shows how the senators of the Second Republic of Poland responded to the events of World War II and the persecution of Poles by the German and Soviet occupiers, and discusses the activities of those who became emigrants.

Résumé

Diversité sociale parmi les sénateurs de la Deuxième République de Pologne

Le livre présente les sénateurs qui exercèrent leur mandat au Sénat polonais entre 1922 et 1939. Certains d'entre eux avaient déjà eu l'expérience de travail dans les parlements de Russie, de Prusse et d'Autriche-Hongrie. Cette édition aborde plus en détail les élections au Sénat et des activités des parlementaires. La partie principale de l'album présente diverses activités professionnelles des sénateurs et des exemples de coexistence sur le territoire polonais des communautés de différentes origines nationales, ethniques ou religieuses, ayant ses propres représentants au Sénat. Il met en lumière les activités des femmes qui furent élues au Sénat dès le début son premier mandat, en 1922. Il montre également comment les réactions des sénateurs de la Seconde République de Pologne face à des événements de la Seconde Guerre mondiale et à la persécution des Polonais par les occupants allemands et soviétiques, et discute des activités de ceux qui se retrouvèrent en émigration.

Zusammenfassung

Soziale Vielfalt der Senatoren der Zweiten Republik Polen

Das Buch befasst sich mit Senatoren, die in den Jahren 1922–1939 ein Mandat im polnischen Senat innehatten. Einige von ihnen hatten bereits Erfahrungen in den Parlamenten Russlands, Preußens und Österreich-Ungarns gesammelt. Die Publikation bringt Themen im Zusammenhang mit den Senatswahlen näher und lässt einen Blick hinter die Kulissen der Aktivitäten der Parlamentarier werfen. Der Hauptteil des Albums bildet eine Präsentation verschiedener beruflicher Aktivitäten von Senatoren und Beispiele für das Zusammenleben von Gemeinschaften in Polen, die sich in Bezug auf Nationalität, ethnische Zugehörigkeit oder Religion unterscheiden und ihre Vertreter im Senat haben. Hervorgehoben wurde die Tätigkeit der Frauen, die seit Beginn der ersten Amtsperiode im Jahre 1922 in den Senat gewählt worden waren. Es wurden auch Beispiele für die Einstellung der Senatoren der Zweiten Republik Polen zu den Ereignissen des Zweiten Weltkriegs und der Verfolgung der Polen durch die deutschen und sowjetischen Besatzer, sowie die Nachkriegsaktivitäten von Senatoren, die sich im Exil befanden, dargestellt.

Resumen

La diversidad social de los senadores de la IIª República de Polonia

El libro trata de los senadores que ocupaban un escaño en el Senado polaco en los años 1922–1939. Algunos de ellos han tenido una experiencia anterior de trabajo en los parlamentos de Rusia, Prusia y Austro-Hungría. La publicación proporciona informaciones detalladas sobre las elecciones al Senado y las actividades entre bastidores de los parlamentarios. La parte principal del álbum presenta diversas actividades de senadores profesionales dando ejemplos de coexistencia en el suelo polaco de comunidades de distinta nacionalidad, etnia o religión que tienen su representación en el Senado. Se destacó la actividad de las mujeres elegidas al Senado ya a partir de la Iª legislatura inaugurada en 1922. Se dieron igualmente ejemplos de actitudes de los senadores de la IIª RP frente a los acontecimientos de la IIª guerra mundial y las persecuciones de los Polacos por los ocupantes alemanes y soviéticos, como también la actividad de posguerra de los senadores en la emigración.

